Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

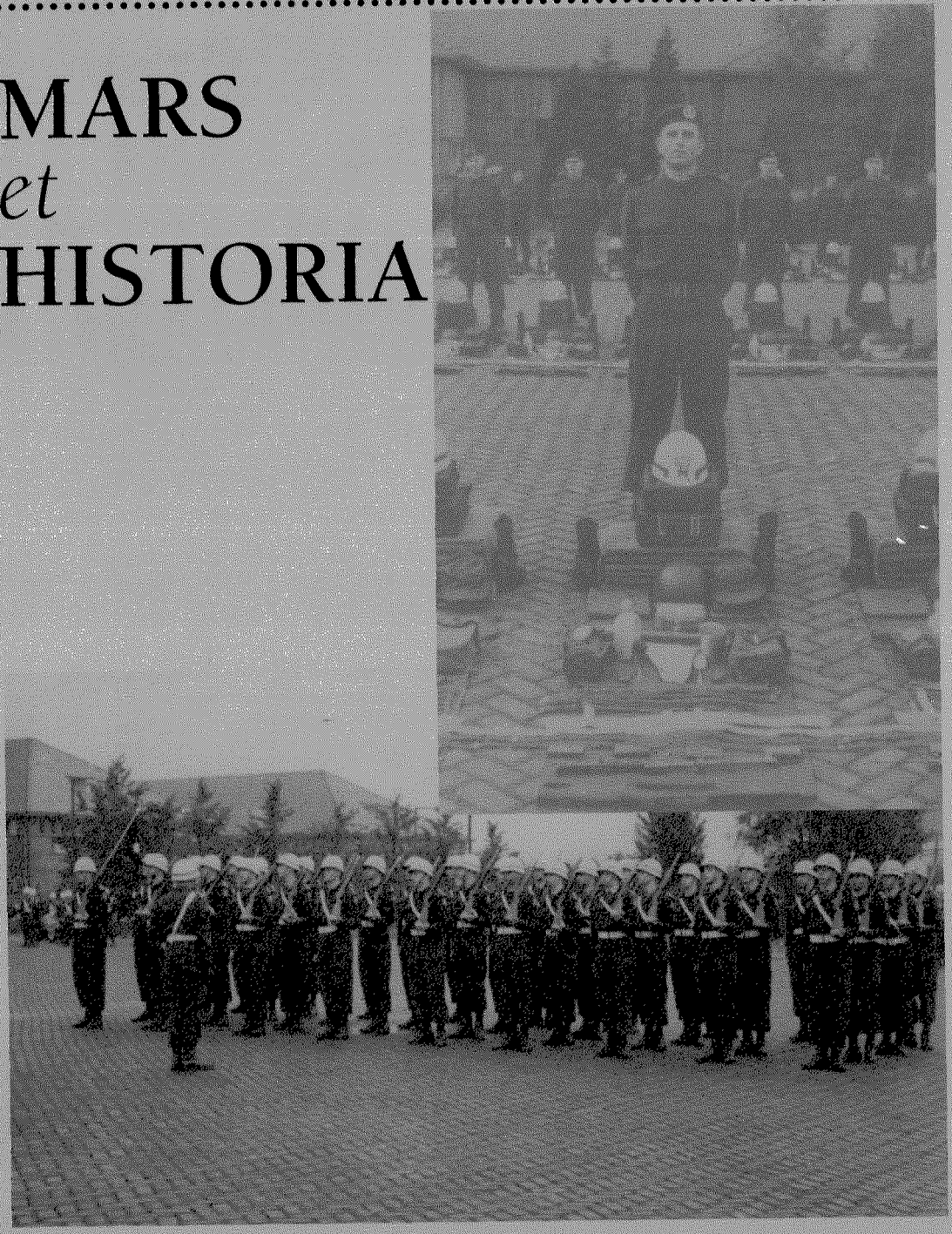

35e Jaargang nummer 2 - april/juni 2001

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter: drs J. Nuis
Graaf Willem de Oudelaan 187
1412 AS Naarden
035-6946037.

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)

Secretaris: J.W.H. Sonnemans
Europalaan 11
5504 GD Veldhoven
040-2553711.

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485.

Eindredacteur: T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663.

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M.F. Groen, drs A.J. van der Peet,
W.L. Plink, A.G. Westendorp.

Adviseur: F.J. van Lier.

Foto's omslag:
"Groene" Marechaussee

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: ƒ 55,-/jaar
(buitenland: ƒ 70,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief:
kwart pagina per jaar (vaste tekst): ƒ 250,- ; invoegen bedrukt A4 per keer: ƒ 200,-.
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechausseemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

Inhoud

Wil Zaagman jr.
Diverse tenuen van de "groene" marechaussee, ca. 1960 2

Theo Postma
Op bezoek bij ... Anselm van der Peet 4

J. Nuis
Militariade 5

Vraag en aanbod 7

Ing. H.J. Mulder
Onrust op Borneo 1850-1854 7

Mr. R.A. Schimmel
De Nederlandse militaire muziek: oud en nieuw 32

Dirk J. Tange
Een Nederlandse zeeman en de Herero-oorlog 33

Van het bestuur 39

Henny Meijer
Gedecoreerd door een dankbare geallieerde 40

J. Nuis
Centraal station Amsterdam, 7 mei 1945 42

G.D. Horneman
Nieuwe gegevens met betrekking tot sabotagepogingen aan boord van Hr.Ms. K-XIII 47

Theo Postma
Boekbespreking: "Willemstads Panorama - Mobilisatie Zuidfront vesting Holland - Meidagen 1940" 57

J. Nuis
Boekbespreking: "Focus op Korea" 58

Theo Postma
Boekbespreking: "Het Korps Mariniers in de twintigste eeuw van Peking tot Albanië" 59

Wil Zaagman jr.
Belangrijk bericht!! Sla dit niet over!! 59

Wil Zaagman jr.
Wijzigingen op de ledenlijst 60

OMSLAGARTIKEL

Wil Zaagman jr.

DIVERSE TENUEN VAN DE "GROENE" MARECHAUSSEE, CA. 1960.

In mijn verzameling heb ik twee uniformen uit de jaren zestig van de vorige eeuw. Ze behoorden aan H.R. Jans, reserve tweede luitenant der Koninklijke Marechaussee.
Hoe ik eraan kom zal ik niet vertellen, daar heb ik een hele aflevering van ons lijfblad voor nodig. Wat ik u daarentegen niet wil onthouden is een aantal momentopnamen uit zijn militaire loopbaan, en wel vanwege de verschillende tenuen.

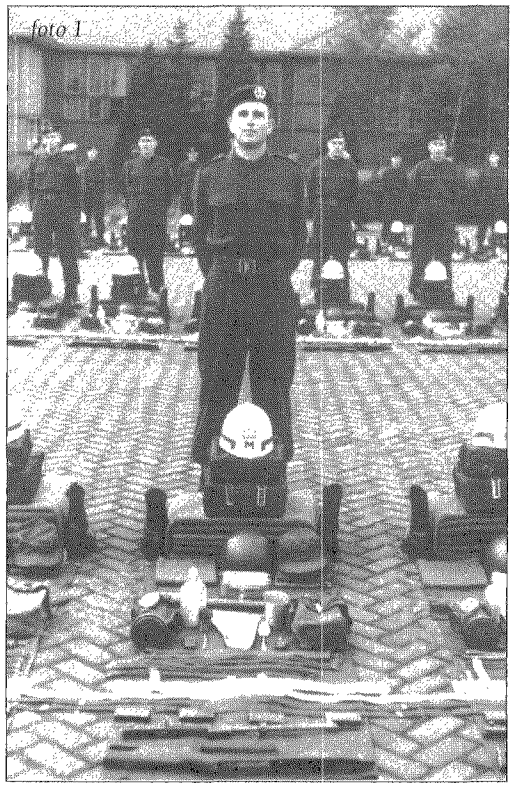
foto 1

Foto 1 toont dpl. Marechaussee der 4e klasse Jans vrij kort na het begin van de opleiding, gekleed in de veldtenue grove stof. Als ik het wel heb moest de bovenste knoop van de veldblouse dicht, zolang de man niet geoefend was. Zoals u ziet draagt Jans ook geen nestel, wellicht om dezelfde reden. Zijn persoonlijke uitrusting, inclusief de uiteengenomen karabijn M1, ligt voor de man op de grond.

Op **foto 2** staat het peloton, waartoe Jans behoort, tijdens de *passing-out* parade. Voor de troep staat de wachtmeester-instructeur. De mannen dragen weer de veldtenue grove stof, maar nu hebben ze de kragen open, waardoor het overhemd en de stropdas zichtbaar zijn. Verder hebben ze trots de witte helm op, en de witte webbing om. Op de wachtmeester na dragen ze zo te zien geen strepen, en ook geen nestels. Wellicht vormde de uitreiking (of het opdoen) daarvan een onderdeel van de ceremonie. (Eerlijk gezegd valt me dit nu pas op. Wie het weet mag het graag zeggen!)
Jans staat op de rechterflank van het peloton, met het fanion. Dit zou betekend hebben dat hij de beste leerling van het peloton was geweest.

Dit lijkt bevestigd te worden door **foto 3**. Hierop staat Jans als leerling van de School voor Reserve Officieren der Koninklijke Marechaussee. De kraag van (alweer) de veldtenue grove stof staat open, en is getooid met de witte driehoek, het onderscheidingsteken voor SRO-leerlingen. Kandidaat dienstplichtig onderofficieren droegen een donkerblauwe drie-

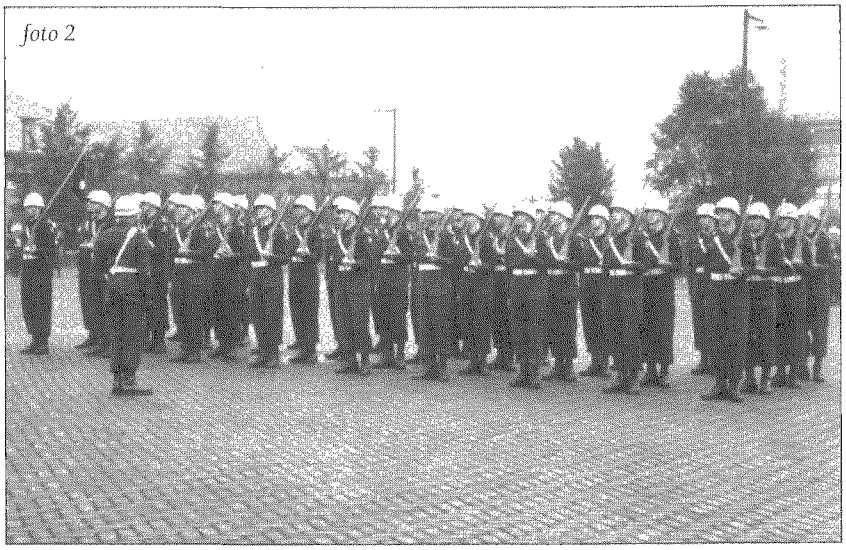
foto 2

hoek op de kraagpunt. Ook goed zichtbaar is het met de granaat van de KMar getooide zilveren knoopje, dat de epaulet vastzette. Op deze foto draagt Jans eindelijk de nestel, hier nog wit, waaruit valt af te leiden dat hij nog niet was bevorderd tot wachtmeester-titulair.

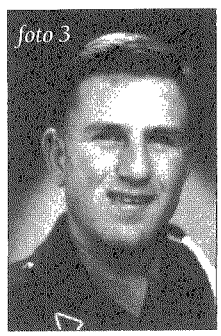
foto 3

Op **foto 4** tenslotte staat de trotse kornet Jans in zijn groene dagelijkse tenue. Op zijn kraagpunten de nassausblauwe patten met de goudkleurige gebolde plaatjes (stippen) van zijn rang. Niet te zien zijn de van zilverdraad geborduurde wapenemblemen op de epauletten.
Aan Jans' schouder hangt de nestel, voor officieren van zilverdraad. Daaraan hangen de zilveren pennen, versierd met leeuwtjes in reliëf en getopt met de koninklijke kroon in zilver. Tenslotte draagt Jans het leren draagriemenstel ofwel het "bokketuig".

De op de foto's getoonde tenuen werden tot halverwege de jaren 1960 gedragen. Daarna werden ze ook bij de "groene" KMar vervangen door de tweekleurige uniformen, die (althans in DT-uitvoering) tot op vandaag door de Koninklijke Landmacht worden gedragen.

foto 4

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

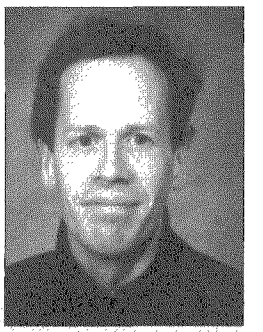

Anselm van der Peet

Het laatste nieuwe bestuurslid dat ik in deze rubriek aan u voor wil stellen is meteen ook de jongste: de in 1967 in Eindhoven geboren Anselm van der Peet.
Met het kiezen van de voornaam van de elfde-eeuwse bisschop van Canterbury ageerde zijn moeder tegen het oude gebruik de kinderen naar opa of oma te vernoemen.
Met zo'n naam en een broer die is afgestudeerd in kunstgeschiedenis is het niet verwonderlijk dat Anselms interesse naar historische onderwerpen uitging, waarbij de Tweede Wereldoorlog en, na het zien van een film over het graf van Toetanchamon, Egyptologie zijn voorkeur hadden.
Het werd uiteindelijk een studie aan de Universiteit van Utrecht met als specialisatie Geschiedenis der Internationale Betrekkingen.
Anselm was in 1993-1994 als stagiair verbonden aan het Instituut voor Maritieme Historie van de Marinestaf. Na zijn afstuderen in 1994 vond hij een tijdelijke baan bij de vakgroep 'Bestuurskunde' van de Universiteit Utrecht. Hij werkte daarnaast één dag per week als freelancer en publiceerde diverse artikelen over het Nederlandse veiligheidsbeleid en de Koninklijke Marine.
Eind 1997 stopte weliswaar zijn contract bij de universiteit maar kwam tevens zijn eerste boek uit: 'Op het snijvlak van politiek en advisering', waarin de geschiedenis van de 'Adviesraad Vrede en Veiligheid' van de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken werd beschreven.
Nadat hij in 1998 een aanstelling kreeg bij het Instituut voor Maritieme Historie keerde Anselm als het ware terug op het oude nest.
Vervolgens verschenen van zijn hand een boek over Nederlandse 'gunboat diplomacy' omstreeks 1900 getiteld 'BELANGEN EN PRESTIGE' en een boek over de illustere voorgangers/naamgenoten van Hr.Ms. Rotterdam, het nieuwe 'Landing Platform Dock' van het Korps Mariniers.
Omdat het bestuur van Mars et Historia naast de Secties Militaire- en Luchtmachthistorie ook het Instituut voor Maritieme Historie in zijn gelederen wilde opnemen, werd hiervoor bij het Instituut gelobbyd. De keus viel uiteindelijk op drs. Anselm J. van der Peet die, naast Rolf de Winter voor de Koninklijke Luchtmacht en Joep van Hoof voor de Koninklijke Landmacht, de Koninklijke Marine op historisch gebied zal vertegenwoordigen.
De adviseur van het bestuur, Frans van Lier - directeur van het Marechausseemuseum - zal voorlopig nog voor het 'vierde krijgsmachtdeel' opkomen.

J. Nuis

MILITARIADE

Tentoonstellingen (in 2001, tenzij anders vermeld. I.v.m. openingstijden zijn de telefoonnrs vermeld)
Airborne Museum, Oosterbeek, 026-3337710, www.airbornemuseum.com
Genie tijdens de Slag om Arnhem. T/m 4-11.
Defensie Voorlichtingscentrum, Den Haag, 070-3188802
Zien is maken - 50 jaar Centrale Werkplaats Instructiemiddelen. T/m 25-7.
Legermuseum, Delft, 015-2150500
Willem Staring, officier en tekenaar (1847-1916). 1-6 t/m 2-9. *Ridder Roderik.* Actieve tentoonstelling voor kinderen van 8 t/m 11 jaar. T/m 2005.
Marinemuseum der Koninklijke Marine, Den Helder, 0223-657534, www.marinemuseum.nl
Zee in Zicht, werk van Arne Zuidhoek. 19-5 t/m 23-9.
Maritiem Museum, Rotterdam, 010-4132680
Alle haaien! Striphelden op zee. T/m 16-9
Museum 't Schilderhuis, Driebergen, 0343-517588
UNIFIL, 7 jaar N.D.V.N. in Libanon. T/m sept.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459; www.vestingmuseum.nl
Foto's in verzet, uit het album van een amateurfotograaf, Amsterdam 1942-1945. In het kader van het Fotofestival Naarden. T/m 17-6. *Van Romeinen tot Recent, een geschiedenis in miniatuur.* 28-6 t/m 31-10.
Verzetsmuseum, Amsterdam, 020-6202535
De oorlog voorbij .... Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog. 9-5 t/m 6-1-2002.

Overige activiteiten musea
Legermuseum, Delft, 015-2150500
Bij "Willem Staring": Kinderworkshop 6-6 (telef. reserveren), lezing en rondleiding 17-6 (tel. res.). Vakantieworkshops woensdagmiddagen in juli en augustus.
Mariniersmuseum der Koninklijke Marine, Rotterdam, 010-4129600
Marine- en mariniers *Films uit de oude doos* elke 1e zondag van de maand, doorlopend vanaf 12 u.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459, www.vestingmuseum.nl
Garnizoensdagen op de derde zondagen 13.00 - 17.00 u.: Muziek 20-5, Duiven als communicatiemiddel 17-6, Uniformenshow 15-7, Zwaardvechters 19-8, De Finale! kampementen en kanonniers 15 en 16-9. Kinderspelen 4-6, Goois Jeugdorkest 24-6, 19 en 26-7 Tingieten voor kinderen.
Eerste zondag van de maand, 13.30 u.: Rondleiding door marketentster of kanonnier.

Battlefield-tours
Het Airborne Museum organiseert op 16 juni a.s. een Battlefield-tour in **Arnhem en Oosterbeek**. In een uitgebreid programma (ontvangst 09.30 - 10.00 u., einde 16.30 u.) wordt

onder deskundige leiding een overzicht gegeven van de gevechten in Arnhem en Oosterbeek en wordt een bustocht gemaakt over het gevechtsterrein. Informatie en opgeven (voor 1 juni) bij het Airborne Museum (026-3337710). Kosten fl. 57,50 (incl. museum, koffie, lunch, bustocht en speciale informatiemap) overmaken op giro 24943534 t.n.v. W. Boersma, Ede o.v.v. "Battlefieldtour 16 juni".
Van 22 t/m 26 augustus a.s. wordt een Battlefield-tour naar **Normandië** georganiseerd. Kosten fl. 795,-- (op basis van halfpension). Voor voorwaarden, programma en folder 046-4000344 of 046-4517065.

Documentatiegroep '40-'45
Leden van Mars et Historia zijn van harte welkom op de op 8 september, 3 november en 1 december a.s. te houden Militaria- en Documentatiebeurs van de Documentatiegroep '40-'45 in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen (bij de ingang moet u zich melden als lid van onze vereniging; informatie bij de heer J. Fioole, 0345-613077).
Bij voldoende deelname van standhouders wordt op 30 juni a.s. een extra ruilbeurs (10.00 - 16.00 u.) in wijkcentrum "De Uitwijk", Oud Ambacht 116, Drachten (0512-517702) gehouden. Inlichtingen bij de heer J. Fioole, 0345-613077.

Wilt u een lidmaatschapskaartje M&H?
Leden van onze vereniging hebben toegang tot de Militaria- en Documentatiebeurzen van de Documentatiegroep '40-'45, waarbij zij zich bij de ingang als lid van onze vereniging dienen te melden. Het bestuur heeft daarom besloten om aan daarin geïnteresseerde leden een (klein, handig formaat) lidmaatschapskaart te verstrekken. Indien u over een dergelijk kaartje wilt beschikken, wordt u verzocht dit te melden aan de penningmeester.

Taptoes
De achtste Internationale Militaire Taptoe Heerlen 2001, met o.a. 7 internationale militaire muziekkorpsen, wordt gehouden op 29 en 30 juni a.s., telkens om 21.00 u. Streetparade met meer dan 35 binnen- en buitenlandse showbands en marching bands op 30 juni, 17.00 u. Inlichtingen: VVV, 045-5716200. http://www.cuci.nl/~taptoe/
De jaarlijkse Taptoe Nijkerk vindt plaats op 1 september a.s. O.a. treedt op de Band of the Royal Air Force of Oman, bestaande uit 80 muzikanten, w.o. Arabische in traditionele kleding. Inlichtingen: RIVON-Taptoelijn 033-2464571.

Nedvets http://www.casema.net/~martens/nedvet
Op 22 juni 1998 richtte Maarten Jans, oorlogsveteraan bij de RAF en OVW-er, de Militaire Veteranen Email Groep op. De heer Jans is aan het einde van 2000 voor de oprichting van deze internet webgroep en zijn actieve betrokkenheid met de daaruit ontstane internetclubs voor veteranen en daarmee voor zijn jarenlange inzet op het gebied der veteranenzorg door het bestuur van de Stichting BNMO-Centrum onderscheiden met het Kleisterlee Blijk van Waardering. Dit Blijk bestaat uit een bronzen penning en een geldbedrag. Het advies om uit een totaal van tien voordrachten voor toekennen van het Kleisterlei Blijk de heer Jans te kiezen werd gegeven door een commissie, bestaande uit mevrouw A.A. van Ardenne-van der Hoeven, lid van de Tweede Kamer, mr. W.F. van Eekelen, oud-minister van Defensie en oud-secretaris-generaal West-Europese Unie en professor dr. O. van der Hart, hoogleraar psychologie.

Oproep
Nieuws voor "Militariade", zoals gegevens over musea en tenoonstellingen, s.v.p. vóór 1-8-2001 schriftelijk naar J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden. Bij voorbaat dank!

VRAAG EN AANBOD

Aangeboden

H. Heesakkers (013-5285112) biedt aan en ruilt het liefst tegen metalen en stoffen emblemen of fotomateriaal KL, KNIL, TRIS en Korps Mariniers:

Maandblad Herkenning, jgn 1982 (mist nr 6), 1983 t/m 1991, 1992 (mist nr 2) en 1998, nrs 5-6.
Specials Herkenning: Herken de Kon. Marine, van Hr Ms Alkmaar tot Zuiderkruis, 1997, en Herken de Kon. Luchtmacht, in binnen- en buitenland, 1997.
Materieellijst KL 1997-1998, 210 p., met foto's.
Tankette/MAFVA, jg 1990 nr 4, 1994 nr 5-6, 1995 nr 1-5, 1996 nr 3-4.
Armored car nr 15, 17-23, 25-36.
Diverse defensiebrochures uit Brazilië, BRD, Canada, Denemarken, Finland, Japan, Noorwegen en USA.
Fabrieksbrochures van Bofors, A.M. General Motors, Panhard, Cadillic Cage Company, Iveco, MAN, Thyssen Henschel, Vickers, Alvis, Automotive Industries (Israel) e.a.

Ing. H.J. Mulder

ONRUST OP BORNEO 1850-1854.

(Noot redactie: de in het verhaal genoemde Ktz J.G. Huys is de overgrootvader van de auteur)

De komst der Chinezen.

Het gebied van Mampawah en Sambas op West-Borneo werd eerst bewoond door Dajakkers, die door nederzettingen van Maleise zeerovers landinwaarts werden gedreven en aan hen werden onderworpen.(2)
Vanuit de zuidelijke provinciën van China trokken reeds gedurende meer dan twee eeuwen Chinezen naar Z.O.Azië. Onderling was er een groot verschil in dialecten en gebruiken.
De in China als harde werkers bekend staande Hakka-Chinezen zeilden vanuit Swatow in jonken naar West-Borneo om daar een bestaan op te bouwen, doch na het ontdekken van goud in de binnenlanden nam het delven hiervan snel toe. Zij gingen de gebieden overheersen en begonnen goudmijnen te exploiteren. Deze Chinezen plachten hun haar in een

knoetje op het hoofd te dragen, doch na de val van de Ming-dynasti (1644) werden zij door de Mandsjoes gedwongen een vlecht te dragen.(1)
Vestiging in de binnenlanden omgeven door een vijandige Dajakbevolking en onenigheden onderling hadden tot gevolg dat de Chinezen op West- Borneo zich aaneensloten tot Kongsi's. Dat waren vaste zelfstandige (goud)mijnwerkersbonden met een steeds wisselend leiderschap die uitgroeiden tot kleine staatjes met een eigen bestuur en eigen legertjes in de zich toegeëigende gebieden. Hierdoor verkregen zij veel macht en overheersten de Sultan van Sambas steeds meer met hun wil en hielden de Dajaks en Maleiers in toom.

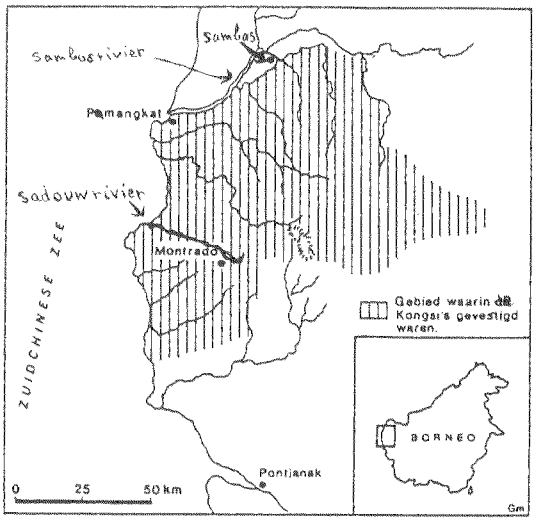

De Kongsi's omstreeks 1850. Uit "Weerzien met Indië".

De kongsi's waren op West-Borneo over een groot gebied verspreid. Onder elkaar waren er tussen de Chinezen felle ruzies ontstaan over het ontdekken van nieuwe vindplaatsen van goud en over de toevoer van water om het goud te wassen met het gevolg dat de grotere kongsi's de kleinere steeds meer opslokten. (5)
De Westkust van Borneo lag gunstig voor de handel op Malakka met het gevolg dat er een levendige handel met Singapore ontstond, welke uitliep tot een smokkelhandel tussen de gebieden met opmerkelijke gevolgen. Toen de mijnen later uitgeput raakten, gingen de Chinezen meer tot de landbouw en ambachten over onder behoud van hun voorvaderlijk dorpssysteem, het kongsiwezen. Hiermede trachtten zij een zeker zelfbestuur te handhaven, zoals in het moederland gebruikelijk was ondanks conflicten met het Gouvernement op Borneo. De sinds omstreeks 1780 ontstane onafhankelijke staatjes weigerden echter het gezag van het uitbreidende Nederlandse Koloniale Bestuur te erkennen. (4)
In 1778 was door de Compagnie (VOC) een fort te Pontianak gebouwd om te trachten het gezag in de hand te houden. In 1818 riep de Sultan van Sambas om Nederlandse hulp tegen de kongsi's en werden enige posten met in totaal 600 soldaten bemand. Door toename van de onrust werd het noodzakelijk geacht om in 1822 Nederlandse troepen te sturen onder de luitenant-kolonel de Stuers met 13 officieren, 361 manschappen, 4 handmortieren en 2 éénponders met de bedoeling de Chinezen in genoemde gebieden tot bedaren te brengen. De kustplaatsen werden door het Nederlands Gezag bezet gehouden doch het bleef onrustig en er kon niet voldoende worden ingegrepen in de binnenlandse aangelegenheden, omdat genoemd Gezag het te druk had met ongeregeldheden in andere delen van het Indische eilandenrijk. (2)
Intussen waren de vroegere onderlinge ruzies der Chinezen in het gebied van West- Borneo geleidelijk verminderd en langzamerhand hadden de talrijke kongsi's zich tot 5 grote mijnwerkerskongsi's verenigd, namelijk:

- Thai Kwong (Taykong) Grote rivier, in Montrado, Larah, Singkawang en Koelor, ongeveer 16000 zielen;

- Sam Thiau Keeuw (3 stuks kanalen) in Sepang en Pamangkat met de hoofdplaats Siminis (ongeveer 7000 zielen);
- Mandor of Lam Tong gevestigd te Pontianak en Mampawah;
- Sjep Eng Fon of Loemar;
- Boedoek of Liem Tjin.

De laatste drie samen ongeveer 1600 zielen. (2)

De Taykon-Chinezen vormden langzamerhand een goed georganiseerd en geoefend leger met een generale staf, een bevelhebber, commandanten en ondercommandanten. Als geschut werden zesponders gebruikt. De tjonto's zijn vuurwapens, bestaande uit een metalen buis met een variërende lengte van 1,50 tot 2,25 m. en een kaliber van 118 - 2 dm. Deze buis loopt uit tot een trechtervormig model (culasse) van 1 - 2 dm en een ruim zundgat. Ongeveer 1 meter van de vuurmond zit aan de onderzijde een statief dat met zijn draaiende beweging in de grond of op een verschansing kan worden geplaatst. De Chinezen gebruikten dit wapen vooral op vlak terrein doch ook achter hun verschansingen.
Als projectielen werden kleine ijzeren staven met een lengte van 2 - 10 cm. en een gewicht van ongeveer 1/20 tot 1/2 kg. gebruikt. Te velde werden de tjonto's vanaf de schouder afgevuurd; bij verplaatsing droeg een man, vaak een koelie, het geheel op de schouder, terwijl één of twee schutters het wapen richtten en afvuurden. (2)
De zwaarden hadden een greep voor twee handen, waren tussen 1,50 en 1,75 m. lang en het blad had twee scherpe zijden.
Ook gebruikten de Chinezen ingegraven vaatjes buskruit, die door lange dunne kokers ondergronds met elkaar in verbinding stonden. Naderde de vijand, dan kon brandend lonttouw door de kokers worden getrokken, waardoor de vaatjes ontploften. Het schild bestaande uit gevlochten rotan met een diameter van 75 - 80 cm was voor de Chinezen een machtig verdedigingswapen; het was in die tijd bestand tegen slagen met de klewang en het doordringen van geweerkogels. Een aantal schilden naast elkaar geplaatst en staande gehouden door een wal van aarde of alang-alang bood hen dikwijls een middel tot vluchten of zich meer of minder terug te trekken bij een mislukt gevecht. Ook werd veel gebruik gemaakt van "randjoes", zowel van bamboe als van ijzerhout. (3)
Met hun lansen, zwaarden, schilden, geweren, tjonto's, lilla's en dolken zagen de woeste strijders met hun lange zwarte staarten bij het krijsend oprukken er vervaarlijk uit.
Het gebied waarop strijd werd gevoerd, was voor een groot deel een nog woest oppervlak met ten westen de Chinese zee, zo'n 150 km langs de kust, de Sambasrivier in het noorden en vanaf de kust gedeeltelijk 120 km. landinwaarts strekkend in oostelijke richting en in zuidelijke richting een omvang innemend tot de Soengei Dour met in totaal zo'n oppervlakte van ongeveer 10.000 km2.
De met enorme plantengroei bedekte vlakten werden afgewisseld met bergen en kleine of grote heuvelruggen. Er doorheen liepen bevaarbare rivieren en talrijke stroompjes. Stranden waren modderig en moeilijk te doorwaden. Het gebied was overdekt met drassige bossen onderbroken door licht en zwaar hout van hoog tot laag.
De Chinese nederzettingen en goudmijnen waren via riviermondingen en talrijke smalle kronkelende paden te bereiken. Het gebied bij o.a. Pamangkat werd afgewisseld door bebossing, een passar, talrijke rijstvelden en het tegen de Pamangkatberg gelegen versterkte kongsi-huis. (2)
De kongsihuizen waren de plaatsen van samenkomst, die tijdens het ontstaan van onlusten

tot geduchte versterkingen werden omgebouwd omgeven met aarden wallen, palissaden met schietgaten en grachten. De bouw was vaak vierhoekig met in twee of vier hoeken extra versterkingen voor de uitkijk en het plaatsen van geschut. (2)
De Taykong-Chinezen bleken geduchte tegenstanders te zijn, die sterke verdedigingen (koeboes of bentengs) hadden opgeworpen en zich hardnekkig wisten te weren. Van 1850 -1854 is er dan ook op West-Borneo hard gevochten. (4)
Men vond de Chinezen buitengewoon wreed, verraderlijk laf en gewetenloos, zodat elke methode van vechten geoorloofd was. Dajakse en Maleise hulptroepen werden gebruikt om de Chinezen te achtervolgen en hun woonplaatsen te plunderen en in brand te steken. De Dajakkers bleken aldus een officier: "Rampzalige half wilde mensen te zijn die zich vooral toelegden op het gevreesde handwerk van hoofden afslaan. (4)
In 1850 doet de volgende gebeurtenis de gevoelens weer oplaaien. Eén van twee zwaar beladen smokkelprauwen wist tijdens de vervolging bij de monding van de Sadouwrivier aan de daar gestationeerde kruisboot te ontsnappen. Door het Nederlandse Gezag werd toen de beslissing genomen in te grijpen, wegens de ontvangen berichten over die smokkel met prauwen. Montrado de hoofdstad, dat 40 km van de kust ligt, werd later (1854) het voornaamste doelwit.
Bij de expedities in Oost-Indië was ervaren dat de marine steeds een beduidende rol speelde. Voortdurend waren de expedities een samenspel van land- en zeemacht geweest. Zeilschepen en, vooral later, stoomschepen maakten het mogelijk snel troepen naar de buitengewesten te sturen en vlug gewonden en gevangenen te evacueren. Stoomschepen maakten veel indruk en met behulp hiervan konden schepen een blokkade voor de kust vormen, waardoor de vijand niet op versterking van buitenaf kon rekenen. (1)
Bij de Gouverneur-generaal van Nederlands Oost-Indië te Batavia kwamen berichten binnen, dat door de Chinezen van Djintang en Sambas aan de monding van de rivier van Sadouw een borstwering was opgeworpen met het waarschijnlijke doel om zich te kunnen verdedigen tegen de kruisboten, wanneer dezen zouden willen beproeven zich meester te maken van de met stukgoederen beladen prauw in de genoemde rivier. Tevens werd melding gemaakt, dat de Chinese bevolking in het Sambasgebied in verzet was gekomen tegen 's Gouvernements verordeningen en in geschil met de Rijksgroten aldaar. Door de Chinezen van Montrado waren 25 kisten opium, 40 kuggen zout en 400 vaatjes buskruit ingevoerd.
Door bovenvermelde berichten was op 17 april 1850 bepaald, dat zodra Zr.Ms. fregat 'de Rijn', dat in mei 1850 vanuit Batavia voor een bezoek aan China zou vertrekken, onderweg eerst naar de Westkust van Borneo zou stevenen, met de bedoeling dat de bevelhebber van dit vaartuig met enige officieren van het état major zich naar Pontianak en Sambas zouden begeven om contact op te nemen met de gezagvoerder en officieren van Zr.Ms. stoomadviesvaartuig 'Tjipanas', dat eveneens op weg zou gaan naar de Westkust van Borneo, met het doel om de gemeenschap in bovenvermelde plaatsen te onderhouden. Voorts was het de bedoeling dat de 'Tjipanas' na het vertrek van Zr.Ms. 'de Rijn' tijdelijk aldaar zou verblijven, teneinde zonodig en mogelijk in overleg met de Resident ter Westkust van Borneo de rivieren van Pontianak en Sambas op te varen.
Zr.Ms. 'de Rijn' zou slechts kortstondig voor Pontianak en Sambas verblijven, tenzij een langer verblijf aldaar door uitgebarsten onlusten dringend noodzakelijk mocht worden geacht, in welk onverhoopt geval de bevelvoerende officier zou handelen, zoals in overleg met de Resident zou worden geacht ten meeste nutte van den lande te zijn.

Voorbereidende maatregelen en daaropvolgende gebeurtenissen:
Door de missive van 25 april 1850 van de Resident der Wester afdeling van Borneo aan de Gouverneur-generaal werd door de laatstgenoemde aan het Marine-Departement te Batavia het bericht toegelicht, dat door de Chinezen van Montrado verboden handel werd uitgeoefend en zulks onder bescherming van de kongsi Taykong.
Alvorens voor te stellen een militaire expeditie naar Sambas te dirigeren en al de riviermondingen der kongsi-landen af te sluiten door derwaarts te bestemmen een klein stoomschip of oorlogsschoener, benevens enige kruisboten werd eerst om machtiging verzocht om de kongsiaan te zeggen, dat zij zich tegen de gevolgen van hun handelingen konden vrijwaren door het betalen van1000 thail goud (1 thail was indertijd 80 gulden).
Uit een nader bericht van de resident van 2 mei 1850, betreffende door de kongsi Taykong aangewende pogingen om de prauw 'Poekat', welke in de rivier van Sadouw smokkelwaren had ingevoerd, ongehinderd te laten vertrekken en hare weigering om de gezagvoerder en tien opvarenden te Sambas uit te leveren, kwam nu het voorstel om machtiging te verlenen tot afsluiting van al de riviermonden der kongsi-landen en tot dat einde naar Sambas te bestemmen zes à zeven kruisboten, de civiele schoener 'de Haai', benevens een klein stoomschip of bij gebreke van hetzelve een zeilschip, hetwelk de bank van Sambas kon overzeilen ten einde desnoods Pamangkat in bedwang te kunnen houden.

Zr.Ms.fregat 'de Rijn' onder bevel van kapitein ter zee Jöhr, lag zoals reeds vermeld, zeilree klaar te Batavia om naar China te vertrekken en kwam op 21 mei 1850. te Pontianak aan.
De dag daarop voer het stoomadviesvaartuig Zr.Ms. 'Tjipanas onder de gezagvoerder luitenant ter zee der 1e klasse Uhlenbeck de Kapoewasrivier bij Pontianak op.
Na overleg der beide gezagvoerders met de Resident Willer te Pontianak voeren de twee schepen naar de baai bij de monding van de Sambasrivier en gingen aldaar ten anker nadat onderweg eerst verkenningen van de kust en van de oevers der Sadouwrivier hadden plaats gehad met tot resultaat dat slechts op de linkeroever van genoemde rivier een geschikte landingsplaats was gevonden.
Met de Assistent-Resident van Prehn uit Sambas, die eveneens aan de expeditie zou deelnemen, werden nadere plannen besproken. De Assistent-Resident zou voor tien prauwen met gewapende hulptroepen (200 man), zomede 200 koelies en honderd man met parangs voor de boskap zorgen. Deze moesten met de prauwen van Sambas naar de monding van de Sambas-rivier komen vanwaar de beide oorlogsbodems met twee inmiddels gearriveerde prauwen intussen op 5 juni 1850 naar de monding van de Sadouwrivier waren vertrokken. Op 6 juni 1850 hadden onderhandelingen met de Chinezen te Sadouw plaats. De brief van de Resident met voorstellen tot verzoening was genegeerd en het verzoek om de smokkelprauw uit te leveren, werd met allerlei uitvluchten afgewimpeld.
De volgende dag de 7e juni 1850, zouden des morgens de besprekingen worden voortgezet. Intussen hadden er weder verkenningen der rivieroevers plaats gehad en werd rekening gehouden met een gewapend conflict en inderdaad werd het kappen van een bospad aan de linkeroever met schoten verhinderd en de benadering van de koeboe met geweervuur beantwoord.
Ondanks dat er slechts twee van de tien verwachte prauwen met hulptroepen, koelies en voorraden aan de monding van de Sadouwrivier waren aangekomen, werd tot de aanval overgegaan. Na ontvangst van het veradelijk vuur van de Chinezen van de

kongsi van Djintang duurde het gevecht een goed half uur met aan Nederlandse zijde het verlies van één dode en drie gekwetsten, aan de zijde der Chinezen het verlies van acht doden en elf gekwetsten. Aan Nederlandse zijde werd het vuur geopend door kruisprauwen en voortgezet door de caronnade van de barkas van het fregat 'de Rijn', zomede te land door een detachement van het garnizoen van Sambas, hetwelk slechts tot het maken van een verkenning was uitgezonden. De gehele Nederlandse macht zakte vervolgens af naar de monding van de rivier omdat de gehele desertie van koeli's en hulptroepen het nodig maakte zich daar te ralliëren; de attaque werd niet hervat, omdat de inlanders, noch de hoofden, noch de gemenen, andermaal in het vuur wilden gaan. Hoewel de Resident het verblijf van Zr. Ms. fregat 'de Rijn' wel wenselijk rekende, achtte hij zich niet bevoegd daartoe last aan de gezagvoerder van die bodem te geven, die zulks verlangde. Ook had hij de bevelhebber van het fregat verzocht, de luitenant en een gedeelte van het detachement mariniers van de bodem, ter versterking van het garnizoen van Sambas achter te laten; doch dit werd geweigerd en Zr. Ms. fregat 'de Rijn' aanvaarde op de 12e juni de reis naar China.

Op de 7e juni 1850 luidt het scheepsjournaal van Zr.Ms.fregat 'de Rijn' ter rede liggend aan de monding van de Sadouwrivier het volgende:

Onder de wal ten anker. Overal schoon schip.
5.00uur:
Kregen verschillende prauwen in het gezicht. Brachten de sloepen in orde om gewapend te kunnen debarkeren. Wapenden de barkas, officiers- en werksloepen met één caronnade à 30 pond, 4 mortieren à 0,13 dm, 6 draaibassen en 4 donderbussen, waaronder de mortieren en 2 donderbussen voor het debarkement bestemd, benevens het benodigde kruit en ammunitie.
7.00 uur:

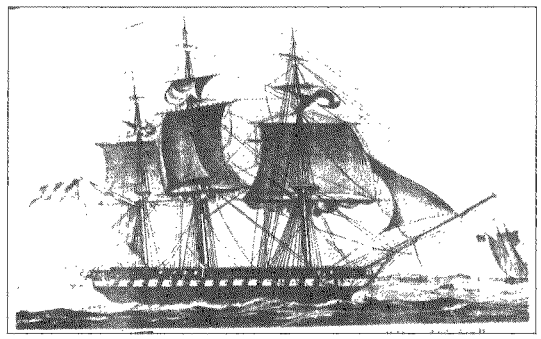

Zr. Ms. fregat 'de Rijn'
Foto Instituut voor Maritieme Geschiedenis

Bemande gemelde sloepen, zo ook de grote sloep met eene divisie van 115 man matrozen en mariniers gewapend met geweren en 6 pistolen, benevens 42 matrozen, 30 Javanen, de eersten met pistool en de laatsten met pieken gewapend voor de sloepen te 7.30 uur.
's Morgens vertrokken dezelven onder aanvoering van kapitein ter zee Jöhr, luitenants ter zee van Rhijn, v.d.Velde, Hackstroh, luitenant der mariniers Kindt de Addeh Fremiris, de officier van gezondheid 3e klasse Klee en de scheepsklerk Huisman van Dueren onder het hijsen van de vlag en Geus en het spelen der volksliederen en wederzijds joelen, naar de landingsplaats in Kali Sadouw, welke ten 9.30 uur eerst aldaar arriveerden en het hoogwatergetij afwachten om over eene bank in gemelde kali te kunnen werken, zagen onze sloepen ten half-een uur, naar binnen stevenen en hoorden kort daarop het gebulder van het geschut.
Ten 3.00 uur des middags werd de Inlandse sergeant Saris, behorende tot het detachement van luitenant Pfeiffer voor deze expeditie herwaarts van Sambas gekomen, ter verpleging aan boord gezonden, zijnde door een vijandelijke kogel aan het been gekwetst. Ten 5.00 uur n.m. embarkeerden alle manschappen weer. Ontwapenden de sloepen, namen kruit en ammunitie over; bij onderzoek bleek verloren te zijn geraakt één pistool en één bajonet met schede. Gaven de equipage intussen oorlam.

Met de jol zand gehaald. Sloegen in de loop van de dag de bakzeilen en kleine bazaan aan, de timmerman aan het repareren der roosters. Rede van Sadouw 8 juni 1850.
Van boord overgegaan op Zr.Ms. stoomschip 'Tjipanas': de Resident van Pontianak. Genoemd schip te 5.00 uur van rede vertrokken.

Tengevolge van de gebeurtenissen van 7 juni 1850 vestigde de Resident per 21 juni 1850 de aandacht op de omstandigheden waarin de Residentie van Borneo's Westkust zich bevond en werd voorgesteld, om ter herstel van het Nederlandse gezag een expeditie naar Sambas te zenden.
Per 29 juni 1850 berichtte de Resident, *dat de Kongsi Taykong aanstalten maakt om naar Sambas op te rukken en bij de kongsi te Sepang aanzoek heeft gedaan, om over haar territoir te trekken, hetwelk door deze was geweigerd; dat Taykong een macht zou zenden naar Pamangkat, naar Larah en naar Sepawang teneinde van drie of vier verschillende punten tegelijk op Sambas te kunnen aanvallen, dat hij, op grond van de omstandigheid verzoekt troepen en kruisboten naar Sambas te zenden.*

Uit een bericht van het Militair Departement van 30 juli 1850, betreffende een rapport van de Militair Commandant te Sambas, dd. 14 juni bevorens, waaruit blijkt *dat het fort aldaar in zeer goede staat is, om tegen de aanval van een zo ongeregelde bende als de Chinezen aldaar uitmaken, verdedigd te kunnen worden, doch dat de gouvernementswoningen buiten het fort alleen aan gevaar blootgesteld zijn, daar zijn macht te klein is om dezelve ook behoorlijk te kunnen verdedigen.*
Na vertrek van Zr. Ms. fregat de 'Rijn' uit Pamangkat op 12 juni 1850 ter voortzetting van de reis naar China kon door afwezigheid van voldoende marineschepen en troepen der landmacht niet direct tot verdere acties worden overgegaan, ondanks dat de Chinezen steeds harder begonnen op te treden.

Ook reeds voor de smokkelaffaire waren de Chinezen begonnen te weigeren hun belastingen te betalen en onderdrukten zij de inlandse bevolking.
Het besluit:
Van het Militair Departement van de 31e juli 1850 wordt bericht, dat met Zr.Ms.schoener 'Kameleon' naar Sambas zijn vertrokken: 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal, 1 hoornblazer en 10 walbusschutters, voorzien van ammunitie en velduitrusting, kunnende deze scherpschutters met hunnen verdragende schietwapens aldaar in de gegeven omstandigheden goede diensten doen.

Voorts nog een bericht van het Marine Departement van de 31e juli 1850, *houdende de melding dat de gouvernementsschoener de*

Haai, zodra die gereed is, mede naar zijn station op de westkust van Borneo zal stevenen, en dat Zr.Ms.korvet 'Boreas' ter rede van Batavia gereed ligt om eveneens daarheen te vertrekken.
Door de Generaal – Majoor van de Generale Staf, gehoord in conferentie op de 3e augustus 1850;
De Raad van Nederlands Indië gehoord;Is goedgevonden en verstaan een aantal maatregelen te nemen.

Intussen had de kongsi Mandor zich afzijdig gehouden, maar sleepte Taykong de kongsies Boedoek en Loemar mee met de opzet vanaf Montrado naar het Noorden te trekken en zijn territorium uit te breiden met het gehele Sambasgebied.
Sam Thiau Keeuw wilde echter niet meedoen en kwam met 2500 man in gevecht met de aanvallende troepen van Taykong bij Sepang; doch toen Taykong de aanvallen herhaalde met een veel sterkere macht, werd Sam Thiau Keeuw verslagen, verloor

de goudmijn bij Sepang en de bevolking vluchtte naar Sambas, Pamangkat en Serawak; voorts vielen Siminis en Sebawi in handen van Taykong.
De Sultan van Sambas formeerde 1000 man om zelf Sambas te beschermen tegen Taykong en de geringe Nederlandse bezetting van het kleine fort had de handen vol om een mogelijke aanval af te slaan, daar luitenants Paul en Pfeiffer slechts een detachement van 65 man ter beschikking hadden, waarvan 35 man het fort te Sambas zou moeten verdedigen.
Taykong overwoog echter Sambas nog niet aan te vallen en richtte zich op Pamangkat, waarna enige duizenden Sam Thiau Keeuw krijgers tenslotte werden ingesloten en na een wanhopige strijd verslagen.
De verzochte hulp van Sam Thiau Keeuw bij de Resident te Montrado had tot gevolg, dat de oorlogsschoener Kameleon met een detachement infanterie aan boord naar Pamangkat werd gezonden om Sam Thiau Keeuw te helpen, doch de Kameleon kwam één dag te laat op haar bestemming aan, waardoor Pamangkat op 20 augustus 1850 in handen der Taykong viel.
Na de overwinning van Taykong op Sam Thiau Keeuw verviel de steun van Sam Thiau Keeuw aan het Nederlandse gezag en moest van Nederlandse zijde tot hard optreden worden overgegaan om te voorkomen dat Taykong de alleenheerschappij over hele gebieden zou krijgen.
Taykong voerde nu er nog tijd voor was de sterkte zijner troepen op van 1000 naar 7000 goed geoefende en bewapende strijders, georganiseerd tot legereenheden.

De landingen
Op 13 augustus 1850 vóeren vanuit Batavia enige schepen der Nederlandse marine met een kleine troepenmacht onder de bevelen van luitenant-kolonel der infanterie F.J. Sorg naar West-Borneo.
Begin september 1850 koos kapitein ter zee J.G. Huys, commandant van Zr.Ms.kuilkorvet 'Boreas' ligging ter rede van Pamangkat. Laatst genoemde in de hoedanigheid van Stationscommandant op de Westkust van Borneo. Zijn opdracht luidde met een divisie van Zr.Ms. Zeemacht leiding te geven aan de komende landingen met het doel om verenigd met landtroepen de gewapende opstand der Chinezen in de Wester Afdeling van Borneo aan de rivier de Sambas te beteugelen.

Intussen hadden de Taykongers op hun reeds aangerichte en vermoedelijke reeds

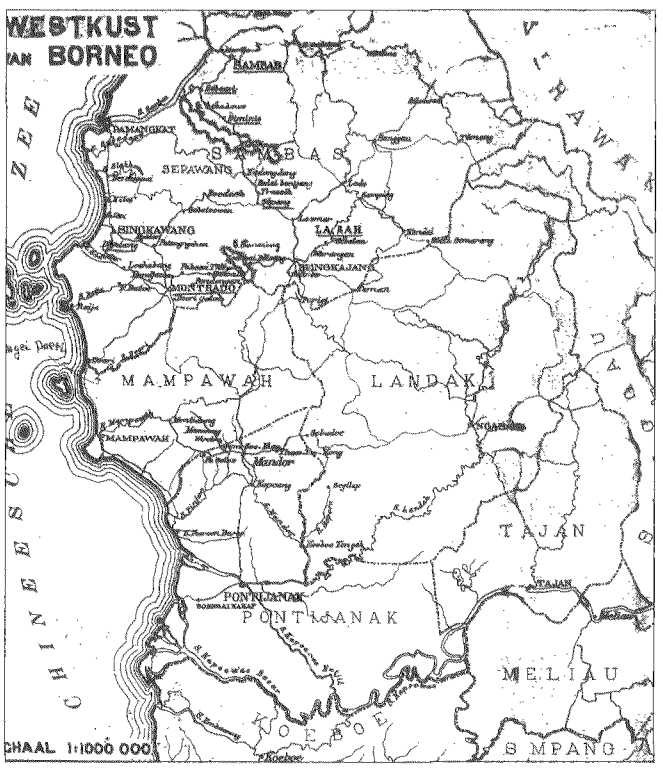

Topografisch Bureau Batavia 1888.

voltooide versterkingen, op en aan de voet van het bergje Peniboengan (Punie-Bongan), de opmerkzaamheid gaande gemaakt, waarbij verborgen onder een dicht geboomte en struikgewas werd door hen getracht daarmede voort te gaan en zo als het zich liet aanzien de versterkingen verder uit te breiden en te bevestigen met vermoeden aanval te vrezen. Op informatie hiervan werd door kapitein ter zee Huys de met caronnade gewapende barkas, benevens met geweer gewapende roeiers en een officier, ter dispositie gesteld van de militaire commandant.
De leiding ter verhindering en belemmering van de aanleg der versterkingen werd door Huys opgedragen aan luitenant ter zee der 1e klasse A.F.Siedenburg, die met zijn bodem de Kameleon aan de monding van de Sambasrivier lagen die verenigd met de commandant van de barkas luitenant ter zee der 2e klasse A.J. van Kuijk Wittermans, zo actief zijn geweest om na te gaan, in hoeverre het naderen der oever mogelijk was, in aanmerking nemend de ondiepten der aannaderingen en het vlak oplopend modderstrand hetwelk alleen met hoogwater genaakbaar waren en alsdan met schroot en granaatvuur wel enige hindernis teweeg te brengen, doch omdat de vijand door dicht geboomte gedekt was waren deze middelen niet in alle delen toereikend, zodat men zich moest vergenoegen hen dagelijks zoveel mogelijk te verontrusten.
Een paar malen begaf Huys zich naar Zr.Ms.schoener 'Kameleon' om zich ervan te overtuigen in hoeverre die gemaskeerde versterkingen naderhand door granaatvuur van zwaar kaliber konden worden vernietigd en de massa's bij een eventuele landing op dat punt konden worden verdreven. Na daaromtrent genoegzame zekerheid te hebben verkregen, werd inmiddels de verwacht wordende versterking tegemoet gezien om alsdan een poging op het eerste landingspunt te beproeven.
Het bergje Peniboengan was omgeven met enige door de Chinezen aangebrachte bentengs en lag op een klein schiereiland aan de monding van de sambasrivier. Hierachter bij de beginbocht van de rivier lag een baai die geschikt was om als ankerplaats voor schepen te dienen.
Op 6 sept. 1850 waren met Zr.Ms. 'Borneo' uit Sambas versterkingen aangekomen en ontving Huys dan ook spoedig daarop een kennisgeving van de Militair Commandant van Borneo's Westkust met het verzoek zoals reeds van tevoren was bepaald van de hier aanwezige marine een vereist aantal matrozen, benevens enige gewapende chaloepen beschikbaar te stellen om een aanval op Pamangkat te doen en wel op de 10e september 1850.
De verzamelde vloot bestond toen uit de marineschepen Zr.Ms.kuilkorvet 'Boreas' (28 stukken), Zr.Ms.stoomschip 'Borneo', Zr.Ms.oorlogsschoener 'Kameleon' (14 st), het Gouvernementsvaartuig 'de Haai' (4 st) en het transportschip de 'Bach Mastora'. Het stoomadviesvaartuig 'Tjipanas' verbleef elders met andere opdrachten
Huys en Sorg hadden de kusten op diverse plaatsen verkend.
Aan de oostzijde van het genoemde bergje langs de linker rivieroever van de Sambasrivier werd een landingspunt voor de hoofdmacht bepaald. Op de 9e sept.1850 werden nog verdere verkenningen gedaan. Luitenant der Genie Maarschalk was aan de zeezijde van Peniboengan met een sloep en zeven matrozen aan land gegaan om te trachten een doorgangsweg te vinden. Bij een tweede poging vond hij een pad dat met een bocht naar Pamangkat voerde in de rug van de vijand.
Op dezelfde dag verliet Huys des middags ter rede van Peniboengan zijn korvet Zr.Ms. 'Boreas' en begaf zich aan boord van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' (gezaghebber luitenant ter zee F.J.E. van Gorkum) van waaruit hij de volgende dagen de komende gebeur-

tenissen zou leiden. Nog dezelfde dag gaf hij zijn 'looporders' uit aan de commanderende en verdere officieren der genoemde schepen.

Looporder No.1 is gericht aan de commanderende en verdere officieren van Zr.Ms. schoener 'Kameleon' en Zr.Ms.stoomschip 'Borneo' en aan de gezagvoerder der gouvernementsschoener 'de Haai' (luitenant ter zee Blois v. Trèslong)

De kapitein ter zee, stationscommandant op de westkust van Borneo bepaalt:

1e Zr.Ms.stoomschip 'Borneo' zal met de dag onder stoom gaan en zo nabij mogelijk positie vatten voor de benteng ten oosten aan de voet van het bergje Punie Bongan, gelegen ten einde die benteng te beschieten en te demonteren waartoe het ogenblik door sein zal bepaald worden, waarop het vuur door alle vaartuigen tegelijk zal geopend worden, door het hijschen van de blauwe vlag zomede dat van debarquement van het marinedetachement enz., door het hijsen der rode vlag van de grote top van de 'Borneo' tevens aanduidende het vuur voorlopig te staken, zullende dit sein door alle vaartuigen gevolgd worden.

2e Zr.Ms.schoener 'Kameleon' zal mede zo dicht mogelijk tegen de modderbank halen en wordt het beschieten aan dezelve opgedragen van de benteng gelegen op de top der berg Punie Bongan.

3e De civiele schoener 'de Haai' zal nog heden nacht post vatten westwaarts van Punie Bongan om de aldaar liggende benteng te beschieten, en de geëmbarkeerde infanteristen aldaar te ontschepen zodra de gelegenheid daartoe dienstig wordt geacht door de bevelhebber van dat detachement.

4e Het detachement mariniers als ingedeeld bij de landtroepen zal bij in dispositie van de 2e Luitenant der mariniers R.J. Gaerthé gecommandeerd worden door de luitenant ter zee der 2e klasse, 1e officier Zr.Ms.stoomschip 'Borneo', J.C. van der Bank en zal gemelde officier zich te stellen hebben onder de bevelen van de militaire commandant van Borneo's westkust,

5e Het marinedetachement sterk 74 koppen zal gecommandeerd worden door de luitenant ter zee der 1e klasse A.F. Siedenburg, commandant Zr.Ms. schoener 'Kameleon' bij hetwelk zijn ingedeeld de navolgende officieren als:
de luitenant ter zee der 2e klasse A.J. van Kuyk Wittermans
de luitenant ter zee der 2e klasse J.A. van der Muelen
de luitenant ter zee der 2e klasse A.A. 's Grauwen
de luitenant ter zee der 2e klasse J.C.J. van de Kasteele
en staan mede onder het bevel van de militaire Commandant van Borneo's westkust, zodra hetzelve zich zal hebben verenigd met de hoofdmacht, welke daar nog bij zal voegen 4 walbusschutters en 1 officier.

6e De officier van gezondheid H.L. Oudenhoven van Zr.Ms.korvet 'Boreas' zal gedetacheerd worden op het transportschip 'Bacht Mastora', benevens die van de 3e klasse M.J. Cijfveer van Zr.Ms.schoener 'Kameleon' ter verpleging der aldaar aangebracht wordende gekwetsten, waartoe die bodem zo goed mogelijk is ingericht, terwijl de officier van gezondheid 2e klasse W.C. Muller van Zr.Ms.stoomschip 'Borneo', tijdelijk zal overgaan op de civiele schoener 'de Haai' met datzelfde doel.

7e Alle debarquements-middelen zullen zich hedenavond verenigen aan boord van Zr.Ms.stoomschip 'Borneo' benevens de gewapende sloepen, 7 in getal, met 3 boten van het transportschip ter debarquering der troepen, welke mede op dat tijdstip op het stoomschip bovenvermeld zich verzamelen zullen

8e Dit debarquement zal ingevolge overeenkomst met de militaire commandant in twee gedeelten plaats hebben; de 1e lan-

Expeditie Borneo's Westkust.

11 en 12 Septemb: 1850.

Schetskaart van de Kapt. t.z. J.G. Huijs

Afdruk uit de Bibliotheek van het Scheepvaartmuseum te Amsterdam.

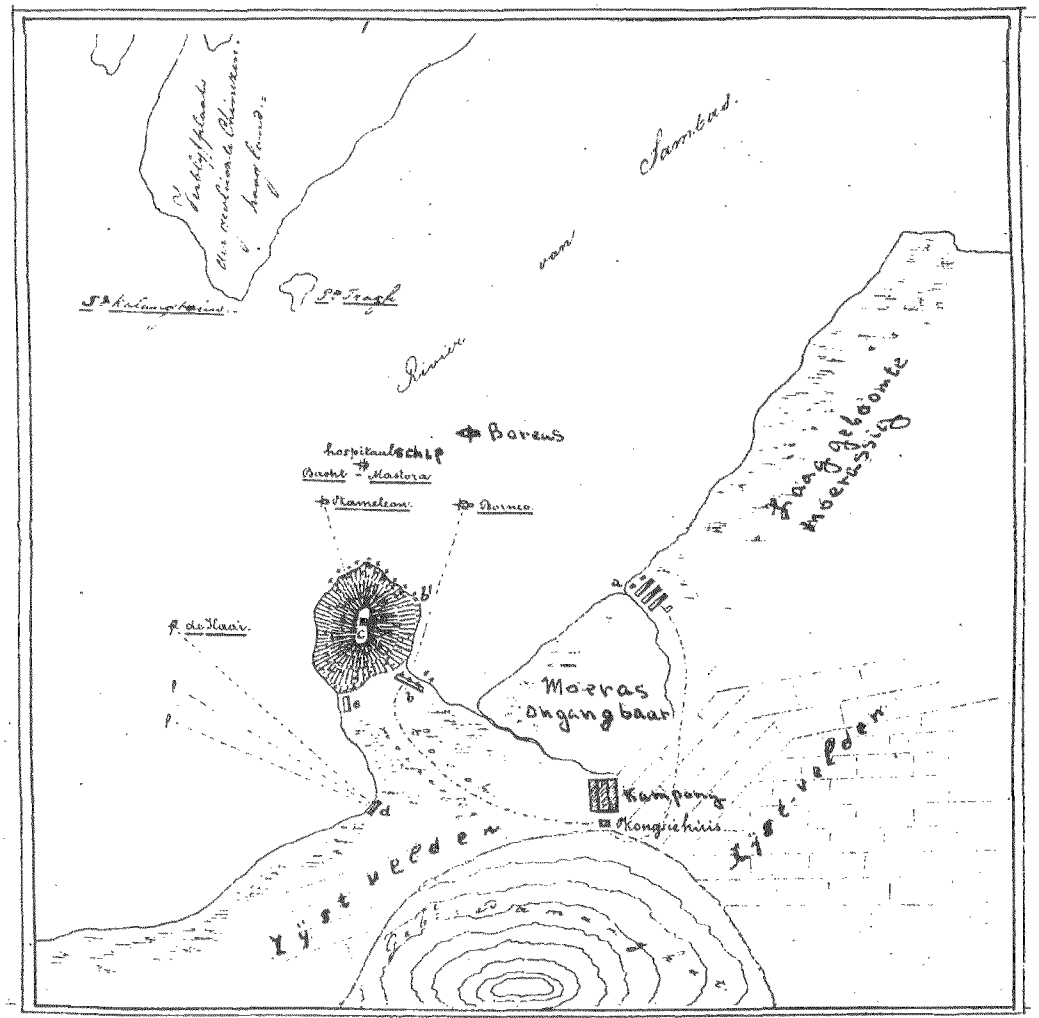

a, Landingsplaats der troepen, gedekt door 2 gewapende sloepen der Borneo en eene Kruisprauw.

b, Benting door de Borneo beschoten. – Landingsplaats van het Marine detachement, gedekt door 3 gewapende sloepen der Boreas en 2 is der Kameleon.

c, Benting op den top van het bergje Panienbongan, door de Kameleon beschoten.

d, Landingsplaats der Militaire verkenning, beschoten door de Haai en 2 kruisbooten.

e, Verschansing van boomstommen, door de onzen verlaten bevonden.

dingsdivisie ten 4 uur en de 2e daarna op het landingspunt, daartoe door de commandant van Borneo's westkust bepaald zijnde 3 à 4 kabellengten oostwaarts van het bergje Punie Bongan. (a)

9e *De leiding van dit debarquement wordt opgedragen aan de luitenant ter zee der 2e klasse A.E. Harteveld en de adelborst 1e klasse Jhr. C.J.P. von Mühlen van de 'Boreas' en de adelborst 1e klasse Jhr. J. Pompe van Meerdervoort van de 'Borneo' welke zich met gewapende sloepen in linie van bataille zullen rangeren en de prauwen op die wijze gedekt, benevens de vaartuigen met sassaggen naar de landingsplaats boegseren om daarna bij die landing tot verdediging der prauwen enz.: 1 kruisboot en 2 gewapende sloepen van de 'Borneo' onder de adelborst 1e klasse Jhr. J. Pompe van Meerdervoort achterlaten; zullende na afloop van beide landingen aan boord der 'Borneo' terugkomen, ter afhaling van het Detachement matrozen van die bodem en zich daarmede begeven naar Zr.Ms. Schoener 'Kameleon' op hetwelk het gehele Marine Detachement als dan verenigd zal zijn, om op het daartoe te doen sein, dat detachement te debarqueren aan den voet van het bergje Punie Bongan zich van de bentengs aan den voet en op den top aldaar meester maken en zich voorts in verbinding te stellen met de hoofdmacht.*

Na de landing zullen 5 sloepen zich in eene linie scharen evenwijdig met den oever, om bij eventuele terugkeer van het detachement hetzelve te reëmbarqueren en voorts die positie te surveilleren en te beletten de vijand zich daarvan meester maakt. Wordende tenslotte, de in deze genoemde detachements Commandant en verdere officieren de meest mogelijke bedaardheid, ten aanzien van het voorwaarts rukken, aanbevolen.

Looporder No.2 gericht aan luitenant ter zee der 1e klassee klasse A.F. Siedenburg, commandant Z.M.schoener 'Kameleon' ter rede Pamangkat.

Met referte tot de looporder dd. heden No.1. waarbij het bevel. over het detachement matrozen wordt opgedragen aan de luitenant ter zee der 1e klasse A.F. Siedenburg commandant Zr.Ms. schoener 'Kameleon' als nu verder te bepalen:

dat bij eventuele ontmoeting van te grote tegenstand of hinderpalen waardoor de veiligheid van het Detachement gecompromitteerd konde worden, alsdan te reëmbarqueren en zich met het laatste te begeven, ter landingsplaatse, alwaar het gros der troepen gedebarkeerd is, ten einde te trachten zich aldaar met dezelve te vereenigen en te stellen onder de bevelen van de Commandant der troepen.

Looporder No.3 gericht aan luitenant ter zee de 2e klasseJ.C. van der Bank aan boord van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo'.

In aanmerking nemende der ziekte, van de luitenant R.J. Gaerthé commanderende het detachement Mariniers Zr.Ms. Korvet 'Boreas'.

Zo wordt bij deze aan den luitenant ter zee der 2e klasse, 1e officier Zr.Ms. Stoomschip 'Borneo', J.C. van der Bank opgedragen om het bevel, van dat detachement op zich te nemen om daarmede op morgen te debarqueren; en zich te stellen onder de bevelen van den Commandant der troepen.

Looporder No.4: Op 10 september 1850 geeft kapitein ter zee Huijs de volgende looporder uit gericht zijnde aan luitenant ter zee der 1e klasse A.F. Siedenburg, kommanderende het marinedetachement te Pamangkat.

Met den Commandant der troepen afgesproken hebbende, om wanneer de troepen op de plaats der landing eene te grote tegenstand mogten ontmoeten, alsdan van de landingsplaats de rode vlag zou worden geheschen en waar naar dezerzijdsch zal worden uitgezien, als dan van hier van de groote top 3 vlaggen zullen geheschen worden tot sein om te reëm-

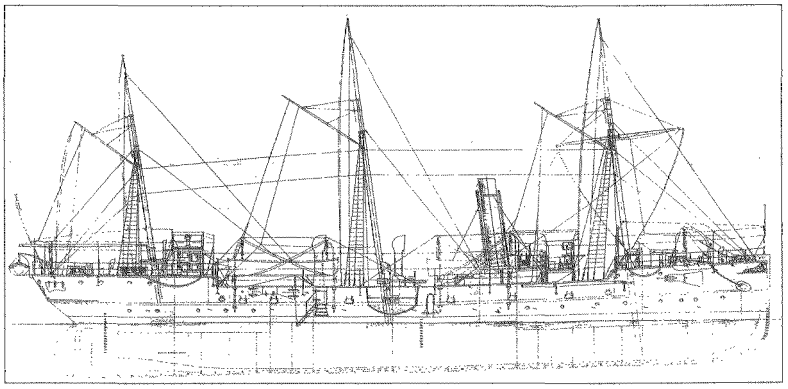

Zr.Ms.Stoomschip Borneo *Uit Algemeen Rijksarchief (ARA) te Den Haag*

barqueren voor het Marine Detachement en zich te begeven naar de plaats waar de troepen der hoofdmacht zijn geland.

Terwijl de commandanten van de drie oorlogsbodems hun schietopdrachten hadden ontvangen, blokkeerden de 'Boreas' en diverse kruisboten de monding van de Sambas- en Pamangkatrivier om de plaats Sambas tegen overrompeling vanaf de zeezijde te beveiligen.

Toen Huys zoals eerder vermeld in de middag van de 9e september embarkeerde aan boord van Zr.Ms.Stoomschip 'Borneo', werden in overeenstemming met de militaire commandant, luitenant-kolonel F.J. Sorg, en de resident Willer de verdere dispositiën tot de aanval van de volgende dag genomen. Deze aanval kon echter niet plaats hebben, eensdeels door het plan van het landingspunt der troepen, waarin door een nachtelijke verkenning verandering was gekomen, anderdeels door de harde regens en zware wind waardoor de prauwen verstrooid waren geraakt in de nacht van de 9e op de 10e september en werd alzo uitgesteld tot in de vroege morgen van 11e september 1850.
Ook wordt in het journaal van maandag 9 september 1850 van Zr.Ms. korvet 'Boreas' vermeld dat het uitblijven van prauwen en koelies van invloed op het uitstel van de aanval was.
Gedurende de dag van de 10e september had er zowel uit het granaatkanon van de 'Borneo' als uit de gewapende barkas der 'Borneo' enige uitwisseling van 'kanonschotten' met de vijand plaats teneinde juiste schoots-verheden te bepalen om bij attaque van de volgende dag de meeste trefzekerheid te verkrijgen.
Verder vergewiste men zich meer bepaaldelijk van de meerdere geschiktheid van het laatst ontdekte meer geschikt geachte landingspunt, dat ook definitief werd vastgesteld, zomede het aanvalsplan van de 11e september. Het gewijzigde landingspunt was meer oostwaarts van het bergje Peniboengan gelegen. (Op de kaart aangegeven door de letter a)
Op de 10e september werden na zonsondergang de 'debarquements-middelen' allen verenigd, zowel aan een zijde als achter en op het stoomschip 'Borneo', teneinde die middelen op het eerste bevel beschikbaar te hebben en op het gewenste tijdstip, hetwelk werd bepaald op de volgende morgen om 4.00 uur om alsdan een begin te maken met de ontscheping der troepen welke zich reeds de avond tevoren allen aan boord van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' verzameld hadden.

Landing a:
De landing had plaats in twee gedeelten in totaal de eerste colonne vormend.
Kort na 4.00 uur stak het 1e gedeelte der colonne van boord op de verschillende

prauwen met sassagen, zomede op een tiental gewapende sloepen, die bestemd waren onder dekking van het geschut dier prauwen in linie van bataille strandwaarts te boegseren. De landing van deze divisie werd met de grootste orde en stilte volbracht en daarna gevolgd door het tweede gedeelte der eerste colonne, vergezeld zijnde door de militair commandant van Borneo's Westkust, luitenant-kolonel F.J. Sorg, omstreeks 6.00 uur.

De gezamenlijke hoofdcolonne (1e) bestond uit:

34 mariniers van Zr.Ms. kuilkorvet 'Boreas' onder commando van luitenant ter zee der 2e klasse J.C. van der Bank;

2e compagnie van het 13e bataljon inf., 139 o.o.'n en mansch'n. onder kapitein Crena;

6e compagnie van het 13e bataljon inf., 131 o.o.'n en mansch'n. onder kapitein Bade;

4 mortieren, 24 man onder 2e luitenant Riesz;

6 walbusschutters

40 maleiers (koelies).

De leiding van bovenvermeld debarkement, hetwelk met veel orde plaats had, was opgedragen aan luitenant ter zee der 2e klasse A.E. Hartevelt, die werd geassisteerd door de adelborsten der 1e klasse Jhr. J. Pompe van Meerdervoort van de 'Borneo' en jhr. C.J.P. von Mühlen van de 'Boreas', die deze beide ontschepingen met het meeste beleid volbrachten. De bemanning van twee met draaibussen gewapende sloepen der 'Borneo', benevens de bemanning van een kruisprauw hadden het bevel ontvangen bij deze landingsplaats achter te blijven ten einde deze te dekken en de prauwen en de verdere vaartuigen te bewaken, waarvan zoals is bepaald de zorg was opgedragen aan adelborst der 1e klasse Jhr. J. Pompe van Meedervoort.

Gezien de moeilijke doorwaadbaarheid van de stranden werd gebruik gemaakt van de hoogste waterstanden (hoogtij). Volgens Hooye werd tevens ontscheept met behulp van over de modder gelegde, dicht, ineen gevlochten, horden van bamboe (sessaks) (2)

Na het doorwaden van een modderig strand, de moerassige bodem van de rivieroever en het moeilijk te doorwaden drassig terrein, onderbroken door struikgewas, verenigden de troepen van beide landingen zich zonder enige tegenstand omstreeks 7.00 uur v.m. in de omgeving van de eerste rijstvelden. Deze velden strekten zich uit tot aan de voet van het Pamangkatgebergte en de passar.

Op de grens van het moeras en de rijstvelden werd een 25-tal manschappen onder leiding van luitenant Epke achtergelaten.

Na herindeling der troepen werd tijdens het oprukken uit enige versterkte huizen geschoten, maar dit belemmerde de geforceerde pas van de colonne niet en alle eerste tegenstand werd gebroken. Doch later nam de weerstand der vijand gestadig toe en moesten een aantal met geschut, lilla's, tongi's en geweren bewapende versterkingen worden veroverd en gepasseerd.

Bij het naderen van het gebergte werd het wederzijds vuur steeds heviger en vond langzaam terugdrijving en splitsing van de vijand plaats waarbij een deel der Chinezen stelling nam voor de oostelijke zijde van het gebergte en verspreide het andere deel zich meer in de richting van het kongsihuis.

De oostflank der Chinezen werd door kapitein Bade met zijn compagnie en hulptroepen in bedwang gehouden en tot tegen het gebergte opgedrongen. De tegenstand was echter zo hevig dat de artillerie zich enige malen moest verplaatsen, waardoor onder dit vuur de troepen langzaam konden optrekken. Hierdoor nam de druk op het meer westelijk gelegen gedeelte door de overige troepen onder luitenant-kolonel Sorg en kapitein Crena toe en werd het met grachten, wallen, rantjoes en palissaden omgeven zwaar verdedigde kongsihuis, dat aan de voet van het omhooglopend gebergte

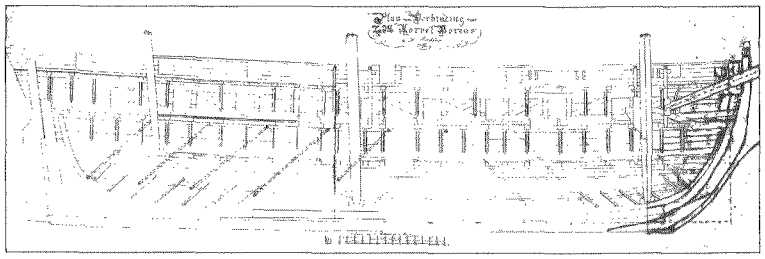

Zr.Ms.Kuilkorvet Boreas

Uit Arch. Maritiem Museum Prins Hendrik te Rotterdam

was gelegen, omsingeld. Direct nadat de landingen op punt (a) waren voltooid openden de schepen, op sein van de 'Borneo' weder het vuur op de vijandelijke bentengs op het bergje Peniboengan.
De sterkte der Taykong-Chinezen werd geschat op zo'n 3000-5000 strijders met de reeds eerder genoemde bewapening, waaronder een aantal tjonto's, die zelfs projectielen tot een gewicht van omstreeks één kilo konden afvuren.
De artillerie van Riesz bleek een belangrijke rol te spelen en voorkwam tesamen met de strijdkrachten onder kapitein Bade, dat de ontstane oostelijke flank der Chinezen meer westwaarts kon doordringen en luitenant-kolonel Sorg en kapitein Crena met hun landtroepen en mariniers het oprukken naar het kongsihuis zouden kunnen beletten. Bade wist steeds een aanval af te slaan, doch er ontstond wel gevaar, dat de troepen onder kapitein Crena door de felheid der Chinezen en hun opdringende massa's konden worden ingesloten.

Landing b:
Intussen waren de marinetroepen op landingspunt b aan land gegaan wat als volgt plaatsvond:
Na de tweede veilige landing der hoofdmacht (op punt a) waren de nodige sloepen en prauwen tegen 8.00 uur terug aan de zijde van de 'Borneo', waarop kapitein ter zee Huys het detachement matrozen van het stoomschip met de sloepen naar de 'Kameleon' dirigeerde teneinde zich op en bij dit schip met het hoofddetachement der marine te verenigen, het welk gereed lag om te debarkeren.
Reeds eerder was op een door Huys gegeven sein het vuur met de dag geopend en was Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' onder stoom gegaan, teneinde de positie te vatten voor de benteng aan de voet van het bergje Peniboengan, terwijl Zr.Ms. schoener 'Kameleon', zoals reeds vermeld, last had de benteng op de top van genoemd bergje te beschieten. Terugkomend op de landing van het marinedetachement was de beschieting van de benteng op en aan de voet van het bergje met schroot- en granaatvuur inmiddels weder stopgezet.
Zonder tijdverlies debarkeerde Huys onmiddellijk in drie gewapende sloepen en één kruisprauw 65 matrozen en mariniers, zomede vier marineofficieren. Persoonlijk vergezelde Huys het detachement teneinde de landing met een vereist getal van de overige vaartuigen te vermeerderen en na dit detachement op een voldoende wijze gecompleteerd en georganiseerd te hebben, was daarvan, het bevel opgedragen aan luitenant ter zee der 1e klasse A.F. Siedenburg, commandant van Zr.MS. schoener 'Kameleon'. Voorts was ingedeeld 1e luitenant de Coenens met vier walbusschutters.
Na de completering bedroeg de sterkte van het marinedetachement met de officieren en de bemanning van zeven sloepen inbegrepen in totaal 150 zeelieden met uitzondering van de 34 mariniers van Zr.Ms. 'Boreas', welke bij de landmacht waren ingedeeld en waarvan het bevel was opgedragen aan luitenant ter zee der 2e klasse J.C. van der Bank, 1e officier van Zr.Ms. 'Borneo'.
Voornamelijk door het goed bediend wordende geschut van Zr.Ms. stoomschip 'Bor-

neo´ was de bewuste benteng door de vijand met een flauw en slecht gericht vuur beantwoord, terwijl door de ´Kameleon´ de benteng op de top eveneens met veel succes was beschoten.
Na de massa's gewapende Chinezen die hier en daar in de struiken verspreid waren, ten eenen male door het goed effect van de granaten van de plaats, welke bestemd was voor de landing van het marinedetachement verdreven te hebben en het gebied zo goed als gezuiverd zijnde, werd het ogenblik van landing van dat detachement alsnu door kapitein ter zee Huys als zeer gunstig beoordeeld en volgde om 8.15 uur het sein hetwelk tevens aanduidde dat het vuur van het scheepsgeschut vooreerst gestaakt kon worden. Zodra de sloepen de hoek (b) naderden, werden zij door geweer- en lillavuur der Chinezen ontvangen, doch de marinetroepen wisten dit krachtdadig te beantwoorden. De bentengs werden bestormd, maar de vijand wachtte de bestorming niet af door met overhaasting de vlucht te nemen. Hierop dirigeerden de daartoe bestemde goed bewapende sloepen, benevens een laadprauw geschaard, in een geregelde orde van bataille dit detachement naar de landingsplaats zonder enige tegenstand te hebben ontwaard. Uitzondering hierop was het vernemen van enkele geweerschoten uit de benteng op de top van het bergje, wat het voet aan wal zetten van het detachement niet belemmerde na bevorens nog de aan de voet van het bergje gelegen benteng met het geschut der sloepen te hebben begroet, waarna zonder slag of stoot van de benteng meester werd gemaakt, daar dezelve geheel verlaten werd aangetroffen.
De succesvolle leiding van dit debarquement en het bewaken van de landingsplaats was weder toevertrouwd aan luitenant ter zee der 2e klasse A.E. Harteveld geassisteerd door adelborst der 1e klasse C.J.P. von Mühlen, beiden van Zr.Ms. korvet ´Boreas´.
Deze landing vond des morgens om 8.30 uur plaats, terwijl uit de richting van de andere reeds gelande en opwaarts rukkende troepen het eerste vuur werd gehoord.
De omstandigheden werkten ook bijzonder mede om het detachement op een veilige wijze aan wal te krijgen omdat de baan was schoongeveegd en verbinding me de hoofdmacht moest worden gezocht. Eerst echter werd door de commandant, ingevolge bekomen orders, de benteng op de top van de Peniboengan bezet, die door het krachtvol vuur van de schepen ook reeds verlaten bleek te zijn. De bezetting vond plaats door een peloton onder bevel van luitenant ter zee der 2e klasse J.C.J. van Kasteele.

Landing c:
Gelijktijdig met Zr.Ms. oorlogsbodems ´Borneo´ en ´Kameleon´ had de aan de zeezijde gestationeerde Gouvernementsschoener ´de Haai´ het vuur geopend op de benteng aan de westzijde van het bergje Peniboengan.
Nadat door de beschieting de Chinezen uit de benteng waren verdreven gingen, terzelfder tijd als de marinelanding (b), 26 infanteristen en 150 man Maleise hulptroepen van de Sultan van Sambas op het landingspunt (c) aan land, onder leiding van luitenant Pfeiffer, met gebruikmaking van prauwen en onder dekking van kruisboten.
Na verovering van de benteng werd in de richting van het gebergte getrokken en onderweg enige versterkte huizen genomen. Door het vernietigen van de brug over de rivier van Sebadouw, waar een sectie kruisprauwen lag die de positie verdedigde, was de Chinezen de terugtocht afgesneden en kwamen zij spoedig op hun weg terug. Tegen 11.00 uur was de tegenstand van de Chinezen, die en masse door de gevechtsdruk van de gelande troepen uit de omgeving van het bergje Peniboengan uit (b) en (d) waren verdreven, door hereniging zo groot dat de hulptroepen op de vlucht gin-

gen en luitenant Pheiffer genoodzaakt was te retireren, met het verlies van twee man. Er werd teruggetrokken naar de landingsvaartuigen en onder dekkend vuur der kruisboten geëmbarkeerd en na wederlanding naar de gevechten bij het kongsihuis getrokken.
Het gros van het marinedetachement was intussen naar de kant van waar het sterkste vuur werd vernomen opgerukt. Juist uit het bos op de hoofdbenteng van het Kongsihuis deboucherende, ondervond daar de rechterflank van de reeds eerder gelande troepen bij een volgende aanval hevige tegenstand en werden op hetzelfde ogenblik in de rug aangevallen. Het marinedetachement daagde echter ter goede ure op en bracht daardoor geen onbeduidende diversie teweeg en zich alsnu bij de troepen verenigd hebbende, werd de aanval herhaald, welke ondanks de allerhardnekkigste tegenstand van ruim 1½ uur eindelijk door een volkommen overwinning met het vermeesteren van de redoute en het Kongsihuis werd bekroond.
Een poging der Taykong-Chinezen om tegen de avond de kongsiversterking te heroveren mislukte, waarop de vijand terugtrok zonder een verdere stormaanval te wagen. De Chinezen aarzelden echter niet om te trachten het kongsihuis terug te veroveren met tot gevolg dat de volgende dag tot drie keer toe een poging tot herovering werd gedaan. Zij beklommen daartoe de steile zwaar begroeide hellingen van het nabij de kongsiversterking gelegen gebergte en namen van daaruit de Nederlandse troepen onder vuur, waarbij in de versterking kon worden geschoten en wegens de ongunstige ligging van het te verdedigen terrein bleken de troepen niet in staat een uitval te riskeren en werd dekking aan de eene zijde van de verdediging aan de kant van het gebergte en in nabij liggend struikgewas gezocht.
Aan de bij de landing van de hoofdmacht aan de bosrand bij de eerste rijstvelden achtergelaten 25 man onder kapitein Epke werd inmiddels per koerier verzocht naar het kongsihuis op te trekken.
Later sloeg de passar totaal in brand en werden nog eens herhaalde aanvallen der Chinezen op de kongsivesting afgeslagen. Als eerste zijrivier van de Sambasrivier liep de Pamangkatrivier in de richting van en langs de passar. Deze passar had een wegverbinding met het kongsihuis. Genoemde weg was nog vrij gebleven en konden om de brandende passar heen de Peniboenganheuvel en de oorlogsbodems zowel over een pad als via de rivier worden bereikt, waardoor verbinding met het landingspunt (b) bleef bestaan met het gevolg dat de ernstig gewond geraakte luitenant-kolonel Sorg, luitenant ter zee der 2e klasse van der Bank en andere gekwetsten konden worden afgevoerd. Hierdoor vermocht de kapitein Bade, die de bevelvoering van de overste Sorg had overgenomen, via de verbinding met de 'Borneo', verdere instructies ontvangen en konden voorraden, draaibassen en munitie worden aangevoerd.
Bade vond het langer bezet houden van de kongsivesting echter niet verantwoord en besloot gedurende de tweede nacht de bezetting terug te trekken en de benteng op het Peniboenganbergje tot een blijvend fort om te bouwen.
Kapitein ter zee Huys had inmiddels bevel gegeven zoveel mogelijk vaartuigen bij de monding van de Pamangkatrivier te doen verzamelen, zodat vervolgens omstreeks 23.00 uur via de passar voor het opnemen van de terugtrekkende troepen de nodige prauwen konden worden ingezet hetgeen omopvallend verliep. De Chinezen die bij het donker worden de berghellingen hadden verlaten, ontdekten niets van deze geruisloze aftocht, waardoor de gehele macht weder aan boord van de schepen kon worden opgenomen.
Diezelfde nacht werd de bezetting van het nieuw aan te leggen fort op het bergje Peni-

boengan verhoogd en de volgende ochtend (12 september 1850) tot 90 man met de nodige mortieren versterkt.

Het scheepsjournaal van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' vermeldde op woensdag 11 september 1850 het volgende:

3.00 uur: Brachten alle vaartuigen in gereedheid om gewapend te debarqueren. Ten 4.30 uur de sloepen van boord naar de bepaalde plaats van landing alwaar de sloepen ten 5.00 uur aan kwamen en debarqueerden.

Voorts tenslotte de Inlandsche compagnie, vervolgens de sloepen weder aan boord tot het debarqueren der overige troepen, hetwelk omstreeks 6.30 uur geëindigd was de beide sloepen van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo', hielden ter plaatse der landing post teneinde zonodig de landing te dekken.

Heschen de blauwe vlag waarop de vijandelijkheden van de schepen een aanvang namen ten zuidwesten. Door Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' wordt weder op de versterking gelegen aan de voet van de berg Peniboengan het vuur geopend dat daarvoor reeds ten 3.00 uur was begonnen en ging ten 6.15 onder stoom, tuigden spil op, lichten anker en namen zo dicht mogelijk positie bij genoemde versterking en gaven een korte kanonnade. Zr.Ms.schoener 'Kameleon', benevens de civiele schoener 'de Haai' beschoten de uitkijk en een opgeworpen batterij gelegen op het bergje Peniboengan wat grotendeels een schoon resultaat had.

Daar de schoten van Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' zeer goed op en in de benteng gericht waren, zodat tengevolge daarvan de bezetting deze sterkte moest verlaten, waardoor het debarquement der matrozen van Zr.Ms.schepen en vaartuigen gemakkelijk werd gemaakt, met het gevolg dat de benteng zonder enige tegenstand werd betrokken, wat geschiedde op het hijsen der rode vlag en het neerhalen der blauwe vlag.

Omstreeks 8.30 uur werd het vuur door de troepen geopend, hetwelk met geringe tussenpozen aanhield tot 11.30 uur.

Ten 11.00 uur aan boord gekomen een oud-adjudant, welk op bevel van luitenant-kolonel Sorg, verzoekende om assistentie.

Intussen waren evenwel de matrozen en mariniers reeds naar het kongsihuis opgetrokken onder de luitenant ter zee der 1e klasse Siedenburg. Ten 12.00 uur ontvingen aan boord dezer bodem het bericht dat het kongsihuis genomen was, benevens de tijding dat de luitenant-kolonel Sorg, de luitenant ter zee der 2e klasse J.C. van der Bank en de 2e luitenant Maarschalk gewond waren, welke eerstgenoemde ter 1.00 uur aan boord kwam onder begeleiding van de officier van gezondheid 3e klasse M.J. Cijfveer daartoe op hoger bevel afgezonden.

Ten 2.30 uur de sloepen van deze bodem gediend hebbende tot dekking der landing aan boord terug. De sloepen van Zr.Ms.korvet 'Boreas' hielden post bij de benteng aan de voet van de berg Peniboengan.

Verbruikten 2000 N.U. steenkolen. Maakten machinekamer weder in orde. Bij ronde alles wel. Bij de pomp tegenover de vlag aan de tap ter viering der overwinning.

Ten 3.00 uur begonnen met het embarqueren van de bemanningen der landingsvaartuigen.

Ten 8.00 's avonds kwam aan boord een prauw met zwaar gekwetsten waaronder luitenant ter zee der 2e klasse J.P. van der Bank en de 2e luitenant Maarschalk zich bevonden en hier werden overgenomen; de overige werden naar het ziekenschip de 'Bacht Mastora' overgevoerd.

Bij de ronde alles wel. Bij de pomp voor de mast.....

Hoewel zwaargewond gaf de overste Sorg bij zijn aan boord komst der 'Borneo' zijn bijzondere tevredenheid te kennen over het gedrag van het marinedetachement hetwelk de landmacht op het ogenblik der eerder vermelde hachelijke positie krachtdadig had bijgestaan, zeggende tot Huys; "Kolonel als ik niet zo ter juister tijd het detachement matrozen had gehad, waren wij nimmer in de benteng gekomen".

Johan Gabriël Huys, 1795-1869, Schout bij nacht, Ridder Militaire Willemsorde 4e klasse. Commandant Zr.Ms.Kuilkorvet Boreas, tijdens de acties Pemangkat, september 1850. Stationscommandant op de Westkust van Borneo.

Scheepsjournaal
Donderdag de 12e september 1850:

Omstreeks 8.30 uur hoorden aan de wal het kanonnnen-geweervuur hetgeen naar gissing plaats had op en uit de benteng. (bij kongsihuis)
Te 9.00 uur kwam de kapitein Bade, tijdelijk commandant der troepen met het verzoek om enig licht geschut ter verdediging van de hoofdbenteng rondom het kongsihuis, waarop door de Stationscommandant de kapitein ter zee Huys bevel werd gegeven daarin te voorzien uit de voorraad van Zr.Ms.stoomschip 'Borneo'
Ten 12.00 uur de grote sloep van boord met de kapitein Bade en tien flankeurs, benevens een adelborst belast met de bezorging van de draaibassen en ammunitie voor genoemde sterkte.
Ten 12.30 uur zagen hevige vlammen aan de wal opstijgen daar waar de kampong gelegen was.
Ten 2.30 uur kwamen de draaibassen en ammunitie zonder letsel door een zwaar geweervuur van de vijand in de benteng.
Tussen 4.00 en .5.30 in de beneden vallei was het vuur aan de wal het hevigst.
Ten 7.00 uur van boord een prauw bestemd voor Sambas ter vervoer van gekwetsten. Ten 8.00 uur de grote sloep aan boord terug alsmede een onderadjudant met last om aan de Stationscommandant, de kapitein ter zee Huys, verslag te doen van het gedurende de dag plaats gehad hebbende gevecht.
Daarop werd een ordonnansofficier naar de hoofdbenteng gezonden en tevens door de kapitein ter zee Huys bevel gegeven dat alle sloepen en vaartuigen, welke enigszins gemist konden worden, naar de rivier moesten trekken.
Bij de ronde alles wel. Bij de pomp ter rede Zr.Ms.stoomschip 'Borneo'.....
C.J.Pompe van Meerdervoort.

Het scheepsjournaal van Hr. Ms. stoomschip 'Borneo' luidde op, vrijdag 13 september als volgt;

Van 12.00 – 13.00 uur 's nachts aan boord gekomen de troepen van het kongsihuis nadat de vijand geheel verjaagd was, alsmede aan boord alle behoeften der verschillende debarquementen. Aan boord gekomen de officier 2e klasse W.C. Müller, 1e luitenant Kirsch en matroos 3e kl. van Dieren, allen gewond benevens de gedebarqueerde matrozen dezer bodem. Gedurende de dag debarqueerden alle troepen naar verschillende plaatsen door de commandant de kapitein Bade toegewezen, uitgezonderd de mariniers van Zr.Ms.korvet 'Boreas' en een gedeelte der artilleristen, welke aan boord verbleven. Aan boord terug de twee draaibassen met enige ammunitie. Gaven een Nederlandse vlag af teneinde dezelve te plaatsen op de door onze troepen opgeworpen benteng aan de top van de berg Peniboengan. Ontving aan boord van Zr.Ms.korvet 'Boreas'

300 U. rijst, 190 U. brood, drie vaten gezouten vlees, drie vaten spek, 238,5 kan jenever, 33 U. koffiebonen 3 U. thee, 151,5 U. vis en van Zr.Ms.schoener 'de Haai' 8 N U. brood.
Bij de ronde alles wel. Bij de pomp voor de mast.....
C.J.Pompe van Meerdervoort.

De 13e september 1850 waren in de omgeving van Pamangkat geen Taykong-Chinezen meer te bekennen. Daarop vertrok kapitein Crena met 74 Madoerezen en twee officieren naar Pontianak en kapitein Bade begaf zich met de overige troepen naar Sambas met achterlating van een blijvende bezetting voor het aangelegde Fort Peniboengan.Twee dagen later werd deze versterking weder door de Chinezen aangevallen en werd vanuit Sambas luitenant Coenens met 27 manschappen toegevoegd ter versterking van de bezetting.
De gewonden en gesneuvelden onder de hulptroepen en koelies buiten beschouwing latend had de gehele actie 8 doden en 73 gewonden, waaronder 6 officieren gekost.
Uit de nominatieven staten der gesneuvelden en gekwetsten valt te ontwaarden tot welke prijs de overwinning is behaald geworden en de boven aller beschrijving bij die gelegenheid aan de dag gelegde dappere houding van de land- en zeemacht. Hierbij moge in aanmerking worden genomen de verwonding van luitenant-kolonel F.J. Sorg, commandant der landexpeditie en luitenant ter zee der 2e klasse J.C. van der Bank, benevens officier der Genie D. Maarschalk, officier van Gezondheid W.C. Müller en zo vele anderen.

Scheepsjournaal zaterdag 14 sept.1850 aan boord van Zr.Ms.stoomschip 'Borneo':
De wind door het etmaal westelijk flank en koelte, bewolkte lucht, goed weder.
Maakte opgekomen tij overal, daarna generaal schoon schip met zand. Van boord naar het ziekenschip de matroos 3e kl. van Dieren.
Zonden een corvee van tien man naar de wal met takels teneinde behulpzaam te zijn met het transporteren van stukken naar de benteng. Gaven de ledige vaatwerken af om water te halen. Hielden de ketel op peil, maakten machines schoon.
Van boord naar Sambas de overste Sorg en de luitenant ter zee der 2e klasse van der Bank. Zonden een barkas met een doodskist naar de Bacht Mastora ten einde de korporaal der mariniers de Vos te begraven. Bij de ronde alles wel. Bij de pomp van de 2e bak.....
A.A.'s Graven.....

De afloop:
Nadat de rust was weergekeerd verliet de Stationscommandant, kapitein ter zee J.G.Huys, zijn commandopost op Zr.Ms. stoomschip 'Borneo' en nam weer het commando over van zijn korvet de 'Boreas', als kapitein van dit schip en als commandant der Zeemacht ter Westkust van Borneo.
Op zondag 15 september 1850 begaf Zr.Ms.stoomschip 'Borneo' zich via Pontianak naar Tandjong-Priok.
Op 25 september 1850 overleed luitenant-kolonel Sorg aan zijn verwondingen en werd later begraven op de helling van de Peniboengan-berg. Kort daarop kreeg de door de marine veroverde benteng aan de top van de berg Peniboengan de naam van "Fort Sorg" en werd te zijner tijd ter nagedachtenis alhier een monument opgericht.
Op 3 oktober 1850 betuigde de Gouverneur-generaal van Nederlands Oost Indië, zijne Excellentie Rochussen vanuit Buitenzorg per schrijven aan kapitein ter zee J.G. Huys zijn hoge tevredenheid over de wijze waarop hij met beleid, met kloekmoedigheid en met volkomen eensgezindheid had medegewerkt tot de verovering van Pamangkat en over het zeer actief en gevolgrijk aandeel, hetwelk de Zeemacht onder zijn bevelen aan dit schitterend wapenfeit had gehad.
De Vice-Admiraal, commandant Zr.Ms.

Zeemacht in Oost-Indiën en Inspecteur der Marine E.B. van den Bosch betuigde op 11 oktober 1850 vanuit Batavia per geregistreerd schrijven zijn bijzondere tevredenheid over de wijze waarop de verrichtingen der Zeemacht bij gelegenheid der krijgsoperatiën tegen Pamangkat door Huys zijn bestuurd en geleid geworden.
Hij vermeldde: *Dat de door U en de Marine bewezen diensten reeds ter kennis van de Indische Regering en van de Minister van Marine zijn gebracht.*
Intussen verzocht hij kapitein ter zee Huys thans reeds aan de officieren en manschappen, die aan de genoemde operatiën en gevechten hadden deelgenomen zijn tevredenheid te kennen te geven over het loffelijk en moedig gedrag bij die gelegenheid betoond.

Voorts deelde de Vice-Admiraal aan Huys het volgende mede:

1. *Dat het na de gevechten naar Tandjong-Priok teruggekeerde stoomschip 'Borneo', op 12 october 1850 weder naar Pontianak en Sambas zal vertrekken met aan boord versterking van troepen en de luitenant-kolonel Le Bron de Vexela, die ter vervanging van de overste Sorg benoemd is tot commandant der troepen in de Wester Afdeling van Borneo en als zodanig met de opperste leiding van de krijgsoperatiën is belast geworden. De commanderende officier van de 'Borneo' zal U inzage van zijn instructies geven, waaruit U zult ontwaren, dat hij aan de operatiën die nu zullen volgen deel zal nemen, doch dat de terugkeer van dat stoomschip afhankelijk moet blijven van de voorraad steenkolen.*
2. *Dat met het particulier schip Zeeland eerdaags nog meerdere troepen benevens materieel en steenkolen naar de westkust van Borneo zullen worden gezonden. Wat het laatstgenoemde betreft verzoekt hij Huys te trachten, dat zo spoedig mogelijk gelost wordt, tenzij dat er geen ballast aan de Zeeland mocht kunnen worden verstrekt, in welk geval een gedeelte der kolen als ballast in dat schip zal moeten blijven.*
3. *Wat het verblijf van Zr.Ms. korvet 'Boreas' ter Westkust aangaat, zal zulks moeten afhangen van het weer. In het geval een verder verblijf gevaarlijk zal worden geacht en de terugkeer noodzakelijk, zal de terugreis naar herwaarts mogen worden aangenomen, nadat van Uw voornemen om te vertrekken aan de militaire en civiele autoriteiten kennis te hebben gegeven. Zolang U op de Westkust van Borneo verblijft, zal U in overleg met de militaire commandant en de Resident door de Marine de nodige diensten, welke nodig zijn, kunnen doen verrichten en in het geval U de vaarwaters verlaat, zal het bevel over de Marine door U worden over gegeven aan de oudst-aanwezige zeeofficier, de luitenant ter zee der 1e klasse Siedenburg aan wie U de nodige orders zal moeten achter laten om laatst genoemde op de hoogte der zaken te stellen.*

Slot:
Aan de westkust van Borneo zijn de tweede november 1850 met Zr.Ms.stoomschip 'Etna' en eind november met de Nederlands-Indische bark 'Bacht Mastora' peilingen gedaan. Deze waren in zoverre belangrijk, dat men daar de zekerheid had gekregen, dat de Chinezen van Taykong nog geenszins genegen schenen zich te onderwerpen, maar zich meer en meer in staat van tegenweer opstelden en verschillende punten van de kust versterkt hadden. Al de riviermondingen tussen de hoek van Mampawa en Sambas, de rivier van Mampawa uitgezonderd, waren door de Chinezen met bentengs voorzien en te Pamangkat hadden zij enige versterkingen in de nabijheid van het fortje onder de heuvel Peniboengan, later fort Sorg genaamd, opgericht, klaarblijkelijk met het doel om zich van de op het veld staande paddio meester te maken. Door het mislukken van de rijstoogst en het afsnijden

van alle mogelijke toevoer van de zeezijde, moest de hongersnood onder de Chinezen vrij hoog zijn geklommen. Het fortje Sorg was in een goede staat van tegenweer gebracht en met het vermeerderde getal troepen kon men de gebeurtenissen gerust afwachten ofschoon daaraan nog in lang geen einde was te zien. Zr.Ms.korvet 'Boreas' lag nog op de buitenrede van Sambas, doch werd spoedig terug verwacht, aangezien deze bodem gedurende de westmoesson het daar, zoals reeds vermeld, wegens de hoge zeeën en deining niet zou kunnen houden. Zr.Ms.schoener 'Kameleon' was steeds in de monding der rivier van Sambas gestationeerd en Zr.Ms.stoomschip 'Borneo' bewees ter westkust van Borneo aanhoudende en gewichtige diensten, zo door het onderhouden van de gemeenschap tussen Sambas en Pontianak, het verkennen van de vijandelijke stellingen langs de kust, als voor het aanbrengen van troepen van de eene plaats naar de andere en op die punten waar zij het meest nodig zijn. Intussen deelde de Vice-admiraal, commandant Zr.Ms.Zeemacht in Oost-Indië en Inspecteur der Marine, E.B. van den Bosch, aan zijne Excellentie de Minister van Marine te 's Gravenhage mede, dat een tweede stoomschip als de Borneo daar zeer nodig zoude zijn, aangezien de zeilvaartuigen gedurende de westmoesson de blokkade der kust niet konden uitoefenen en dit toch het enige middel scheen te zijn om de vijand tot onderwerping te dwingen, want in dat seizoen viel aan geen krijgsoperatiën 's binnenlands te denken uit hoofde dat de wegen als dan ten eene male onbruikbaar waren. Het was te vrezen dat gedurende de westmoesson vanuit Singapore, levensmiddelen en ammunitie via de kleine rivieren der kust, in het vijandelijk land binnen gesmokkeld konden worden en alleen snelvarende en weinig diepgaande stoomschepen geschikt waren om in dit seizoen de, smokkelhandel te weren. De 'Borneo' alleen, zal echter bij de vele andere diensten die het te verrichten heeft, daarvoor niet toereikend zijn.
De Vice-admiraal E.B. van den Bosch zond inmiddels aan de Gouverneur- Generaal een *voordrage tot decoratiën en andere beloningen voor de personen der Zeemacht, die zich bij de gevechten te Pamangkat onder de 11e en 12e september 1850 bijzonder hadden onderscheiden.* In die voordracht zijn de diensten door de verschillende officieren en schepelingen bewezen, omschreven in een nominatieven staat.
In december 1850 kwam kapitein ter zee Huys op bekomen last ter rede van Batavia terug en aanvaardde per 12 februari 1851 voor de tweede keer het bevel van Zr.Ms. Zeemacht en Inspecteur der Marine in de Oost-Indiën bij het overlijden van Zijne Excellentie de Vice Admiraal van den Bosch. In deze functie gaf kapitein ter zee Huys weder leiding aan de bestrijding der zeeroverij. Wegens zijn bevel bij de krijgsverrichtingen in de Westerafdeling van Borneo op 10, 11 , 12 september en 21 november 1850 werd hij in juli 1851 benoemd tot Ridder der Militaire Willemsorde 4e klasse en per 1 oktober 1852 aangesteld tot schout bij nacht.
Ondanks de gevechten waren de Chinezen nog niet tot bedaren gebracht. Zij versterkten zich opnieuw. Buiten de blokkade werden opium en ammunitie binnen gesmokkeld en aan de landzijde via Serawak.
Na nog talrijke gevechten door Marine en Landmacht uitgeoefend waren de Chinezen tenslotte in 1855 aan het Nederlandsch Gezag onderworpen. De aanhoudende actieve blokkade der Marine van de verschillende riviermondingen ter westkust van Borneo mag dan ook gerust worden toegeschreven tot de uiteindelijke onvoorwaardelijke onderwerping der oproerige Chinezen.

Bijlage 1 Bronnen
(**nummers**) verwijzen naar de tekst.

- Algemeen Rijksarchief, A.R.A., Den Haag
- Backer Dirks, F.C. De Gouvernementsmarine 1861-1949
- (6) Museum Bronbeek te Arnhem, de bibliotheek;
- Burg, van de P. Bibliotheek Museum Stichting Collectie Militaire Traditie te Driebergen
- (3) Gerlach A.J.A. Kapitein der Artillerie. Fastes Militaires, Militaire Geschiedenis N.O.I.;
- (4) Graaf dr. H.J. de Geschiedenis van Indonesië;
- (2) Hooyer G.B. Lt.Kol. KNIL. De Krijgsgeschiedenis van Nederlandsch Indië van 1811-1894, Dl. II, Hoofdstuk 8;
- Huys, J.G. Schout bij Nacht; huisarchief **(in bezit van de auteur, Huys was zijn overgrootvader)**: zeetochten, documenten, brieven, notes, rapporten, enz.;
- Instituut voor Maritieme Historie, Marinestaf, 's Gravenhage;
- Kepper G.L. Wapenfeiten van het Ned.Indische Leger, 1816-1900, 's Gravenhage.
- (5) Lancker A.F. Stabelan, periodiek v.d. Stichting Vriendenkring oud KNIL-Artilleristen; Pemangkat; Dordrecht, naj. 1949, Jaargang 15, No.4 1988;
- Le Compte P. Mededelingen van de Ned.Vereniging voor Zeegeschiedenis XXII (1971), Afbeeldingen van schepen en vaartuigen, Amsterdam 1931;
- Maritiem Museum Den Helder;
- Maritiem Museum Prins Hendrik te Rotterdam; de bibliotheek;
- De Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, uitg. De Boer Maritiem, Bussum; deel III;
- Nederlands Scheepvaart Museum Amsterdam
- Vermeulen, A.J. De schepen van de Koninklijke Marine en die der Gouvernementsmarine 1814-1962;
- (1) A.S.H. Booms, gep.lt.kol.KNIL., Ridder MWO 4, Weerzien met Indië, Tijdschrift No. 25, Oorlog in de Archipel 1817-1870, Neerlands Krijgsroem in Insulinde;

Bijlage 2 Verklarende woordenlijst

Afstand	zeilschip had toendertijd al naar het jaargetijde en weersomstandigheden 10 tot 20 dagen nodig om van Tandjong-Priok naar Sambas te zeilen. Afstand ongeveer 1000 km.
Benteng	of koeboe, inlandse versterking, versterkte wal, soms fort.
Boegseren	het slepen van een groter schip door een roeivaartuig als een sloep, barkas, prauw, kruisprauw of kruisboot.
Caronnade	een klein stuk geschut, aldus genoemd, omdat het gemaakt was in Caron, een plaatsje in Schotland. Het waren kortere kanons van lichter gewicht, die grotere kogels konden verschieten, welke een verwoestende uitwerking hadden op houten scheepswanden, doch waarvan de draagwijdte echter gering was. Aan het eind van de 18e eeuw in gebruik gekomen. Door de grotere kogels meer schade op korte afstand. Geschikt als offensief wapen op kleine snelle oorlogsschepen, dat tot gevecht op korte afstand kon dwingen. Kaliber 30-68 pond.
Chaloep	gewapende sloep, barkas.
Culas, Kulas	achterste stuk van een kanon.
Deboucheren	uit een engte (bergpas) oprukken.
Dijakule	dajakse. (6)
Dispositie	ontwerp, plan tot een gevecht
Diversie(sei)	een zijdelingse of rugwaartse aanval, een dwarsaanval.
Draaibas	licht ouderwets scheepskanon.
Juragon	Vermoedelijk "djoeragan" dit is een inheems bevelhebber. (6)
Hakka-Chinees	De Hakka's zijn een unieke etnische groep van "Han"-chinese oorsprong, actief rondom het gebied van de Gele-rivier. Men denkt dat zij één van de eerste "Han"-kolonisten van China zijn. Theoretisch zijn vele van de eerste Hakka's van koninklijke bloede. Eigen aan het doordringen van andere etnische groepen van het Noorden, NW en NO, trokken deze originele kolonisten geleidelijk Zuidwaarts en vestigden zich in Jiangxi, Fujian en Guangdong. Door

	de lokale bevolking werden zij Hakka's genoemd in het begin van de vestiging. Deze term werd sindsdien gebruikt door niet-Hakka's en Hakka's en in Internationale publicaties. De spelling Hakka is ontleend aan de uitspraak van Hakka-dialect. Gedurende meer dan 200 jaar trokken Hakka's naar Z.O.-Azië, Oost Afrika, Europa, Zuid Amerika, Canada en US. De Hakka identiteit is langzamerhand verloren gegaan. (Asiawind Technology and Culture. Copyright 1995-2000.)
Kabellengte	een lengtemaat van zeevarenden; lengte van een kabel, lengtemaat van 225 meter.
Kartets	bus met schroot en kogeltjes die uit kanonnen en houwitsers werd geschoten en bij inslag explodeerde.
Kongsi(e)huis	Het kongsihuis te Pamangkat was via een weg met de passar verbonden en omgeven met een aarden redoute, 73 pas lang en 67 pas breed met op twee van de vier hoeken kleine bastions. De aarden wallen van de borstweringen waren met ingestoken rantjoes bedekt en daarboven was een zware ijzerhouten (hardhouten) palissadering aangebracht, voorzien van een aantal schietgaten voor de geweren, tjonto's en lilla's. Het geheel was omgeven door een ondiepe modderige gracht. (2)
Koeboe	zie benteng.
Lilla	niet verdragend licht vuurwapen.
Mortier	kort kanon.
Paddio	rijst op het veld.
Parang	hulpgereedschap voor de boskap.
Palissade	aaneengesloten rij spitse palen.
Palissander	pallisanderhout (ijzerhout).
Peniboengan	Punie-Bongan.
Ralliëren	herverzamelen.
Rantjoes	rechtstaande spiesen van bamboe of ijzerhout.
Rede	veilige ligplaats van schepen.
Redoute	veldschans, kleine vierkante verschansing.
Sampan	klein inlands kustvaartuig met houtverbindingen van hout, dus geen bouwconstructie met behulp van spijkers en nagels.
Sessakken	dicht inéengevlochten horden van bamboe, die over modderige stukken grond gelegd werden om het transport te vergemakkelijken. (6)
Sassagen	mogelijke sessaks.
Stevenen	koersleggen, sturen, zeilen.
Scheepsgeschut	sterkte uitgedrukt in ponders o.a. 1 naar 36 ponders, 24 en 36 pond is zwaar, naar gelang het doel verdeeld in lange of korte kanons. Eind 18e eeuw kanon op rolpaard, caronnade op slede. Eénponder, de kogel is 0,45 kg, zesponder 2,70 kg, 30 ponder 13,50 kg. Omstreeks 1840 wordt het granaatkanon in gebruik genomen, later met getrokken loop. Bij het schieten met kanonnen werden ook andere projectielen afgeschoten, o.a. staafkogels voor het kapotschieten van zeilen, masten en opbouw.
Tjonto	soort geweer (zwaarder in uitvoering), zie artikel.
Walbus	verdragende schietwapens.

Bijlage 3 (De aan de expeditie deelnemende schepen:)

Bark, De Bacht Mastora:
Zeilvaartuig met drie masten;
Fregat, De Rijn:
Oorlogsschip met drie masten, fokkemast, grote mast en achter de bezaanmast. In maart 1813 te Rotterdam op stapel gezet en in oktober 1816 te water gelaten; 54 stukken, 2485 ton w.v. In 1818 gekoperd. Afmetingen 53,23 x 12,30 x 5,75 m. Ingevolge verdrag van 1814 in de Nederlandsche vloot opgenomen. In 1828 te Vlissingen verlengd. De Rijn
was bestemd om ingericht te worden tot stoomschip; doch het schip werd in 1830 te Amsterdam verbouwd tot een fregat. (uit De schepen van de Kon. Marine en die der Gouvernementsmarine 1814-1962, auteur A.J. Vermeulen)

Kruisboot:
De latere kruisboten waren iets groter dan de kruisprauwen.
Bewapening: Eén of drie-pondskanon, vier of meer draaibassen, 6 geweren en 6 pieken, voorts voor elke man die aan boord was een klewang of inlands zijdgeweer en een assegaai. (is werpspies) Voor de handhaving van het gezag waren grotere schepen nodig die onafhankelijk van het weer konden uitvaren.
Kruisprauw:
Zeil-, roei-, kanonneerboot bewapend met één of twee kanonnen.
Kleine vaartuigen met weinig diepgang, waarmede men zeilend en roeiend de vijand (vaak Zeerovers) kon achtervolgen. Het waren snelle inlandsche vaartuigen van goed model, bemand met inlanders en hoofden door de resident en regenten gekozen en op doelmatige wijze door grotere en reguliere oorlogsschepen ondersteund.
De kruisprauwen moesten zoveel mogelijk in smaldelen of op korte afstand van elkaar kruisen. Hadden vaak twee masten en 2 x 10 riemen.
Residentieprauwen:
Elke Resident ging de rovers te lijf met gewapende snelvarende prauwen, bemand met gezagsgetrouwe inlanders uit zijn gebied. De eersten reeds in 1817 in gebruik. (uit Gouvernementsmarine deel 1)
Korvet:
Korvetten waren kleine driemastschepen, op dezelfde wijze getuigd als een fregat maar wel lichter van uitvoering. Bij goede wind kon een snelheid van 10 mijlen per uur worden gevaren. De bewapening bestond uit 20 – 30 lichte kanonnen en caronnades. Later zeilschip met stoomvermogen.
Kuilkorvet, De Boreas:
(Griekse God van de Noorderwind)
Bij een kuilkorvet is een middengedeelte van het opperdek open.
28 stukken, lengte 36,5, wijd 10 en hol 5,39 ellen, 776 ton w.v. Aantal koppen 180.
In 1829-1833 in Vlissingen op stapel gezet, in 1833 te water gelaten. In 1857 in Oost-Indië verkocht. Plan van verbinding groot spant; langs en dwarsdoorsnede van een korvet met diagonaal verband systeem Soetermeer gedateerd 1829 (inv.nr.T000435), zie bouwtekening.
Schoener:
Zeilvoertuig voorzien van twee masten, nl. fokkemast en grote mast. Gemakkelijk manoeuvreerbaar en konden scherp aan de wind zeilen.
Voor de marine werden omstreeks 1800 vrij veel kanonneerschoeners gebouwd met 6-22 stukken. Zij waren vrij recht van strook en hadden een grote stuurlast.
Schoener, De Haai:
Schoener met vier stukken, een Gouvernementsvaartuig. In 1835 in Oost-Indië gebouwd. Op 29 oktober 1838 op stapel gezet en op 11 mei 1842 te water gelaten. 546 ton w.v. Lengte 31,50, breedte 9,50, diep 4,50 meter. Overige bewapening: 2 lange ijzeren kanonnen van 3-pond, 2 caronnades van 3 à 4 pond, 4 metalen draaibassen.
Schoener, Kameleon:
Schoener van 14 stukken. In Nederlands Oost-Indië gebouwd. In 1852 afgevoerd.
Stoomoorlogsschip Tjipanas:
Stoomadviesvaartuig later raderschip. In 1848 te Soerabaja op stapel gezet en in 1849 te water gelaten. Van hout gebouwd, 25 PK en zeilvermogen.
In dienst gesteld op 16 augustus 1849. de Tjipanas was oorspronkelijk voor de Koninklijke Marine gebouwd, doch was daarvoor niet geschikt. In 1851 uit dienst en in reparatie. Het scheepje behoorde aan Koloniën, doch was bemand door de Koninklijke Marine. In 1852 over aan de z.g. Civiele Dienst, later Gouvernements Marine en het was het eerste stoomschip van deze Dienst. In 1859 vergaan.
Stoomschip, Borneo;
Schroefstoomschip 3e klasse. Vanwege verwarring van de naam, bijzonderheden nog niet vastgelegd. Beschikt mogelijk over o.a. 7 granaatkanonnen.

Mr. R.A. Schimmel
Correspondent Afdeling Militaire Muziek

DE NEDERLANDSE MILITAIRE MUZIEK: OUD EN NIEUW

Onlangs verwierf ik de tekst van de catalogus van het grammofoonplatenmerk Gramophone Company, waarin hun uitgaven 1900 - 1929 zijn opgenomen.
Tot mijn verrassing trof ik daar een heel aantal opnamen in aan van Nederlandse militaire muziekkorpsen.
Deze opnamen waren eenzijdig, d.w.z. dat slechts één kant bespeeld is met één nummer; op de andere zijde staat een soort gravure van een met een ganzenveer rondjes tekenende engel.

De uitvoerende orkesten zijn:
De Koninklijke Militaire Kapel o.l.v. N.A. Bouwman (de grootvader van Mies) met in totaal 53 nummers.waaronder een aantal doublures.
Enkele titels:
Het ontwaken van den soldaat, Oranje-Nassau-Mecklenburg, Willem de Zwijger, Marsch Juffrouw Nitouche, 2e Compagnie, Hulde aan H.M. de Koningin-Moeder, de Turksche Scherwache. Ook zijn er platen van het "Haagsch Regiment Muziek Corps"; wellicht is daarmee de KMK bedoeld.
Kapel van het 4e Regiment infanterie te Leiden, kapelmeester W. van Erp (1893 - 1915) met o.a. Defileermarsch van 't 4e Regiment Infanterie, Leidsche Scherpschuttermarsch, die Maus (marsch), Der Kaiser und die Kaiserin (wals).
Kapel van het 6e Regiment infanterie te Breda, kapelmeester P.A. Stenz (1870-1905), bekend van de Manoeuvremars, met o.a. Hulde aan H.M. de Koningin, Generaal Snijdersmarsch.
Kapel van het 7e Regiment Infanterie te Amsterdam, kapelmeester J. Zaagmans (1887 - 1912) met o.a. de Nederlandsche Vaandelmarsch, het Transvaalsch Vlaggelied, Kermismarsch en Indische marsch.
Kapel (= Trompetterkorps) van het 3e Regiment Huzaren te Den Haag, o.l.v. Staftrompetter A. de Goede (1902 - 1912) met o.a. Triumph Marsch met pauken en trompetten, de 's-Gravenhaagsche Jubelmarsch, Hurra S.M.S. Hohenzollern en Eine vergnügte Negerhochzeit.
Al deze opnamen moeten gemaakt zijn tussen 1900 en 1914, mede gelet op de diensttijd van de kapelmeesters van deze muziekkorpsen, die ik bij hun naam tussen haakjes heb vermeld. Bijna honderd jaar oud dus, en tot nu toe niet meer te vinden.
Eén exemplaar vond ik jaren geleden op een markt; daarop het Wilhelmus "in oude toonzetting" van de Koninklijke Militaire Kapel.

En nu het heden. Op initiatief van de Inspecteur Militaire Muziek, overste G. Jansen, zijn en worden er Cd's gemaakt waarop de Nederlandse militaire muziek is vastgelegd.
Deel 1 is gemaakt door de Koninklijke Militaire Kapel, met defileermarsen van regimenten, wapens en dienstvakken, in totaal 21.
Titel "Defileermarsen", label WWM/KMK 008.

Deel 2 wordt gespeeld door de Johan Willem Friso Kapel met de wat misleidende titel "Regimentsmarsen", hoewel het grotendeels marsen van legerkorpsen, divisies, de Inspectiemars, de Jonge Prins van Friesland, Mars van het Nationaal Commando
etc. Betreft label De Haske Records DHR 197.035.
Deel 3 heet eveneens "Regimentsmarsen", gespeeld door het Trompetterkorps Bereden Wapens.
Hierop staan alle marsen die betrekking hebben op de Wapens der Artillerie en Cavalerie, zoals de Lua mars, Mars van het 43e Tankbataljon, het Wielrijderslied en de marsen van de vier Regimenten Huzaren. In totaal 30 nummers. label Eurosound ES 47.361.
Deel 4 zal waarschijnlijk eind dit jaar verschijnen, en gemaakt worden door het Fanfarekorps Koninklijke Landmacht.
Het is een prijzenswaardig initiatief om door deze serie een stuk van de militaire cultuur van toen en nu vast te leggen in deze tijd vol veranderingen.

Dirk J. Tang

EEN NEDERLANDSE ZEEMAN EN DE HERERO-OORLOG

Een schenking
Onlangs kwam het Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam door een schenking in het bezit van een viertal ansichtkaarten. De kaarten waren aan het begin van de vorige eeuw verzonden uit het toenmalige Duits Zuidwest Afrika door Gerrit Snieder. Naast de ansichtkaarten bestond de schenking uit twee krantenartikelen uit 1965. De artikelen beschreven de komst naar en het verblijf van Gerrit "Heini" Snider in Nederland.
Bijna honderd jaar nadat de kaarten werden verzonden werden deze onderwerp voor een klein onderzoek en een artikel. Wie was Gerrit Snieder, klaarblijkelijk ook bekend als Heini Snider en wat deed hij in Duits Zuidwest Afrika?

Feest in Monnikendam
Gejoel, gelach, geklap en vrolijk gezang klonk op 28 juni 1955 langs het Weezenland, het Zarken en de Niesenoortsburgwal. Het was geen winnend voetbalteam dat werd toegejuicht want het feestlied klonk als : "Wanneer ons stadje Monnikendom zeshonderd jaar bestaat, dan zetten we een feestmuts op zingen van vroeg tot laat: falderie, faldera enzovoorts."
De inwoners van het Noord-Hollandse stadje vierden dat ze zeshonderd jaar eerder stadsrechten hadden gekregen. Het feest kende diverse hoogtepunten. Zo was er een waterorgel dat door de grachten voer. Er was een schandpaal voor het stadhuis geplaatst en verspreid over het stadje waren maar liefst vijf tijdelijke tentoonstellingen ingericht. Vooral de opstelling van de plaatselijke Meccanoclub zou naar verwachting flink wat bezoekers trekken.
In de optocht die door het stadje trok speelde Gerrit Snieder, zo schreef ondermeer het landelijke dagblad *Het Vrije Volk*, een belangrijke rol. In een open rijtuig genoot hij samen met zijn echtgenote en burgemeester W.N. Kelder van de toejuichingen van het publiek. Midden in de "koude oorlog" kon de tijdelijke thuiskomst van een verloren zoon, die inmiddels een succesvol Ameri-

kaans staatsburger was geworden, in ieder geval tot de hoogtepunten van het feest worden gerekend.

Van Snieder naar Snider

Gerrit Snieder (zoals hij formeel bekend is in het bevolkingsregister) werd als zoon van schoenmaker Pieter Snieder op 13 april 1886, aan het Zuideinde 12 te Monnikendam geboren. Aan te nemen is dat het schoenmakersbestaan niet aantrekkelijk genoeg was voor de jonge Gerrit. In de familie Snieder gaat het verhaal dat wanneer hij in 1906 een paar schoenen heeft weggebracht, hij besluit niet meer naar het ouderlijke huis terug te keren. Feiten en fictie lijken zich hier te mengen. Dat is niet zo gek, want het verbazende verhaal dat over het leven van deze ex-inwoner van Monnikendam kan worden verteld geeft daar alle aanleiding toe.

Snieder was in 1965 nog een keer terug in Nederland. In een krantenartikel in het *Noord-Hollands Dagblad* was hij iets mededeelzamer dan 10 jaar eerder. Hij vertelde dat hij als matroos had gevaren op een Nederlands clipperschip en daarna was overgestapt op een Italiaans zeilschip. Hij werkte in Argentinië en was ook aanwezig in het toenmalige Duits Zuidwest Afrika (tegenwoordig Namibië) toen daar tegen de "hottentotten" werd gevochten. Naar eigen zeggen vocht hij aan de zijde van de Duitse koloniale troepen mee. Op 26 jarige leeftijd arriveerde hij in Alaska (1912) waar hij met vele andere gelukszoekers op zoek ging naar het goud dat er kort daarvoor was ontdekt. Om praktische reden veranderde hij zijn naam in Snider. En passant kreeg hij ook de nieuwe voornaam Heini. (Later meldde Snider in een kranteninterview dat "in Alaska alle immigranten uit Duitsland zo worden genoemd") Na enige tijd trouwde hij op advies van een tante met het uit Amsterdam afkomstige weesmeisje Alice Jacoba Aldenberg dat hij liet overkomen naar Alaska. Vanwege het huwelijk verruilde hij het bestaan van goudzoeker voor dat van spoorwegarbeider, havenarbeider en opzichter bij de aanleg van de spoorwegen. Het jonge echtpaar woonde in tenten en zelfgebouwde hutten in de "witte wildernis" en kreeg vier kinderen. Door toeval raakte hij betrokken bij de lokale politiek. Snider wist een goede reputatie op te bouwen en bracht het in korte tijd tot senator voor de staat Alaska. Die functie zou hij tot 1952 blijven vervullen.

Op uitnodiging van het feestcomité bezocht hij Monnikendam in 1955. Tien jaar later kreeg hij ter gelegenheid van het feit dat de KLM een rechtstreekse lijn opende op Anchorage (Alaska), een uitnodiging om op kosten van die maatschappij zijn zuster te Zaandam te bezoeken. Bij beide gelegenheden verschenen artikelen over hem in de lokale en de landelijke pers. In februari 1972 overleed hij in zijn woonplaats.

Het verhaal van Gerrit

Via het Streekarchief Waterland werd al snel meer duidelijkheid verkregen over het leven van Gerrit Snieder. Het Streekarchief beschikt over krantenartikelen uit 1955 (het eerste bezoek) en een genealogisch overzicht van het geslacht Jan Snieder. Het was zonneklaar dat Gerrit Snieder in Monnikendam had gewoond en op jeugdige leeftijd de wereld was ingetrokken. Daar hielden de concrete aanwijzingen echter op. De verhalen over het verdere leven van Gerrit

komen voornamelijk uit diens koker en zijn niet goed te verifiëren. Hoe Gerrit in Namibië terechtkwam en of hij daadwerkelijk aan de zijde van de Duitse troepen heeft gevochten tegen de "hottentotten" blijft daarmee weliswaar een spannend verhaal maar ook moeilijk op waarheidsgehalte te toetsen.

Het verhaal van de kaarten

De schenking aan het Scheepvaartmuseum bestaat uit vier ansichtkaarten, die op verschillende momenten naar dezelfde persoon zijn gezonden. De geadresseerde is (afwisselend aangeduid met Herrn of Mr) J.B. Ruiter, Lichtwachter Falga, gem. Huisduinen n.b. Den Helder, Holland. Gerrit was een neef van de heer Ruiter zoals kan worden afgeleid uit de ondertekening met "neef Gerrit".

Blijkens *de Zeemansgids voor de Nederlandse Kust*, door het Ministerie van Marine in 1907 uitgegeven, was er een lichtopstand ("ijzeren geraamte, vierkant en blauwgrijs") die de naam Falga droeg. De lichtopstand stond op het duin ten zuiden van het Fort Kijkduin en vormde onderdeel van de beveiliging van het zeegat van Texel. Aan te nemen is dat de geadresseerde J.B. Ruiter als lichtwachter werkzaam was ten behoeve van dit kustlicht.

De vier kaarten zijn respectievelijk gestempeld in: Okahandja op 23 april 1905 (gearriveerd Den Helder 27 mei 1905), in Windhuk op "onleesbaar" (gearriveerd Den Helder 18 september 1905, in Windhuk op 23 april 1906 (gearriveerd Den Helder op 26 mei 1906), in Windhuk op 17 juni 1906 (gearriveerd Den Helder op 22 juli 1906).

De eerste conclusie kan zijn dat de Duitse en Nederlandse posterijen aan het begin van de eeuw zich niet behoefden te schamen voor de postverwerking. Op basis van de poststempels kan worden vastgesteld dat een ansichtkaart ongeveer een maand nodig had om van Zuidelijk Afrika naar Den Helder te reizen.

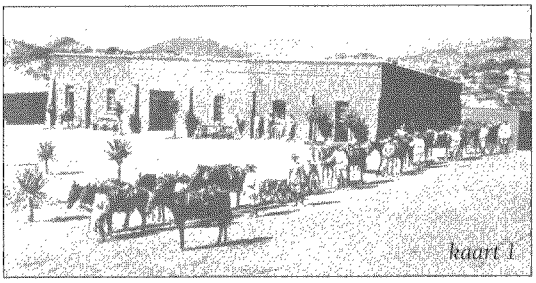

kaart 1

Een tweede conclusie is dat het "familieverhaal" dat Gerrit na de schoenenbestelling in 1906 de wijde wereld zou zijn ingetrokken niet kan kloppen. Gerrit was in ieder geval al op of omstreeks 23 april 1905 in Okahandja. Vraag blijft natuurlijk wat hij daar deed?

De kaarten geven daar niet meteen uitsluitsel over maar kunnen wel helpen om een beeld te vormen. De eerste kaart, op 23 april 1905 verzonden uit Okahandja, toont een soort legeringsgebouw. Voor het gebouw, blijkens het onderschrift "Heim der Feldbatterie", staat veldgeschut opgesteld. Gerrit schreef slechts: "Groeten van uw liefheb. Neef Gerrit".

De tweede kaart ditmaal verzonden uit Windhuk (Windhoek) is de kaart met de onleesbare datum. Deze kaart heeft als bijschrift "D.S.W. Afrika Hereros". Gerrit schreef in de marge: "Zie hier eenige menschen uit dit land en ontvang tevens de hartelijke groeten van uw liefheb neef G. Snieder".

De derde kaart verzonden uit Windhuk op 23 april 1906 is er blijkens het bijschrift een uit de "Serie des Schutztruppenliedes, 6 Verse" en toont een gedenkteken voor gevallen soldaten van het Duitse leger. In het midden van de kaart is het Schutztruppen-Lied afgedrukt. De tekst luidt: "Doch auch so mancher Kamerad / In voller Lebenskraft / Bei todeskühner Reitertat / Ward er dahingerafft, /Für seinen Kaiser und sein Reich / Gab er dahin sein blut / Auf sein Gesicht, so totenbleich / Da legten wir den Hut / Wir dienen dir, lieb Vaterland / In Südwestafrika /

"Schutztruppen" werden wir genannt / Schutztruppe, hoch, hurra!
De vierde kaart tenslotte werd verzonden op 17 juni. Deze kaart stelt een drietal op ossen gezeten Afrikanen voor. Het onderschrift op de kaart luidt; "D.S.W. Afrika. Bastards auf Reitochsen". Gerrit heeft merkwaardig genoeg ditmaal behalve de adressering niets op de kaart ingevuld. Wellicht was hij het vergeten of hoorde de kaart bij een brief die apart werd verzonden? We weten het niet en zo komen we er ook niet achter of Gerrit daadwerkelijk met de Duitse koloniale troepen heeft meegevochten.

Een deskundige aan het woord

Dr Jan-Bart Gewald deed uitgebreid onderzoek naar Duits Zuidwest Afrika aan het begin van de 20e eeuw en naar de Hererooorlog. Twee jaar geleden promoveerde hij aan de Universiteit Leiden op het onderwerp. Desgevraagd herkende hij het monument op de ansichtkaart dadelijk. "Dat monument staat in het Zoo park, aan de Independence Avenue, een straat die vroeger Kaiserstrasse heette". Uit zijn onderzoek is niet gebleken dat op enig moment niet-Duitsers meevochten in de strijde tegen de Herero's. Met typisch academische voorzichtigheid zegt dr. Gewald: "Uitsluiten kun je het niet, maar het is niet waarschijnlijk". Met deze verklaring lijkt het verhaal van de kaarten, het verhaal van Gerrit niet te ondersteunen.

Duits Zuidwest Afrika

Aan het eind van de negentiende eeuw begon een proces dat door de Engelse historicus M.E. Chamberlain werd omschreven met de benaming: "the Scramble for Africa". Het leek wel een race tegen de klok. Dat er een Engelse term werd gebruikt laat zich goed verklaren doordat dat land, naast Frankrijk, de grootste stukken van het Afrikaanse continent onder zijn koloniale invloed bracht. Andere Europese landen

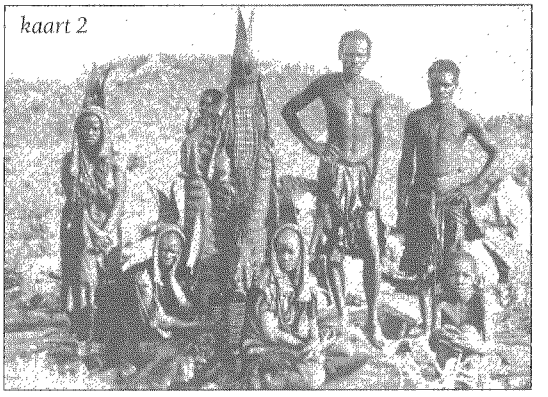
kaart 2

zoals het pas gevormde Itali"en het nieuwe onder Bismarck verenigde Duitsland probeerden delen van het gebied in handen te krijgen. De Belgische koning Leopold II, verwierf zonder overleg met zijn regering, een groot deel van het midden van Afrika. Het gebied dat lange tijd als Belgisch Congo bekend zou blijven, kreeg al spoedig en buitengewoon slechte reputatie. De rubber die er werd gewonnen zou, zo werd gefluisterd, worden betaald met het bloed van de rubbertappers.
Het was een race met de tijd. In een korte periode werd vanaf 1880 met behulp van het spel "landjepik" en een liniaal door de betrokken Europese landen de "moderne" kaart van Afrika getekend.
De Duitse kanselier Bismarck steunde in 1883 pogingen van de Duitser Adolf Lüderitz om in het gebied dat tegenwoordig Namibië wordt genoemd een kolonie te stichten. In de jaren daarna breidde Lüderitz beetje bij beetje zijn macht uit. In 1886 was het grootste deel van het gebied min of meer onder Duitse invloed geraakt. Namibië bestond en bestaat grotendeels uit woestijnachtig gebied. Slechts een beperkt deel is geschikt voor bewoning. In dat gebied leefden nomadische stammen zoals de Khoisan en de Herero van de opbrengst van hun kuddes. De traditionele Namibische samenleving was verdeeld langs etnische lijnen en werd verder gekenmerkt door een voortdu-

rende onderlinge strijd tussen stamleiders en stammen. De Duitse koloniale overheid maakte daar handig gebruik van en wist zo stelselmatig de eigen machtspositie te verbeteren. Dat ging echter niet zonder strijd. De stammen verzetten zich daar waar mogelijk tegen de toenemende Duitse invloed. De Duitsers probeerden om door middel van verdragen sommige lokale stammen aan zich te binden en zo met een "verdeel en heerspolitiek" de stammen tegen elkaar uit te spelen. Dat lukte echter niet in alle gevallen.

De kolonisten die zich beschouwden als de rechtmatige "eigenaren" van het gebeid waren inmiddels begonnen met het opzetten van landbouwbedrijven. Daartoe vestigden zij zich dicht bij traditionele waterplaatsen van de nomadische stammen. Afzettingen van prikkeldraad bevestigden hun aanwezigheid en hun claim op de schaarse middelen.

In 1892 ontstond een nieuwe bedreiging voor de kolonisten toen de belangrijke stamleiders Hendrik Witbooi, namens de Nama's en Samual Maherreo, namens de Herero's, onderling vrede sloten en zich leken op te maken om gezamenlijk de indringers aan te vallen. Door het verbond tussen de stamleiders leek het er nu op dat de kolonisten al hun verworvenheden zouden verliezen aan de "wilden".

Om dat te voorkomen werd militaire hulp gevraagd aan "das Vaterland". Zodra de gevraagde extra 250 soldaten uit Duitsland waren gearriveerd vielen deze het kamp van Witbooi bij Hornkranz aan. De opdracht die ze van hun commandant Curt von François kregen loog er niet om: "De troepen hebben tot taak de Witbooi-stam te vernietigen".

Zo snel lukte dat echter niet. Witbooi wist met een aantal getrouwen te ontsnappen. Onder de 150 stamleden die bij de aanval werden gedood bevonden zich 78 vrouwen en kinderen. Witbooi's wraak kwam kort daarna toen hij er met een gedurfde overval in slaagde de paarden van de Duitse troepen te veroveren. Het verlies van de paarden maakten de Duitse troepen praktisch immobiel in het woeste landschap en stelde Witbooi in staat een serie guerilla-overvallen uit te voeren op diverse Duitse vestigingen.

Von François werd reeds spoedig vervangen door majoor Theodor Leutwein die tevens de functie van gouverneur kreeg. Leutwein paste opnieuw de oude tactiek van "verdeel en heers" toe. Hij wist het vertrouwen van de Samuel Herero te winnen. Deze laatste koesterde de opvatting "de vijand van mijn vijand is mijn vriend" en was dan ook bereid de eerdere overeenkomst met Witbooi opnieuw te bezien. Daar bleef het echter niet bij. Leutwein begon een campagne om Witbooi verder te isoleren. Hij sloot (deel)overeenkomsten met stamleiders en in korte tijd had hij hem volkomen van de andere stamleiders vervreemd. Toen hij zich, na daartoe herhaaldelijk te zijn opgeroepen toch niet wilde overgeven, viel Leutwein hem aan. Duitse geweren en kanonnen dwongen Hendrik Witbooi een vredesverdrag te tekenen. Het zou slechts tijdelijke rust brengen.

Instroom van nieuwe Duitse kolonisten veroorzaakte een toenemende druk op de schaarse natuurlijke middelen. Het uitbreken van runderpest in 1896 leidde tot grote sterfte onder de kuddes van nomaden en kolonisten. Met Duitse "grondigheid" werd het probleem aangepakt. Vaccinatie en isolatie moesten de ziekte beteugelen. Mogelijk

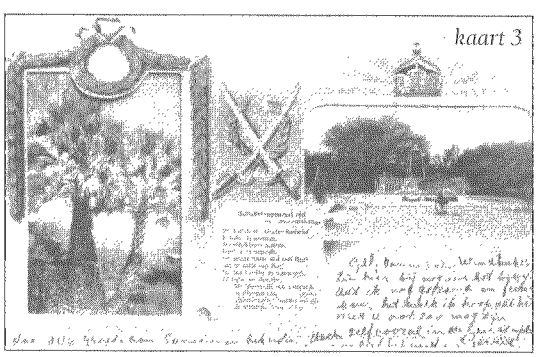

kaart 3

besmette dieren werden op grote schaal afgemaakt. Deze maatregelen veroorzaakten vooral bij de nomaden grote problemen. Niet alleen werden deze beroofd van hun toch al schaarse inkomsten, ook het aanzien van de traditionele leiders dat was gebaseerd op bezit van vee, werd aangetast. Desintegratie van sommige stammen was het gevolg. Stamleden werden gedwongen het stamland te verkopen of moesten als land- of handarbeiders gaan werken op Duitse bedrijven. Het was een situatie die onvermijdelijk op een conflict moest uitlopen.

In januari 1904 kwamen de Herero's onder leiding van Samual Herero in opstand. Een serie overvallen op verspreid liggende Duitse boerderijen vormde de opmaat voor een uitgebreide militaire campagne. De meeste Duitse legereenheden bevonden zich in versterkte forten in het land. De Herero's beschikten niet over de middelen om deze versterkte plaatsen aan te vallen. Noodgedwongen richtten zij zich dan ook op zogenaamde "zachte doelen".

Windhoek en Okahandja waren de twee belangrijkste administratieve en bestuurlijke centra in het gebied. Indien één van deze plaatsen zou vallen, kon dat ernstige problemen veroorzaken bij de opbouw van de Duitse reactie. Herero's slaagden er weliswaar in om Okahandja te veroveren en te plunderen maar het fort in dezelfde plaats konden ze niet binnendringen.

In Windhoek was geen deugdelijke militaire versterking aanwezig. Merkwaardig genoeg deden de Herero's slechts een zwakke poging de stad te veroveren. Aan te nemen is dat de verovering van beide plaatsen een enorme psychologische slag zou zijn geweest voor de Duitsers en een aansporing voor andere stammen om in opstand te komen. Dat gebeurde echter allemaal niet.

De Duitse koloniale autoriteiten vroegen opnieuw om hulp. Die hulp kwam zo snel als destijds mogelijk was in de vorm van extra troepen en kanonnen. De versterkingen stonden onder leiding van generaal Lothar von Trotha, een veteraan die eerder betrokken was bij het neerslaan van een opstand in Duits Oost-Afrika (1896) en de fameuze Boxeropstand in China (1900). Von Trotha was een klassieke "houwdegen". Zijn aanpak van het probleem was even simpel als wreed: "Vernietig de opstandelingen!".

De versterkingen stelden het Duitse leger in staat een campagne tegen de nomadenvolkeren te beginnen. Het uitvoeren van de militaire plannen was nog niet eenvoudig. Het landschap vormde een ernstige beperking voor de aanvoer van materiaal en voorraden. Zonder deze verzorging kan een modern leger niet opereren. Het gebied beschikte echter maar over één spoorlijn die van de haven Swakopmund naar Windhoek liep.

Eind augustus 1904 hadden de meeste Herero krijgers hun toevlucht gezocht nabij de Waterberg aan de rand van de Kalahari woestijn. Toen het leek alsof ze daar zouden blijven en in een laatste desperate poging zouden proberen de Duitsers te weerstaan, maakte Von Throtha daar dankbaar gebruik van. Hij begon zijn legermacht zo op te bouwen dat deze de Herero's bijna omsingelde. Er werd voor de guerrilla's slechts één vluchtweg open gelaten.

Die vluchtweg leidde de Kalahari woestijn in. De superieure Duitse bewapening dreef zoals gepland de 8000 strijders en hun 16.000 vrouwen en kinderen van de Waterberg af, de woestijn in. Om het karwei af te maken vernietigden de Duitse troepen de laatste waterbronnen en bouwden ze militaire posten die de terugkeer van de Herero's onmogelijk moesten maken.

In 1908 was de strijd tegen de nomaden voorbij. Naar schatting 50 procent van de Khoisan en 80 procent van de Herero's kwamen als gevolg van de gevechten en van hun verdrijving van de traditionele weidegronden om. Daarmee kreeg de strijd van de "Schütztruppen" sterk het karakter van een poging tot genocide op de lokale bevolking.

Heini de Herero-doder?

Dat Heini actief deel heeft genomen aan de strijd tegen de Herero's lijkt niet waarschijnlijk. Op de kaart die hij aan zijn oom stuurt schrijft hij : "Zie hier eenige menschen uit dit land". Dat is nauwelijks een omschrijving die past bij een soldaat die uit is op de "vernietiging"van de opstandelingen. Het is meer een omschrijving van een verwonderde reiziger. Een reiziger die getuige was van één van de meest bloedige gebeurtenissen uit de geschiedenis van Zuidwest Afrika.

VAN HET BESTUUR

Ter gelegenheid van het 7e lustrum van onze vereniging wordt traditiegetrouw een tentoonstelling gehouden. De tentoonstelling over 'Werving en selectie in de 20e eeuw' voor alle onderdelen van de krijgsmacht, een historisch, maar tegelijkertijd ook een zeer actueel onderwerp, wordt georganiseerd door het Mariniersmuseum der Koninklijke Marine. Aangezien de tentoonstelling 'voor en door de leden' is, is u bij enkele gelegenheden gevraagd om met eigen materiaal aan de tentoonstelling bij te dragen, laatstelijk nog met de brief van de directeur van het Mariniersmuseum. De tentoonstelling wordt op 6 september a.s. geopend door de Minister van Defensie.
Het bestuur nodigt u als lid van onze vereniging, met introducé(e) en aanstaand lid van onze vereniging (!), van harte uit om op dinsdag 4 september a.s. vanaf 14.00 uur de voorbezichtiging van de tentoonstelling in het Mariniermuseum, Wijnhaven 7, Rotterdam mee te maken. Het museum is vanaf NS Centraal Station en vanaf NS Rotterdam Alexanderpolder met de metro gemakkelijk bereikbaar (metrohalte Blaak). Om 15.30 uur vertelt conservator J. van Zijverden over de totstandkoming van de tentoonstelling, waarna vanaf 16.00 uur tot 17.00 uur de aanwezigen de gelegenheid hebben het glas te heffen op de toekomst van onze fantastische en unieke vereniging!

Onze Beschermheer 90 jaar!

De Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie feliciteert Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden met het bereiken van de komende bijzondere verjaardag en wenst onze Beschermheer nog vele jaren in goede gezondheid toe.

Henny Meijer

GEDECOREERD DOOR EEN DANKBARE GEALLIEERDE

Amerikaanse auteur biedt in Het Loo belangrijke studie aan.

Tijdens een bijeenkomst van de Studiegroep (Orden en Onderscheidingen) in paleis Het Loo, op 11 november 2000, bood de Amerikaanse auteur Philip Schlegel zijn boekwerk aan, en wel aan de voorzitter van de Vereniging "Oud-Stoottroepers", kolonel b.d. Lodders. Hij deed dit na een interessante lezing over zijn researchwerk. Dit boek, met de titel Decorated by a grateful Ally, is een studieresultaat van het doorzoeken van 30.000 documenten - nooit eerder vrijgegeven voor onderzoek - in het Amerikaanse Nationale Archief in Washington, op zoek naar alle Nederlanders, die, voor militaire dapperheid en/of militaire verdienste in de jaren 1944-1945, werden gedecoreerd met de Amerikaanse militaire dapperheidsonderscheidingen Silver Star, Bronze Star Medal en/of Legion of Merit.

De auteur Philip Schlegel biedt zijn bijzondere studie aan aan Kolonel b.d. Lodders, voorzitter van de Vereniging "Oud-Stoottroepers". Foto: H.G. Meijer

We moeten de auteur erg dankbaar zijn voor zijn monnikenwerk, waarvan het resultaat voor velen opmerkelijk en verrassend zal zijn. Wie had bijvoorbeeld gehoord van vier Nederlandse parachutisten die in Oostenrijk gedropped waren om in het geheim contact te maken met het Oostenrijkse Verzet; of van het feit dat Nederlanders betrokken waren bij het Ardennen-offensief in december 1944 en bij de gevechten in Duitsland in de periode 1944-1945? Opmerkelijk is dat de Nederlanders - veelal leden van het Limburgse Bataljon Stoottroepen van de Binnenlandsche Strijdkrachten - in het 9th U.S. Army werden ingezet bij de problemen met de "displaced persons", vluchtelingen uit de concentratiekampen, die moesten worden weggehouden van het strijdtoneel, doch tevens beschermd en gevoed moesten worden. Van de taalkennis en lokale kennis van de Nederlanders werd dankbaar gebruik gemaakt om collaborateurs te kunnen onderscheiden van onschuldige en betrouwbare personen en deze taak was zo omvangrijk dat die inspanningen werden beloond als "militaire verdiensten". De reeds bekende taken als contact leggen met het plaatselijke verzet of als gids optreden werden natuurlijk ook beloond evenals het werk, voor de Amerikaanse inlichtingendienst OSS, van geheimagenten, die gedropped in bezet gebied, radioberichten doorgaven over de vijandelijke posities.

Invloed van Prins Bernhard

Opmerkelijk is ook dat de Nederlandse Opperbevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten Z.K.H. Prins Bernhard, zelf gedecoreerd met de Bronze Star Medal, een quotum kreeg toegewezen om zijn Nederlandse militairen door de USA te laten decoreren. In tegenstelling tot andere, door de nazi's bezette landen, week Nederland van dat quotum af en adviseerde tevens dringend om toch vooral geen hoge dapperheidsonderscheidingen uit te reiken.(Een verschijnsel dat we overigens later ook zouden ervaren bij toekenning van de Nederlandse dapperheidsonderscheidingen i.e. Militaire Willems Orde (MWO), Bronzen Leeuw(BL) en Bronzen Kruis (BK).
Het aangeboden quotum was 5x Distinguis-

hed Service Cross, 15x Silver Star en 25x Bronze Star Medal. Het werden er echter maar 3x Silver Star en 66x Bronze Star Medal, terwijl 33x Legion of Merit voor beloning van militaire verdiensten werden uitgereikt. De auteur komt dan ook met zijn conclusie dat "de beloonde dapperheid en militaire verdienste geen juiste afspiegeling is geweest van de door de Nederlanders daadwerkelijke getoonde dapperheid en verdienste". (De Belgen bijvoorbeeld ontvingen twee maal zoveel USA decoraties als de Nederlanders, hetgeen dus een erg vertekend beeld oproept).

Market Garden.

Het moet echter gezegd worden dat de Verenigde Staten van Amerika (USA) , in tegenstelling tot Nederland, een medaille had ingesteld om verzetsstrijders (strijdende burgers) te belonen. Deze Medal of Freedom, in verschillende gradaties, werd aan 317 Nederlandse mannen en vrouwen toegekend.

Jan van Hoof, postuum MW0 4 als "Redder der Waalbrug" en Ad Paulen, MW0 4, waren hiervan het sprekend voorbeeld; zij werden in eigen land als militair beschouwd.

Behalve al deze informatie vond auteur Philip Schlegel nog een lijst met elf voordrachten voor erkenning voor hulp bij de 82nd Airborne Division tijdens de Operaties rondom Nijmegen in september 1944, onderdeel van Operatie Market-Garden.

Wellicht door het plotselinge vertrek van 82nd A.D. naar het Ardennen-offensief, in december 1944, bleven deze voordrachten onafgehandeld in een archief steken, en werd een verdiende beloning onthouden aan elf dappere Nederlanders, gedetacheerd bij de 82nd A.D.

Zij ontvangen met deze, door de auteur naar boven gebrachte informatie, alsnog een late erkenning:

Korporaal L. Persoon, BK, (landde in een Glider bij Overasselt in een sectie "Civil Affairs" en trainde o.a. verzetsstrijders in het gebruik van vuurwapens)

Korporaal J.A. van der Linde, BK2, (landde per parachute op 17 september 1944 te Groesbeek, 508 P.I.R.)

Sergeant Majoor J.G. van den Bergh, BL, (landde op 17 september 1944 in een Glider, Inlichtingendienst)

Sergeant A.T.E. van Dulteman, (landde op 23 september bij Overasselt, Inlichtingendienst 325th Glider Infanterie Regiment)

Korporaal A. Bloemink, BK2, (Landde op 17 september per parachute bij Groesbeek, 508 th P.I.R.)

Korporaal W. Knijff, BK, (landde op 18 september per parachute bij Groesbeek, 505 th P.I.R.)

Korporaal J.A. Kloezeman, BK, (landde op 18 september in een Glider, 505 th P. I.R.)

Tijdelijk Sergeant G.F. Ubels, BK, (landde op 23 september in een Glider, Military Police Platoon)

Korporaal V.G. Kokhuis, B K, (landde op 18 september in een Glider bij Overasselt, 504 th P.I.R.)

Korporaal J.A. van der Linde, BK2, (landde op 17 september per parachute bij Groesbeek, 508 th P.I.R.)

Korporaal H. Kramer, landde in een Glider bij Overasselt (tolk)

Korporaal van der Vanter, (landde in een Glider bij Groesbeek, Div. Artillery H.Q.)

Hoewel "vergeten" door de Amerikanen, ontvingen zij van hun eigen commandant Z.K.H. Prins Bernhard een Bronzen Leeuw (BL) of Bronzen Kruis (BK) "**voor bijzonder moedige en beleidvolle daden in de strijd tegenover de vijand**" respectievelijk "**voor moedig en beleidvol optreden tegenover de vijand**".

De auteur Philip Schlegel overhandigde op 11 november 2000 op paleis Het Loo, na zijn lezing, zijn boek aan de voorzitter van de Vereniging Oud-Stoottroepers, kolonel b.d.

Lodders, die zeer vereerd was met deze late hulde voor "zijn" Stoottroepers. Tevens ontvingen Drs. G. Sanders, conservator van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, in paleis Het Loo, en de heer A. Bovenberg, namens de Studiegroep, een exemplaar van deze omvangrijke studie.
Tevens werd deze studie aangeboden aan Z.K.H. Prins Bernhard, aan de Kanselarij der Nederlandse Orden, aan het NIOD te Amsterdam, het Nationale Bevrijdingsmuseum 1944-1945 te Groesbeek en aan de Sectie Krijgsgeschiedenis van de Koninklijke Landmacht in Den Haag, alsmede aan de aanwezige leden van de Studiegroep.
Hulde voor deze Amerikaanse vriend Philip Schlegel, die een stuk Vaderlandse geschiedenis heeft aangevuld en tevens de Stoottroepers van 1944-1945 alsnog definitief "op de kaart van de Bevrijders heeft gezet".

J. Nuis

CENTRAAL STATION AMSTERDAM, 7 MEI 1945

Een niet zo bekende gebeurtenis, waarbij twee dagen na de bevrijding nog twee Nederlandse militairen door Duitse kogels om het leven komen. Het onderstaande is een zo goed mogelijke beschrijving van die gebeurtenis aan de hand van weinig beschikbare gegevens.

Na het eerste "vrije" weekend, 5 en 6 mei 1945, vierde de Nederlandse bevolking ook de volgende dag, maandag 7 mei, uitgebreid de bevrijding. Zo ook op de Dam in Amsterdam, waar zeer velen zich op deze zonnige dag verzamelden, mogelijk mede omdat de eerste geallieerde troepen verwacht werden. Niet ver daarvandaan was om vernieling door Duitse troepen te voorkomen het Centraal Station om 11 uur 's morgens door de Afdeling Midden-Centraal Station van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) bezet. De Afdeling stond onder bevel van de dan 29 jaar oude reserve-tweede luitenant Gerardus Cornelis Rutteman. Zij was onderdeel van het object-detachement Centraal Station, onder object-commandant reserve-kapitein Berckenhoff, en bestond uit drie secties, in totaal 75 personen. Twee secties, van drie groepen van elk zes man, bewapend met stenguns, namen aan de bezetting deel, inclusief leiding en ondersteuning 45 personen. Tot het object-detachement behoorde ook Isa Baschwitz, gekleed als verpleegster met witte schort en witte kap. Het in het station aanwezige publiek werd door de uitgang aan de IJ-zijde verwijderd. In het Centraal Station bevonden zich Duitse spoorwegtroepen, vermoedelijk 200 man. Deze werden ontwapend, gecontroleerd en in een machineloods geconcentreerd in afwachting van het vertrek van hun treinen. Ook stond aan het 5e perron nog een troepentrein met zeker 200 man. Ook deze troepen werden ontwapend en wel op een heel speciale manier. Isa Baschwitz in haar verpleegstersuniform, in gezelschap van één gewapende BS-er, liep heen en weer langs de trein en zei steeds weer in accentloos Duits tegen de militairen, dat de oorlog voorbij was en het zinloos was nu nog bloed te vergieten. Lever dus de wapens in! Vaak werd haar gevraagd, voor wie ze was, aan welke kant ze stond. Haar antwoord was dan steevast: "voor vrede". Dit optreden van Isa Baschwitz leidde uiteindelijk tot het inleveren van de Duitse wapens.
Op 7 mei ook trok een verkenningseenheid

van de Britse 49ste Infanteriedivisie, 32 man, w.o. twee oorlogscorrespondenten, in vier lichte pantserwagens en zes bren-carriers, vanaf de frontlijn naar het westen en bereikte rond 13.00 uur de grens van Amsterdam. Eerder die dag waren ze in Utrecht en het Gooi zo enthousiast ontvangen, dat ze in de steden nauwelijks opschoten. Dat gebeurde ook in Amsterdam. Daarom bereikte de verkenningseenheid pas veel later de Dam. Zoals elders, klommen ook hier de jongelui op de voertuigen. Plots reden ook twee overvalwagens met Grüne Polizei de Dam op. Ze stopten bij de Engelse verkenningseenheid in een poging de jongelui van de voertuigen te jagen, hetgeen mislukte. De Grünen verdwenen weer snel. Na enige tijd verliet ook de Engelse eenheid de Dam in de richting van Amsterdam-oost.

Even na drieën brak een schietpartij los, waarbij de manschappen van de Kriegsmarine vanuit de Grote Club, een gebouw op de hoek van de Kalverstraat en de Dam, op de mensenmenigte op de Dam vuurden. Hierbij vielen meer dan twintig doden en vele tientallen gewonden. Hoe de schietpartij ontstaan is, is niet bekend, omdat merkwaardigerwijs geen onderzoek naar de oorzaak heeft plaatsgevonden. Vandaar dat er enkele versies de ronde doen. Zo zou het schieten begonnen zijn door een Duits soldaat, omdat een BS-er hem wilde ontwapenen. Of omdat de Duitsers het niet namen, dat met de Duitsers bevriende vrouwen onder hun ogen een speciale kappersbehandeling ondergingen. Het geheel ontaardde in een ernstige schietpartij tussen de BS en de Duitsers, die zelfs met machinegeweren op de menigte vuurden. Vanaf de eerste schoten probeerden de burgers een goed heenkomen te zoeken op het Damrak en in de aanliggende straten. Later klonken er nog weer schoten, vanuit de hoek van het Rokin, toen Grüne Polizei hevig schietend probeerden met hun overvalwagen over de Dam het Centraal Station te bereiken.

Tijdens de schietpartij was de commandant van de BS in Amsterdam, C.F. Overhoff, op de Vijgendam, nu het deel van de Dam, waar het Nationaal Monument staat. Hij begreep, dat hij onmiddellijk moest ingrijpen om nog erger te voorkomen. Overal in het Centrum liepen BS-ers rond en bewaakten gebouwen, maar waren er ook nog Duitse troepen, zoals de Waffen-SS in het Victoriahotel tegenover het Centraal Staion. Ogenblikkelijk ging hij in zijn motor met zijspan, bestuurd door wachtmeester der marechaussee Jan de Jongh, voor de oorlog wachtmeester bij het 1e Regiment Huzaren Motorrijders, naar de Ortskommandantur bij het Museumplein. Terug rijdend met een Hauptmann van de Feldgendarmerie bleek bij aankomst op de Dam, dat het schieten al beëindigd was. Dat was gebeurd door het ingrijpen van BS-ers, die o.a. het Paleis bezet hadden en bazookagranaten op de Grote Club hadden afgevuurd.

Eerder was in het Centraal Station het geweer- en mitrailleurvuur uit de richting van de Dam duidelijk gehoord. Rutteman, niet wetend wat er aan de hand was, besloot de ontwapening te stoppen. De sectie onder bevel van Klaver kreeg opdracht de hal van het station bij de ingang te bezetten. De andere sectie onder sectiecommandant J. Lok was op het 5e en 6e perron werkzaam. Hij kreeg order zijn sectie te verzamelen. Om 20 over 3 kwam de derde sectie, twee groepen met in totaal 13 man, onder commandant Van Galen Last, volgens een eerdere afspraak, van de Oudezijds Achterburgwal aan. Van Galen Last meldde, dat er op de Dam hevig was geschoten en dat hij in tirailleurcolonne langs de huizen naar het Centraal Station was opgetrokken. Rutteman besloot daarop de manschappen van Van Galen Last te bewapenen met ingenomen Duitse geweren. Om half vier meldde Klaver vanuit de hal van het station, dat de Grüne Polizei met zo'n 30 man op de brug bij het Victoriahotel in de richting van het Damrak

in stelling kwamen, waaronder mogelijk de Polizisten, die eerder hevig schietend de Dam passeerden. Direct na die melding arriveerde Lok, die één groep, de groep Schoen, als rugdekking bij de ingang IJ-zijde had achtergelaten. Hij stelde voor met de twee andere groepen stelling te nemen op de bovenverdieping van het station, waarmee Rutteman akkoord ging. Van daaruit zou vuur afgegeven kunnen worden in de richting van de Dam en dekkend vuur langs de westelijke en oostelijke vleugels van het gebouw. Van Galen Last moest met zijn groepen het eerste perron bij de westelijke oprit bezetten. Rutteman gaf de order dat alleen gevuurd mocht worden, indien de Duitsers offensief tegen het Centraal Station zouden optreden. In deze omstandigheden was het voor Rutteman niet mogelijk om een ordonnans naar de object-commandant te sturen met de vraag om nadere orders. Iedere verbinding ontbrak, dus toen Isa Baschwitz aanbood om door de Duitse linies een bericht naar de object-commandant te brengen, accepteerde Rutteman dat dan ook graag. Gekleed in haar verpleegstersuniform hoopte ze, dat de Duitsers haar op afstand zouden aanzien voor een Duitse verpleegster, zoals die in de Boerhaavekliniek gelegerd waren. Door de later gearriveerde Duitse troepen, die op het Stationsplein opgesteld waren, werd haar echter "halt" toegeroepen en werd ze gesommeerd terug te gaan. Er werd op haar geschoten. Isa Baschwitz liet zich echter niet tegenhouden en liep door. Om haar veiligheid niet nog verder in gevaar te brengen, werden de schoten door de BS niet beantwoord.

Toen de Duitsers op het Stationsplein ontdekten, dat het Centraal Station bezet was, openden ze het vuur. Van Duitse kant vielen veel schoten. Het vuur werd door de BS beantwoord. Er zat voor de Duitsers niet veel anders op dan onder de westelijke overkapping dekking te zoeken, vooral tegen het vuur van boven van de sectie Lok. Om tien over half vier trok de Grüne Polizei met twee wagens, waarvan één een auto van het Rode Kruis was, van de Martelaarsgracht naar de overkapping west van de hoofdingang. Tegelijkertijd rukte een groep van ongeveer 30 man Grüne Polizei vanuit oostelijke richting onder dekking van het personeel van de Rode Kruiswagen voor het station langs eveneens op naar de westelijke overkapping. Hoewel zij de deuren van de hoofdingang probeerden te openen, deden ze geen serieuze moeite zo het station binnen te komen. Klaver liet dan ook het vuur niet openen. Bij het vuren door de sectie Lok bracht sergeant Theo van Dijk vanuit de eerste verdieping eerst frontaal vuur uit en veranderde daarna van positie om flankerend vuur in westelijke richting te kunnen uitbrengen. Hij werd op die plek hevig beschoten, maar bleef op zijn post. Tenslotte werd hij door een schot in zijn kaak zwaar gewond.

Toen het schieten bij het Centraal Station begon, arriveerde de Afdeling Oost, 2 secties onder commandant Horst Baschwitz, broer van Isa Baschwitz, bij de Olofspoort, direct bij de Nicolaaskerk aan de Prins Hendrikkade. Zij namen ogenblikkelijk aan het vuurgevecht deel. Helaas vuurden zij ook op het Centraal Station, gelukkig zonder schade aan te richten, toen ze merkten, dat er daar vanuit ook geschoten werd.

Vlak voor de komst van de Grüne Polizei was sergeant Willem Hendrik Zeeman met een bericht van de Districtscommandant in het Centraal Station gearriveerd. Zeeman ontdekte bij de politiepost in het Centraal Station een werkende telefoon en haalde daarom Rutteman op om telefonisch contact te zoeken met de Districtscommandant. Bij de politiepost aangekomen, bleek deze al omringd door Grüne Polizisten, die door de ramen naar binnen keken. De politie weigerde daarom Rutteman in uniform binnen te laten. Om toch met de commandopost te kunnen bellen, deed hij zijn uniform uit. Door de telefoon werd hem door de plaats-

vervanger van de Districts-commandant, die zelf niet aanwezig was, opgedragen in geen geval te vuren, behalve wanneer de Grüne Polizei het gebouw wilde binnendringen. Het vuren was echter al lang begonnen. De Grüne Polizei trachtte de ingang van de politiepost te forceren, reden voor Rutteman en Zeeman snel te vluchten. Rutteman, zonder uniform, ging door enige donkere gangen naar de ondergrondse gang in de westelijke vleugel. Naar het midden lopend, hoorde hij de Duitsers het gebouw forceren en ruiten stuk slaan, en ook schoten en het gekerm van gewonden. Zeeman had zich door de bagageruimte naar de hal willen terugtrekken, maar trof daar de Grüne Polizei. Naar later bleek had hij een Grüne neergeschoten, voordat hij, 22 jaar oud, door een schot in het achterhoofd sneuvelde. Toen Hein Kop van de sectie Lok munitie ging halen vond hij Zeeman. Rutteman's terugweg was door deze Duitse actie afgesneden. Hij trachtte door de liftkokers het eerste perron te bereiken, doch dat mislukte. Uiteindelijk kon hij ongezien de trap op glippen. De sectie Van Galen Last werd door scherpschutters beschoten. Toch kreeg hij en ook Klaver de opdracht niet met het gevecht te beginnen voordat het station aangevallen werd. Met Lok was geen contact. Zijn sectie was door een spoorwegman naar boven gebracht, had te weinig mensen om een ordonnans te sturen en was dus op zichzelf aangewezen. Omgekeerd kon Rutteman hem niet bereiken, hij was onbekend met het gebouw.

Inmiddels had Isa Baschwitz contact gekregen met de adjudant van de object-commandant, die haar vertelde dat hij vijf minuten tevoren telefonisch Zeeman had gesproken. Op de terugweg kwam ze de object-commandant zelf tegen, die net bericht kreeg dat alle vijandelijkheden gestaakt moesten worden. Zij moest dit aan Rutteman gaan meedelen. Dwars door het vuren heen bracht ze eerst het bericht van het staken van de vijandelijkheden aan de Duitse troepen in het Victoriahotel over en ook de mededeling, dat heel spoedig een Duits officier hen dat bericht ook zou komen melden. Als reactie kreeg ze te horen, dat er vanuit het Centraal Station nog steeds op hen geschoten werd. Haar bedoeling was het ook daar het bericht van het staakt het vuren over te brengen. Op weg naar de Grüne Polizei bij de westelijke ingang was ze nu in de rug gedekt. Ook hen meldde ze het bericht. Door vuur van de BS uit het station viel in haar onmiddellijke omgeving nog een Duits slachtoffer. Nadat Klaver een barricade had verwijderd, kon Isa Baschwitz door de hoofdingang het station binnenkomen en het bericht het gevecht te staken ook aan Rutteman overbrengen. Toch werd van Duitse zijde nog geschoten, net als van de bovenverdieping van het station, waar ze de order het vuren te stoppen nog niet ontvangen hadden.

Direct daarna moeten Overhoff en de Hauptmann van de Feldgendarmerie met de motor, nog steeds bestuurd door wachtmeester De Jongh,

bij het Victoriahotel aangekomen zijn. Vlak bij het hotel werd de wachtmeester door een kogel in het hart dodelijk getroffen. De Hauptmann gaf de Waffen-SS-ers opdracht het vuren te staken.
Het uniform van Rutteman lag nog in de politiepost. Hij ging met Isa Baschwitz op weg, maar moest onmiddellijk terug omdat de Grüne Polizei in het Centraal Station nog bij de trap zat. Isa Baschwitz viel in hun handen en werd gefouilleerd, maar knoopte tegelijkertijd onderhandelingen aan. Zij gaf het bericht van het staken van de gevechten door aan een aanwezige luitenant. Isa Baschwitz moest van hem aan zijn tegenstander melden, dat deze ongewapend, handen omhoog en zonder geleide naar beneden moest komen. Rutteman liet door haar de luitenant weten, dat hij aan dat verzoek niet zou voldoen, maar dat hij ongewapend en op voet van gelijkheid wel wilde onderhandelen en daarom hem uitnodigde naar boven te komen. De luitenant kwam direct. Na een korte onderhandeling werd overeengekomen, dat van beide zijden de troepen binnen 20 minuten na 16.50 uur opdracht gegeven zou worden het vuren te staken. De luitenant dreigde met 2 compagnieën het station aan te vallen, als na 17.10 uur nog door hen gevuurd zou worden. Onmiddellijk werden naar de commandanten van de secties ordonnansen uitgestuurd. Na enige moeite werd ook de sectie Lok bereikt, de enige die gevuurd had en onbereikbaar was geweest. De groep Schoen, die van de ingang IJ-zijde naar het eerste perron terugkwam, werd daarbij tussen 16.50 en 17.10 nog beschoten. Om half zes arriveerde de object-commandant, aan wie Rutteman mondeling verslag uitbracht. De houding en vuurdiscipline van de manschappen van de BS was uitstekend geweest, terwijl toch het merendeel van hen tevoren niet militair gediend had. De mensen van Van Galen Last waren zelfs slechts geoefend op de stengun en kregen onder Duits vuur instructie van hun commandant hoe te schieten met dit voor hen onbekende Duitse geweer. De sectiecommandanten toonden zich kundig en beheerst. Last but not least, koerierster Isa Baschwitz, vastberaden en dapper, zorgde ondanks groot gevaar voor de goede afloop van de onderhandelingen.
Aan Duitse zijde verloren door toedoen van de Afdeling Midden één officier en negen onderofficieren en manschappen het leven. De Afdeling Oost zou nog zeven Duitsers neergeschoten hebben. Naast die 17 doden, zouden nog 40 Duitsers gewond zijn geraakt. Overigens was tijdens de schermutselingen de troepentrein, die die dag aan het 5e perron had gestaan, vertrokken.
Aan Willem Hendrik Zeeman werd door Koningin Wilhelmina postuum de Bronzen Leeuw toegekend. Door toedoen van Isa Baschwitz, Theo van Dijk en Hein Kop is op 22 september 1984 in de hal van het Centraal Station voor Zeeman een gedenkplaat onthuld, met de tekst "Hier viel voor onze vrijheid op 7 mei 1945 Willem Hendrik Zeeman, oud 22 jaar." Boven de tekst een vliegende vredesduif met palmtak en links een gebroken bloemstengel met vallende bloem. Voor wachtmeester Jan de Jongh was al in 1947 een plaquette aan de gevel van het Victoriahotel aangebracht.

Bronnen:

Gesprekken met mevrouw H.G. (Isa) Baschwitz en de heer G.C. Rutteman
Gevechtsbericht van Afd. M. Centraal Station, op 8 mei 1945 opgesteld door G.C. Rutteman (met aanvulling, gedateerd 1 juli 1945)
Katholieke Illustratie, 8 mei 1947, 148 ñ 150
Amstelveens Nieuwsblad, 18 april 1984
L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, dl 10b, Het laatste jaar, II, tweede helft, 's-Gravenhage 1982, 1365-1383

G.D. Horneman

NIEUWE GEGEVENS MET BETREKKING TOT SABOTAGE-POGING AAN BOORD VAN HR.MS. K-XIII

Sabotage op Onderzeeër, Reeds driemaal gepleegd.
Aan boord van den Onderzeeër K13 werd gisteren een begin van brand ontdekt. Dit is reeds de derde maal dat gepoogd werd het schip een prooi der vlammen te doen worden. Twee malen werd n.l. in Soerabaja ontdekt dat in een hoekje, waar kabels en oliejassen lagen opgestapeld, een brandende lont was neergelegd. J.l. Zondag lag in dat zelfde een oude kabaya[1]) te branden. De Marine autoriteiten zelf leiden het onderzoek. Aan boord van den onderzeeër bevinden zich een 7-tal Inlandsche matrozen[2]).

Aldus een kort bericht in de Java Bode van 6 januari 1930. Geen wereldnieuws: het was geplaatst op de binnenpagina van de krant. Het grote nieuws over sabotage en muiterij moest nog komen; n.l. de muiterij op de "De Zeven Provinciën" op 4 februari 1933. Drie jaar voordat deze uitbrak waren er al voortekenen van onvrede en strubbelingen onder het personeel van de K-XIII. In de dissertatie van J.C.H. Blom betreffende de muiterij op de "De Zeven Provinciën"[3]) wordt het eerder genoemde voorval niet beschreven. Ook in het Marineblad en het Marinejaarboek uit de jaren 1930/1931 wordt hierover niets gezegd[4]).

Het was in die jaren op politiek gebied erg rumoerig op Java en Sumatra[5]) De P.N.I.[6]), onder leiding van Soekarno, probeerde onder andere via opstanden de onafhankelijkheid van Nederlands Indië te bewerkstelligen. De kranten[7]) stonden vol met verhalen over geplande opstanden die door de politie waren verijdeld. Bij de Koninklijke Marine waren door de regering opgelegde bezuinigingen voor veel opvarenden een grote bron van ergernis. De vraag rijst nu of de sabotagepoging aan boord van Hr. Ms. K-XIII een onderdeel vormt van georganiseerde opstand of dat het meer een uiting van onvrede was over het Marinebeleid[8]) in die tijd. Daar het gebeuren in 1930 in de literatuur en officiële bronnen niet voorkomt, vormt het vinden van de aantekeningen van G. Mante[9]), de toenmalige commandant van Hr. Ms. K-XIII, de aanleiding voor de schrijver, om hier een artikel aan te wijden. Bovendien bestaat er het voornemen om de aantekeningen van Mante integraal in boekvorm uit te geven, hetgeen medio 2002 gerealiseerd dient te worden. Luitenant ter zee 2e klasse G. Mante was gedurende drie reizen commandant van Hr. Ms. K-XIII, in het kader van wetenschappelijk onderzoek door de Archipel waar totaal 15.600 mijl werd afgelegd en 234 maal onder water werd gevaren voor het verrichten van slingerwaarnemingen, die met grote nauwkeurigheid uitgevoerd dienden te worden[10]).

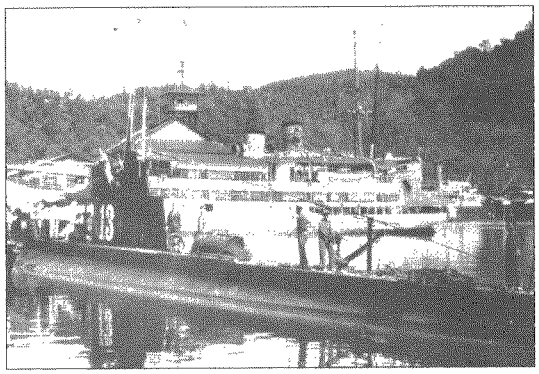

Hr. Ms. K-XIII[11]) had haar sporen reeds met wetenschappelijk onderzoek verdiend. Op haar uitreis in 1926 van Den Helder naar de Oost[12]) was er onder leiding van professor dr. ir. F.A. Vening Meinesz geodetisch onderzoek gedaan naar de grillige vormen van de aardkorst[13]). De eigenaardige resultaten, welke verkregen waren bij de zwaarte-

krachtmetingen in het oostelijke deel van Archipel en later in 1927 in de Indische Oceaan bezuiden Java vormden voor de Rijkscommissie voor Graadmeting en Waterpassing reden om de hulp van de Koninklijke Marine in te roepen en evenals vroeger en ook later nog vele malen het geval was, een onderzeeboot beschikbaar te stellen. De Koninklijke Marine willigde het verzoek in en Hr. Ms. K-XIII werd beschikbaar gesteld om het onderzoek uit te voeren.
Mante's aantekeningen gaan over deze reizen. Er zijn onder zijn commando drie (wetenschappelijke) reizen gemaakt. De volgende passage die betrekking heeft op het incident, komt uit de aantekeningen van de laatste reis. Deze is letterlijk overgenomen, in het taalgebruik van toen (alleen enkele grammaticale verbeteringen en met aanvullingen van de bewerker) en begint op de dag vóór de sabotagepoging.

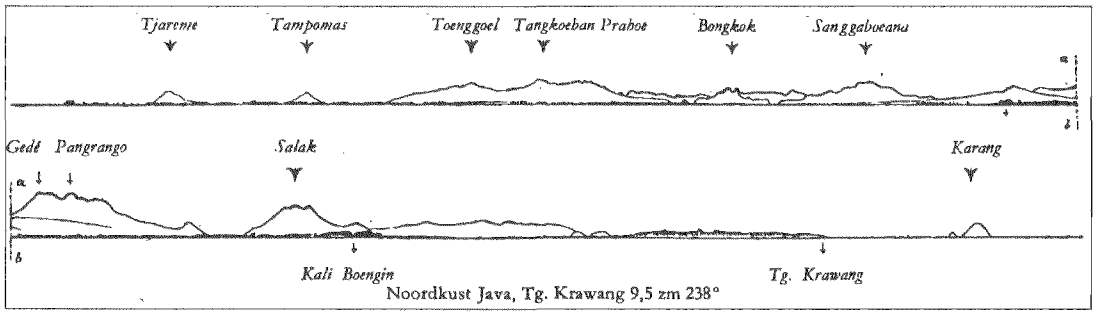

Noordkust Java, Tg. Krawang 9,5 zm 238°

Brand aan boord!

3 januari 1930

"De nacht is verder rustig en behalve het laatste gedeelte van de E.W.[14]) die na tienen geheel onder water werd doorgebracht, slapen wij tot de volgende ochtend tien minuten voor zeven. Om zeven uur werd er voor de bemanning[15]) overal gemaakt. Op de brug is de jongste officier al in actie. Een groot aantal bergen van Java zijn in zicht: De Tjerimai [Tjaremie], Boekit Toenggoel, Tankoeban Prahoe, Gedeh en de Salak. Een schouwspel dat zich maar weinig vertoont en dan nog maar alleen in de regentijd.
De plaatsen van waarneming liggen allen mooi vast en er is blijkbaar weinig stroom. Nadat het tijdsein dat op de boogzender van de Malabar[16]) gegeven wordt, opgevangen is, gaan wij om 8 uur 's morgens van 4 januari weer onderwater voor waarneming no. 175. Na bovenkomst wordt koers gezet naar Priok. Wij varen langs hoek Krawang en de vuurtoren van Edam en ongeveer half drie meren wij op de boeien in de haven. Met het oog echter op de harde winden in de haven die zeer veelvuldig uit zee waaien, laten wij ten overvloede nog een anker vallen. De ankerkabel blijkt onklaar van de trommel gelopen te zijn en niet dan na een uur hard werken voor al ons dekpersoneel slagen wij er weer in om de kabel te klaren. De motorsloep van het vliegkamp wordt ons voor communicatie met de wal toegezonden en helpt ons met het meren op de boeien. Na vier uur is er echter niemand van de sloep meer aanwezig en moeten wij de motorist en de stuurman leveren. Een paar korporaals varen even mee in de haven om de behandeling te leren en komen spoedig als afgeoefend terug.
Nu wordt het laden voor de wal en blijft het wachtsvolk alleen met de professor achter. De sloep vaart enige malen heen en weer om de mensen aan de wal te zetten Om vier uur is iedereen weg en zoekt onderdak. De officieren gaan naar het hotel "De Nederlanden" in Batavia, waar de Marine en naar ik meen ook andere zeelui korting hebben. Al spoedig zitten

wij in de mandikamer[17]) en maken al plannen om van de grote stad te gaan genieten. In twee auto's waren wij van Priok, naar Batavia gereden. Dit is nog steeds een gevaarlijke weg waar menig ongeluk gebeurt ondanks alle geplaatste borden met "Pas op het slipgevaar". Toch ziet men ieder keer weer min of meer beschadigde auto's staan. Het is ook geen wonder wanneer men de dwaze langs de weg ziet jakkeren, zonder zich te storen aan de verkeersregelen. Soms is het een sport om toch maar vooral niet uit te wijken voor het allerlaatste ogenblik en dan is het nog maar juist mogelijk om met veel roer een botsing te voorkomen. Heeft men de tegenligger veel angst aangejaagd dan is de pret buitengewoon groot. De Priokweg schijnt zich buitengewoon goed te lenen voor dergelijke autoraces. Vreemd is het dat de dergelijke weg in Soerabaja veel minder als raceparcours wordt gebruikt, hoewel deze veel breder en mooier is. Bussen en taxi's wedijveren om elkaar voor te komen. Er staan wel enkele politieposten die nauwkeurig trachten een einde te maken aan deze woeste spelletjes, doch tussen deze posten in is nog ruimte genoeg om elkaar de stuipen op het lijf te jagen. Verantwoordelijkheidsgevoel voor inzittenden is bij deze Soedanese chauffeurs in het geheel niet aanwezig. Het recht van de sterkste geldt steeds: een vrachtauto wint het van de bus, deze weer van een luxe auto die weer sterker is dan een motorfiets.

De gevolgen van een aanrijding, zijn meestal de volgende: de schuldige chauffeur die door een smak tegen een boom of in een sloot, zijn auto tot stilstaan heeft gebracht, redt zich in allerijl door de vlucht en laat het aan de eigenaar over om de auto weg te halen en de schade te vergoeden.

Terwijl ik in de mandikamer zit en probeer schoon te worden, word ik opgeschrikt door de mededeling dat ik dadelijk aan de telefoon moet komen. Ik ga en tot mijn ontsteltenis hoor ik van Den Boeft, die officier van de wacht is, dat er brand is uitgebroken in de hekbuiskamer. De brand kon gelukkig gauw worden geblust door het flinke en kordate optreden van de korporaal monteur Frederik de Groote, die de brand ontdekte, die ogenblikkelijk de officier van de wacht waarschuwde zodat dadelijk maatregelen genomen konden worden en het brandende bruinwerk buitenboord gezet kon worden.

Ik belde dadelijk de Chef Staf van het Departement op en dadelijk daarna gingen wij allen weer naar beneden. Nu reed de taxi niet hard genoeg naar onze zin.

Waar het niet uitgesloten was dat deze brand door kwaadwilligheid was ontstaan, werd het passagieren onmiddellijk ingetrokken en namen de oudste officier en ik allen een verhoor af. Spoedig bleek het al dat er hier opzet in het spel was. De commissie duurde tot zondagmiddag en hoewel niet voldoende bewijzen gevonden werden, waren de verklaringen van twee van de inlanders willens en wetens fout. Er kwam nu behalve uitkijk op de brug, nu nog een schildwacht benedendeks om herhaling te voorkomen. Er werd bovendien wacht op

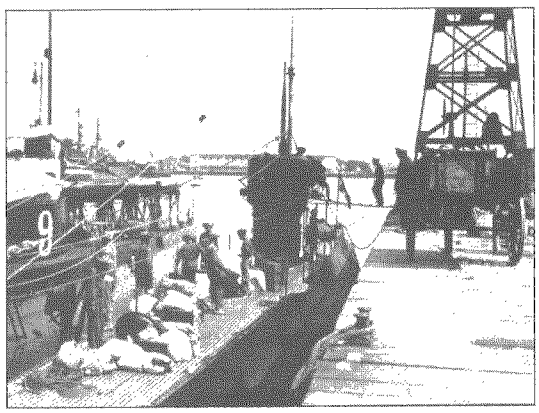

wacht afgedaan en hierna mochten de mensen weer gaan passagieren. Met de politieke politie[18]) sprak ik af dat de inlanders aan de wal nagegaan zouden worden.

Zondag 6 januari dineerden Vening Meinesz, Visser en ik bij de Commandant Zeemacht, waar de heer en mevrouw Boerema medegasten waren. Na afloop ging ik nog met Den Boeft naar het "Hotel des Indes" en keken naar het

dansen. Enige afleiding had ik graag; steeds moest ik piekeren over de brand aanboord, van slapen kwam toch niets. Het was mij een groot raadsel hoe deze inlanders, welke steeds een voorbeeldige indruk op mij hebben gemaakt, er toe gekomen waren deze brand te stichten. Dat zij het gedaan hadden stond voor mij vast, doch welke gevolgen had het niet kunnen hebben? Zij waren nu aan de wal, doch hun rasgenoten aanboord? Ontploffingen, doden wellicht, waren bij het niet tijdig ontdekken, het gevolg geweest. Inlanders, die reeds twee reizen meemaakten, en waarvan nooit iets in hun nadeel gezegd had kunnen worden, mensen met een buitengewoon groten ijver. Steeds waren zij correct geweest. Ogenschijnlijk dienden zij met veel animo, van ontevredenheid was geen spraken geweest en nu???? Wie had hen ertoe aangezet? Wat wisten de anderen ervan? Hun gezichten blijven altijd even uitdrukkingsloos. Zij verraden niets met hun blik. Ondoorgrondelijk zijn zij.

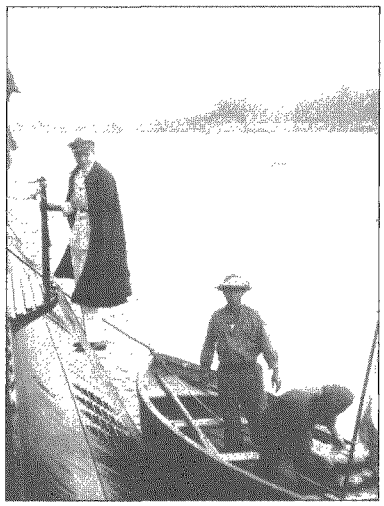

Ook de getuigen voor de Commissie zijn plotseling geheel dom. Zij hadden gedacht dat de Commandant de brand had aangestoken om te zien of het brandalarm wel werkte. Dan kriebelen je handen toch wel even bij zulke verklaringen, maar je moet je bedwingen, want met ongeduld bereik je helemaal niets. Steeds maar doorgaan, minuten wachten op een antwoord. Als ze zien dat het begint te vervelen, dan hebben zij het gewonnen.

Toen ik zondag het Proces-verbaal afsloot had ik de vaste overtuiging dat deze twee inlanders er meer van afwisten en het zelfs gedaan hadden, doch hoe de anderen er tegenover stonden was mij een compleet raadsel. Van een van de andere inlanders die al jaren lang bij de Marine is, zou ik nog kunnen verklaren dat hij ter goeder trouw was, doch van de andere? Neen. Ik weet het niet. Die inlander ging het aan het hart dat de brand was ontstaan in het gedeelte van het schip waar hij voor was aangewezen om schoon te houden. Een van zijn zoons is met een bestuursambtenaar mee naar Holland gegaan en is daar verder opgevoed. Aandoenlijk is het om hem daarover te horen praten, zo trots. Toch voelt hij dat het beter is dat zijn zoon niet meer terug moet komen. Hij moet in Holland blijven. Soms vraagt hij ons wat voor cadeautjes hij hem moet sturen. Enige tijd geleden verzond hij een paar schoenen die hijzelf had uitgezocht en zijn keuze vond hij meer dan schitterend. Deze oude Moentari kreeg reeds een Oranje Nassau medaille. En toch??? Had niet een ieder aan boord voor de brand voor deze twee verdachten willen instaan? Welken invloed van buiten is hier aan het werk?

Maandag 6 januari werden de kastjes weer eens aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen. De brieven enz. van de verdachten werden netjes gebundeld en op het Departement gebracht. Na inzage van het Proces-verbaal op het Departement kreeg ik van de Commandant Zeemacht order om de twee verdachten de volgende morgen per trein naar Soerabaja op te zenden en hen daartoe onder geleide naar de wal te laten brengen waar zij in ontvangst genomen zouden worden door enkele gewapende mensen van het Subsistentenkader Landmacht.

Na deze bespreking met de Commandant Zeemacht ging ik nog even naar de Chef Personeel om mijn thuisvaartboot te weten te komen en vandaar naar de Inspecteur Scheepvaart om te praten over de lodingen die wij ten Noorden van Poeloe zouden verrichten. Hier waren nl. enkele riffen gerapporteerd; er was een opnemer naar toe gezonden zonder dat deze echter

wat had kunnen vinden. Met het echolood zouden wij enkele slagen maken.
Van het Departement ging ik naar het Postkantoor en vroeg daar de directeur te spreken. Een der lagere ambtenaren kon mij wel helpen toen ik hem de reden van mijn komst mededeelde. Ik verzocht hem de brieven die voor de twee verdachten aan zouden komen achter te houden met het oog op het onderzoek. Ik gaf hem bovendien nog de nummers op van de Staatsbladen waarin en in welke gevallen dit mocht en zelfs moest gebeuren en ging heen nadat mij volkomen medewerking werd verleend. Ik behoefde alleen maar de namen op te schrijven en klaar was alles.
Getroffen door deze medewerking en vlotheid ging ik terug naar het hotel waar de anderen reeds lang zaten te genieten van de muziek, pait en rust. Wij bestelden een rijsttafel en deze bleek alras voortreffelijk te zijn. Een biertje legde de laatste zorgen ter zijde en het zou wel een prettige middag worden. Hetgeen ook volkomen klopte.
's Avonds waren Visser en ik de gast van Professor Boerema. De professor had een zeer goede radio, hetgeen men maar weinig in de Oost ziet. Wij maakten het niet te laat en gingen nu dadelijk naar kooi.
Dinsdag 7 januari werden de twee verdachten reeds vroeg aan twee gewapende mannen van het subsistentenkader afgegeven en vond ik aanboord tot mijn grote verwondering een briefje van de Postdirecteur dat aan mijn ondertekend verzoek helaas geen gevolg gegeven kon worden. Dus weer direct naar boven; jammer dat ik het bezoek van die ochtend niet kon afwachten. De professor liet zijn toestel zien aan de heren Boerema en Verkade en Visser nam de boot voor zijn rekening. Op het Postkantoor weer dezelfde vriendelijke Toean. Hij wilde mij al dadelijk gerust stellen en zou ogenblikkelijk alles onderzoeken, maar toch stond ik er op om de directeur nu zelf te spreken en na enig wachten werd ik in zijn heiligdom toegelaten. Het duurde niet lang of de chef was er zelf van overtuigd dat hier een grote fout was gemaakt, doordat het niet goed was overgegeven. Het sterk overdreven stukje in de Javabode deed hier veel goed en weldra werden alle mogelijke verontschuldigingen aangeboden. Tot aan de trap werd mij uitgeleide gedaan en nu het te laat was, alle medewerking toegezegd.
De Politieke Politie had de eerste dagen en nachten opdracht gekregen de inlanders in de kampong na te gaan; zelfs moesten zij alle marinemensen de eerste nacht naar boord terugzenden. Aan boord gaven zij steeds hun adres op en juist door deze controle was goed te concluderen of de opgaven juist geweest waren.
Na enkele dagen wachten hoorden wij nog steeds niets, doch even voor het vertrek kreeg ik een doodnuchter briefje aan boord met de mededeling dat het volgen geen enkele aanleiding tot opmerkingen had gegeven. De eerste nacht echter waren de inlanders niet te vinden geweest. Zeer begrijpelijk van deze snurkers om het als niets bijzonders te betitelen. Een direct daar opvolgend telefoongesprek met de chef van de politieke politie stond de volgende ochtend verdraaid in de couranten. Een en ander wijst er nogal duidelijk op dat er nog wel wat aan deze organisatie mankeert. Reden te meer om deze voortreffelijke leiders de volgende maal in aanmerking te laten komen voor een goed verdiende Oranje Nassau orde!!!!
Door dit kankeren schiet mij nog iets te binnen hetgeen ik even zal memoreren. Het is nl. de laatste tijd mode om op de Marine te kankeren. De toestanden zijn slecht en vooral de jongeren vinden het mooi om daarover te spreken. Overal is het beter dan in de Marine, konden zij er maar uit, dan bleven zij geen minuut langer. De wetenschap dat zij er niet uit mogen of beter gezegd dat zij er niet worden uitgetrapt bij niet voldoen geeft hun bescherming en oefent zodoende een verkeerden invloed uit op de jongeren. Het zijn er maar werkelijk enkelen die er uit zullen gaan wanneer hun de kans geboden wordt, maar nu kan een ieder die nog geen 10 jaar officier is zeggen: "Ik ga er direct uit, zo vlug ik kan, hier is het niets"

Bestond er werkelijk gelegenheid dan zou bij eventueel ontslag van een enkeling de rest zwijgen. Hoe weinig officieren die het verdienen worden verwijderd, reden: een te groot tekort. Het moeten wel sterke karakters zijn die hierdoor niet worden beïnvloed. De wetenschap als de boel maar loopt, de papieren kloppen dan gebeurt er niets en worden wij bijtijds tweede en eerste klas. Wij worden toch niet bedankt, als wij niet kunnen varen dan blijft er nog wel een ander plaatsje voor ons over. Dit alles is de kanker van de Marine. Het grote personeelsgebrek in de Marine maakt dat niemand, bruikbaar of niet, niet gemist kan worden. Het moest niet voor kunnen komen dat ouderen in de longroom de jongeren voorlichten en hen vertellen dat: "Was er maar een gaatje, dan..." De jongeren menen dat het gekleed staat om mee te doen en op het laatst weten zij niet beter of het hoort en is zo.

Een of twee moeten er eens uit worden gestuurd. Men wordt dan veel voorzichtiger en de jongeren horen dan bij hun intrede bij de Marine geen onjuist voorlichtingen.

Een andere bron van ontevredenheid zijn de Officieren M.S.D. De massabevordering in 1918[19]) heeft een grote hoeveelheid officieren gemaakt die nu een slechte promotie hebben. Jongeren, die een even lange opleiding op het Instituut hebben gehad als de zeeofficieren zien de laatste snel voorbij gaan en spoedig varen zij onder jongeren commandanten. Dit zijn voor de jongeren belangrijke grieven; de ouderen echter zijn er belangrijk beter aan toe. Toen werden er geen vergelijkingen gemaakt en het is dus niet geheel recht om dit nu wel te doen. Zij zijn er nu veel beter aan toe dan dat ooit vroeger het geval zou zijn geweest. Doch voor de jongeren die wel hun opleiding op het Instituut hebben gehad is het anders, vele jaren zijn het slachtoffer van deze massabevordering. Er is geen ander middel op dan het geval te laten uitzieken en kalm te laten afwachten totdat de aantallen van de aangenomen zeeofficieren en officieren M.S.D. de juiste verhoudingen weergeven. Wanneer echter de officieren die vooruit zijn geklommen bij de massabevordering, rijp zijn voor pensioen, dan zal de normale toestand echter zijn ingetreden en het niet meer mogelijk zijn dat officieren met veel kortere opleiding de anderen voorbijstomen. Wil er geen ontevredenheid bestaan dan moeten de verschillende korpsen die gelijke opleidingstijd op het Instituut hebben gehad, een gelijke promotie hebben. Momenteel zou de toestand wel te verbeteren zijn door minder adelborsten voor de M.S.D. aan te nemen, meer vaste walplaatsingen te creëren voor officieren M.S.D. en een herziening te maken in de traktementsregeling. Het verschil in bevordering maakt nu een al te grote terugslag in de salarissen.

Ik vermeen dat hier wel twee redenen zijn naar voren gebracht, zoniet de hoofdredenen, die maken dat er gekankerd wordt, en dan nog wel ongestraft.

Natuurlijk is het niet alles even mooi wat in de Marine is, dat is logisch en het is maar al te waar dat enkele ouderen en hoger geplaatsten misbruik maken van hun macht om enkelen tegen te werken of hoger op te schuiven; in zulke gevallen hebben de longroomgasten gelijk dat zij deze zaken behandelen, zonder ze evenwel uit te buiten. Doch dat gebeurt maar al te dikwijls en meestal hebben zij een zeer dankbaar gehoor. Er moest eens flink schoonschip worden gemaakt, doch dat kan alleen als het personeelsgebrek van de baan is. Dit moet echter niet uitgebreid worden totdat elke post bezet is, neen, er moet voor een grote reserve gezorgd worden. Het dure materiaal moet aan een keurkorps worden toevertrouwd en niet aan mensen die hun posten innemen omdat het maar eenmaal moet en alles moet varen. Hiertoe zal de Marine weer de sympathie moeten hebben van de burgerij en zal een einde moeten komen aan het bevuilen van het eigen nest door enkele "helden"? Die niet alleen mooi vinden om in het eigen huis kankeren, doch dat o zo gaarne naar buiten doen. Dikwijls vindt men publiek gehoor, maar afbreken is geen kunst."

Nawoord

In de persoonlijke aantekeningen Mante is over de afloop en de afhandeling van het incident te Tandjong Priok niets terug te vinden en zoals eerder gememoreerd ook niet in officiële bronnen. Wellicht wilde de Marineleiding het incident binnenkamers houden om geen onnodige onrust te zaaien onder het personeel, in het kader van de aanwerving van Inlands personeel. Bovendien vond men het incident niet belangrijk genoeg om er veel aandacht aan te schenken.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was men voor de eerste maal begonnen met het op grote schaal opleiden van inlandse schepelingen aan de "Kweekschool voor Inlandsche Schepelingen" te Makassar (K.I.S.). Zij werden aangeduid als "vechtmatroos".

Bij gebleken geschiktheid werd men geplaatst aan boord van diverse schepen. Dat dit niet tot ieders tevredenheid was, blijkt wel uit het z.g. "Inlandersvraagstuk". De discussies hierover laaiden hoog op. In het Marineblad, jaargang 1929, zijn een aantal artikelen te vinden over de geschiktheid van de inlandse schepelingen. Zo is bijvoorbeeld het verhaal te vinden[20]) over een voorval dat heeft plaats gevonden aan boord van de K-XIII in februari 1927. In de buurt van Christmas Island zakte het vaartuig onverwacht diep af. De geoefende bemanning wist echter snel te reageren en de situatie herstellen. De nasleep van deze affaire deed nog al wat stof opwaaien, want in het artikel werd gesuggereerd dat een inlandse schepeling schuld zou hebben aan het voorval. Ook was er een groot verschil in uitbetaling tussen het inlandse en Europese personeel. Een van de argumenten daarvoor was dat het levensonderhoud voor het inlander lager was dan dat van het Europese personeel. De bezuinigingen kwamen hard aan voor het gehele personeel. Dit en de ongelijke behandeling gaf het Indisch personeel het gevoel "underdog" te zijn.

De vraag wie er verantwoordelijk waren en wat de oorzaak was van de muiterij op de "De Zeven Provinciën" (matrozenbonden, interne- of externe politieke invloeden), daar is men het tot op heden nog niet over eens! Ook het incident op de K-XIII heeft geen duidelijke oorzaak. De algemene indruk bestaat wel dat het niets heeft te maken met de loyaliteit van het inlandse personeel; zij hebben hun inzet en trouw wel laten blijken gedurende de Tweede Wereldoorlog!

Wat uiteindelijk de beweegredenen van de twee opvarende waren om brand te stichten, zal wel nooit voor 100% achterhaald worden. Was het een uiting van onvrede, een schreeuw om aandacht of politiek gewin? Het blijft gissen. Ook de publicaties van de Raad van Scheepvaart geven hier geen antwoord op, nergens wordt aan het incident aandacht aangegeven. Onder de bemanning echter was een zekere mate van wantrouwen jegens elkaar ontstaan. Op 27 januari, liggende in de haven van Sabang, werd een brief ontvangen van de Commandant van de Onderzeedienst te Soerabaja, waarin deze de bemanning geluk wenste met de goede afloop van de mislukte poging tot brandstichting in Tandjoeng Priok. De inhoud bevestigde het vermoeden van Mante, maar het moet voor allen een schrale troost zijn geweest dat de verdere reis met grote voldoening van de Marineleiding werd voltooid.

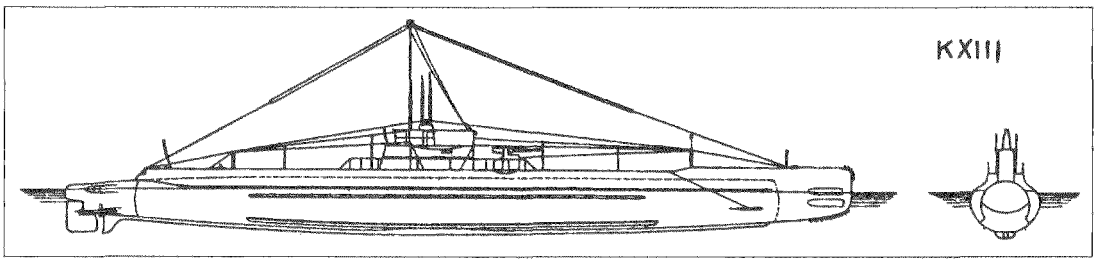

Bijlage A: technische specificaties
Hr. Ms. K-XIII

Type	:	onderzeeboot
Werfnummer	:	297
Waterverplaatsing	:	612 ton bw, 828 ton ow
Afmetingen	:	lengte : 66.70 m oa
	:	breedte : 6.15 m
	:	diepgang : 3.78 m
Voortstuwing	:	2 MAN diesels
	:	4-tact, 6 cilinders, omkeerbaar
		2 elektromotoren; 132 cellen,
		cap. 4750 Ah bij
		3-urige ontlading.
Vermogen	:	diesels 2.400 apk
		elektromotoren 2 x 327 pk
Brandstof	:	46,7 m3 brandstofbergruimte
Schroeven	:	2
Snelheid	:	15.0 kn/bw, 8.0 kn/ow
Actieradius	:	3.500/8 kn/bw, 25/8 kn/ow
Duikdiepte	:	60 m
Bewapening	:	2 boegbuizen van 53.3 cm
		2 boegbuizen van 45 cm
		2 hekbuizen van 45 cm
		12 torpedo's
		1 kanon van 8.8 cm no. 2
		1 mitr. van 12.7 mm
Bemanning	:	31 (5 off. en 26 o.off.
		en mansch.)
		In 1928 verdeeld in 22 Europeanen en 9 inheemsen[21])
		In 1935 wordt de bemanning gesteld op 34.

03-09-1921	Bouwopdracht.
15-10-1923	Kiel gelegd bij de NSBM 'Fijenoord' te Rotterdam.
23-12-1924	Te water gelaten.
- -	De diepteproeven worden uitgevoerd tot een diepte van 60 m.
29-03-1926	In dienst gesteld.

Bijlage B: Verrichtingen van Hr. Ms. K-XIII gedurende de wetenschappelijke reizen onder commandant G. Mante, 08-06-1929 tot 01-03-1930.

12-06-1929 Vertrek van Soerabaja (met aan boord Prof. Dr. Vening Meinesz) voor drie reizen: rond de Soendaeilanden naar de Molukken, om Celebes en om Sumatra.[22]) De reis verloopt via Straat Madoera, beN. Bali en Lombok. Door Straat Alas gaat het naar de Indische Oceaan, langs de zuidkust van Soembawa, door de Sawoezee naar Endeh.
De K-XIII wordt uitgeleide gedaan door de K-III.

13-06-1929 De eerste waarnemingen worden gedaan onder water. Dat brengt voor de bemanning ook wat rust, want boven water is het maar slecht weer.

14-06-1929 Bij de ingang van de Tjempi-baai worden onder water weer de nodige waarnemingen gedaan. Na afloop wordt geankerd in de baai bij de kampong Hoe-Oe.

15-06-1929 Vertrek uit de Tjempi-baai.

18-06-1929 's Morgens komt het eiland Soemba in zicht.

19-06-1929 Aankomst te Endeh (op het eiland Flores).

19-06-1929 Vertrek van Endeh.

20-06-1929 Aankomst te Timor-Koepang.

21-06-1929 Vertrek van Timor-Koepang. Dan gaat het via Straat Semaoe naar de Tanimber-eilanden.

25-06-1929 Aankomst te Saumlakki.

27-06-1929 Vertrek van Saumlakki. Door de Bandazee en langs seroea-Manoek vaart de K-XIII naar de Keieilanden.

29-06-1929 Aankomst te Toeal.

01-07-1929 Aankomst te Dobo.
-07-1929 Vertrek van Dobo. Varend langs de westzijde van de Aroe-eilanden, gaat het naar de Kamrau baai, vandaar via Argoenibaai en Bandazee naar Bandaneira.
05-07-1929 Aankomst te Bandaneira.
08-07-1929 Vertrek van Bandaneira. Het volgende traject loopt via Straat Kilwaroe naar de Ceramzee, dan via het zuidoosten van de Misool archipel naar Ambon.
10-07-1929 Aankomst te Ambon.
17-07-1929 Vertrek van Ambon. Door Straat Kelang en Ceram- en Halmaheirazee via Straat Sagewin komt het schip weer in de Stille Oceaan. Via Sorong gaat het naar Tobelo.
22-07-1929 Aankomst te Tobelo. Vervolgens via Straat Rao weer naar de Stille Oceaan.
25-07-1929 Aankomst bij de Talaud eilanden.
26-07-1929 Aankomst op de rede van Oloe (Siaoe).
Dan gaat het via de Molische Zee naar Ternate.
27-07-1929 Aankomst te Ternate.
Vertrek van Ternate.
01-08-1929 Vertrek van Lahoeha. Het laatste traject loopt beN. de Soela eilanden door Straat Tjapaloeloe naar Leksoela. Door de Bandazee, Floreszee, beN. de Kleine Soenda-eilanden langs gaat het naar Straat Madoera.
12-08-1929 Aankomst te Soerabaja. Gedurende de afgelopen reis zijn op 104 punten gravimetrische waarnemingen en diepzeelodingen verricht.
-08-1929? Het schip gaat in halfjaarlijks onderhoud.
-10-1929?
04-10-1929 De K-XIII geeft een duikdemonstratie voor de Koning en Koningin van Siam.
08-10-1929 Het schip vertrekt voor een tweede wetenschappelijke reis. De reis gaat via de Kangean-eilanden, de Golf van Boni, Kolakka, Boeton, Bangai archipel, Kg. Kaboen Batang, Tominibocht, Gorontalo, Menado, Donggala, Balikpapan en Makassar en dan weer naar Soerabaja.
14-10-1929? Het schip gaat in onderhoud.
01-01-1930?
02-01-1930 Het schip vertrekt voor de derde wetenschappelijke reis, wederom met Prof.Dr. Vening Meinesz aan boord. Nu worden aangedaan: Tandjong Priok, Benkoelen, Telok Melaggai, Emmahaven, Sibolga, Goenoeng Sitoli, Sabang, Belawan-Deli, Samboe, Palembang en Tandjong Pandan.
15-02-1930 Aankomst te Soerabaja. Einde wetenschappelijke reizen. Het schip gaat dan kort in onderhoud.

NOTEN

[1]) Maleis voor een wit linnenjasje, dicht, maar ruim.
[2]) **Java Bode**, maandag 6 januari 1930, No. 4, Eerste Blad, pagina 3.
[3]) Blom, J.C.H, **De Muiterij op de Zeven Provinciën**, 1975. (Handelseditie)
[4]) Raven, G. (ed), **De Kroon op het Anker**, 1988.
Bosscher, Ph.M., **De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog**, deel 1. 1984.
Mollema, J.C., **Geschiedenis van Nederland ter Zee**, 1942.
[5]) Doel van den, H.W., **Het Rijk van Insulinde**, 1996.
[6]) Perserikatan Nasional Indonesia.
[7]) bv. in de **Java Bode** van 3 januari 1930, vrijdag,
de plannen waren:
opstand beginnen in de nacht van 31 december/1 januari
of op 1/2 januari
of op 15/ 16 januari.
[8]) Over de personele problemen in de Koninklijke Marine in deze periode: Swarte, J.L. **Speerpunt 1971**, 1971. Bosscher, Ph.M., Het laatste woord over de muiterij aan boord van Hr. Ms. "**De Zeven Provinciën**", Marineblad, juli 1979, blz. 323/330 en **Na vijftig jaar**, Marineblad, maart 1983, blz. 105/111. Peer, H., **Daar komen de Jantjes, Uit de geschiedenis van de Matrozenbond (1897-1933)**, 1997. Keppy, H., **De laatste Inlandse schepelingen, Molukkers in dienst van de Koninklijke Marine 1915-1965**, 1994.

[9]) 1.785 Promotie 1917. (XV)(MOK)(Mk)(LII5)b, Geb. Willemstad (NB) 5 sept. 1898; gefusilleerd door de Duitse bezetting in de Bloemendaalse Duinen 25 september 1942; as bijgezet op Erebegraafplaats te Loenen (Gl) 23 april 1954.
Ltz. 3e kl. 17 aug. 1920; ltz. 2e kl. 17 aug. 1922; ltz. 1e kl. 14 jan. 1931, e.o. 1 sept. 1936. Ltz. 1e kl. KMR 1 sept. 1936. Insp. v.d. Scheepvaart te 's-Gravenhage 1 september 1936 – 25 september 1942; bezat plannen voor overtocht Rotterdam naar Engeland (foto's van deze plannen zijn naar Engeland gezonden); verrichtingen omtrent binnenscheepvaart doorgegeven 1940 – 7 augustus 1941; door de Duitse bezetting gearresteerd op 7 augustus 1941; door Feldgericht te Amersfoort "abgetrent" in april 1942; bij de tweede "Ordedienst-proces" te Amsterdam ter dood veroordeeld op 18 augustus 1942. (Gedenkboek **Adelborsten-opleiding te Willemsoord, 1854-1954**). Uit de aantekeningen blijkt dat Mante een scherp opnemingsvermogen en een sociaal gevoel heeft. Hij heeft een uitgesproken mening over politiek en die steekt hij niet onder stoelen of banken. Hij is nieuwsgierig naar de autochtone bevolking, hun woon- en leefomstandigheid. Hij ziet het Duitse en Japanse gevaar, ruim 10 jaar voor het uitbreken van de Tweede wereldoorlog, reeds in. Bv. de zwakheid van de verdediging van de haven Balikpapan en de opkomst van Nationalisme en Expansionisme van Duitsland en Japan (en dat in 1930!)

[10]) De Wet van Newton zegt dat de zwaartekracht afhankelijk is van de grootte en afstand van aantrekkende massa's. Wanneer nu de aarde geheel rond zou zijn, zou de zwaartekracht ook overal gelijk moeten zijn; isdit niet het geval dan moeten de zwaartekrachtmetingen in verschillende gebieden een andere uitkomst geven. Dit onderzoek gebeurde door middel van een slingerapparaat, dat door professor Vening Meinisz was geperfectioneerd om de storende invloeden van b.v. temperatuurverschillen, trillingen e.d. op te heffen. Door waarnemingen van de gedragingen van de slinger op verschillende plaatsen kon hij de zwaartekracht meten. Een ander doel van onderzoek was het tweede gedeelte van de Wet van Newton, namenlijk dat de zwaartekracht afhankelijk is van de hoeveelheid van de aantrekkende massa. Deze meting geschiedde door middel van echoloding. Dat zulke metingen het beste uitgevoerd konden worden aan boord van een onderzeeboot is begrijpelijk, omdat de onderzeeboot, eenmaal ondergedoken, weinig last heeft van schommelingen en slecht weer.

[11]) Over de verrichtingen over deze reizen en gegevens van Hr. Ms. K-XIII; zie bijlage A.

[12]) Linden van der, C., Wytema, M.S **Met Hr. Ms. K-XIII naar Nederlandsch Indië**, n.d.

[13]) Felix Andries Vening Meinesz, geboren op 30-07-1887 te Scheveningen, overleed op 10-08-1966 in Amersfoort. Van 1927 tot 1957 was hij buitengewoon hoogleraar in de kartografie en later ook in de geofysica in Utrecht en van 1938 tot 1957 buitengewoon hoogleraar in de geodesie in Delft. Over de betekenis van de zwaartekrachtmetingen gedaan door prof. Dr. Ir. F.A. Vening Meinesz met medewerking van de Koninklijke Marine zie: Jaarverslag Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaartmuseum Amsterdam, 1982, blz. 55 t/m/ 61.

[14]) Eerste wacht (20-24 uur).

[15]) Zie bijlage B.

[16]) Deze tijdsbepaling was nodig voor de juiste plaatsbepaling en meting.

[17]) Wasruimte.

[18]) De PID (Politieke Inlichtingen Dienst)

[19]) K.B. van 9 augustus 1917 No. 25, in werking gesteld op 16 augustus, werd het aantal officier-machinist 3e kl. onbepaald uitgebreid wat inhield dat de op dat tijdstip in dienst zijnde machinisten collectief tot officier werden bevorderd. Deze bevordering wordt wel de 'longroominvasie van 1917' genoemd. (Haanappel, J.B.P. (ed.), **De Geschiedenis van de Marine-Stoomvaartdienst, 1824-1949**), 1949

[20]) MB 1929, blz. 556.

[21]) Op 09-11-1940 wordt door CZMNI bepaald dat het woord 'inlander' vervangen dient te worden door het woord 'inheemse(n)'

[22]) Zie ook **Ons Zeewezen**, 39e jrg., blz. 210 e.v. Hier wordt het eerste gedeelte van de wetenschappelijke reizen beschreven. Jaargang 39 is de laatste jaargang (1940) Door zijn arrestatie en fusillering is er nooit een vervolg opgeweest.

BOEKBESPREKING
door Theo Postma

WILLEMSTADS PANORAMA
MOBILISATIE ZUIDFRONT VESTING HOLLAND
MEIDAGEN 1940

door DOUWE J. LEIJ

De vader van de auteur nam in mei 1940 als militair deel aan de verdediging van Willemstad aan het Hollands Diep. Zijn korte melding van de gebeurtenissen was aanleiding voor de heer Leij om verder uit te zoeken wat er was voorgevallen en dit boek te schrijven. De gegevens moesten worden geput uit Nederlandse en Duitse militaire archieven van de overheid en van burgers, alsmede het archief van het Ministerie van Justitie. Een groot aantal oud-militairen, dan wel hun naaste verwanten werden opgespoord voor aanvullende informatie.
Ontdaan van valse romantiek verhaalt de auteur op een eerlijke en sobere wijze hoe in het gebied rond het Hollands Diep de Nederlanders mentaal, fysiek en materieel niet opgewassen waren tegen de Duitse overmacht. Het handjevol verdedigers, aangevuld met een aantal vanuit de Peel gevluchte militairen, moest zich voorbereiden op de Duitse aanval op Willemstad. De Moerdijkbrug was al overmeesterd. Door de lage waterstanden lukte het niet meer het land rond Willemstad onder water te zetten (inundatie). Provisorische versperringen waren aangebracht. In eerste instantie kon de vijandelijke aanval aan de oostkant van Willemstad door het laten springen van de toegangswegen worden afgeslagen. Bij een omtrekkende beweging van de Duitsers werd het nabijgelegen 19e eeuwse fort De Hel, een van de steunpunten, aangevallen. Na een vuurgevecht kreeg de ondercommandant van Willemstad een vals bericht dat de pantserwagens mogelijk Frans waren. Onhandig begaf hij zich in de vuurlinie en moest zich met zijn troepen overgeven. De commandant van Willemstad kreeg vanuit fort De Hel telefonisch bericht dat Willemstad zou worden gebombardeerd als het zich niet zou overgeven en besloot tot capitulatie.
Overzichtelijk, per hoofdstuk verdeeld in plaats, tijd of onderwerp, worden ook andere gebeurtenissen rond het Hollands Diep weergegeven evenals de belevenissen van uitwijkende militairen.
Aan het einde van het boek behandelt de schrijver de rechtszaken die eind 1942 onder Duitse heerschappij door Nederlandse rechters op grond van het Nederlandse Wetboek van Militair Strafrecht tegen de twee leidinggevende militairen in Willemstad werden gevoerd. In totaal werden in Nederland in oorlogstijd ongeveer 400 van dergelijke rechtszaken aanhangig gemaakt. Het grootste deel daarvan had betrekking op de gedragingen van militairen gedurende de meidagen 1940. Na de oorlog werden deze rechtszaken rechtsgeldig verklaard.
De auteur laat zien dat de verdediging in en rond Willemstad wel degelijk inhoud had, ondanks het gegeven dat het gebied aanvankelijk door een sterkere eenheid, het 3e grensbataljon, zou worden verdedigd . Hij is dan ook van mening dat de vervolging van de commandant en zijn plaatsvervanger onterecht was en weet dat te onderbouwen.

Het gebonden boek telt 144 pagina's en is voorzien van 39 zwart-wit foto's en enkele topografische kaarten en tekeningen in kleur. Het heeft oblongformaat en een hard kaft.
Uitgegeven in eigen beheer door de schrijver en kost f 49,50 exclusief verzendkosten.
Te bestellen bij Douwe Leij, Charlotte de Bourbonlaan 21, 3136 CK Vlaardingen, tel. 010-4750221.

BOEKBESPREKING
door J. Nuis

FOCUS OP KOREA

Bernadette Kester, Herman Roozenbeek en Okke Groot.
De rol van de Nederlandse pers in de beeldvorming over de Korea-oorlog 1950-1953.
Sectie Militaire Geschiedenis KL. Sdu Uitgevers, Den Haag. ISBN 90 12 08955 7. 228 p.
Geïllustreerd. Prijs fl. 49,90 in de boekhandel.

De Sectie Militaire Geschiedenis KL was van plan in 2000, 50 jaar na het begin van de oorlog in Korea, in de vorm van een tentoonstelling aandacht te schenken aan de bij de SMG berustende fotocollectie-Dussel. Daarbij werd contact gezocht met Spaarnestad Fotoarchief. Omdat nog weinig onderzoek naar fotografie en verslaggeving over de Koreaanse oorlog gedaan was, werd besloten parallel aan het realiseren van de tentoonstelling een studie te verrichten naar de rol van de Nederlandse pers in de beeldvorming over die oorlog.
Dit onderzoek heeft geleid tot een door drie medewerkers van de SMG uiterst boeiend geschreven boek over een onderwerp, dat niet zo vaak aan de orde komt: de rol van de pers in de beeldvorming over een oorlog, waarbij Nederland betrokken is, in dit geval dus de oorlog in Korea. Het onderwerp wordt in een ruimer verband geprojecteerd. Zo wordt in een interessant hoofdstuk uitgebreid de opkomst en ontwikkeling van de oorlogsverslaggeving en militaire voorlichting vanaf het midden van de 19e eeuw (Krimoorlog, Amerikaanse Burgeroorlog) beschreven. In een overzichtelijk hoofdstuk worden dagbladen, weekbladpers en de militaire pers geanalyseerd op de berichtgeving over de Koreaanse oorlog en het aandeel van het Nederlandse Detachement Verenigde Naties daarbij en vervolgens onderling vergeleken. De vergelijking van het beeld, dat de pers destijds opriep met dat van de huidige geschiedschrijving over de Koreaanse oorlog leidt tot grote verschillen in inzicht. Uitgebreide aandacht wordt gegeven aan de Nederlandse oorlogsverslaggevers, met name aan Wim Dussel, ook als fotograaf, en aan de fotocollecties van Dussel en anderen. Het boek is uitgebreid geïllustreerd, vrijwel elke bladzij bevat een foto. Het wordt u van harte aanbevolen!

BOEKBESPREKING

door Theo Postma

HET KORPS MARINIERS IN DE TWINTIGSTE EEUW VAN PEKING TOT ALBANIË

Eindredactie: Willem J.J. Geneste

Bij de 335ste verjaardag van het Korps is dit boek aan (oud-)mariniers uitgereikt. Hierbij schoot meteen een oude grap door mijn hoofd: "wat moet ik met dat boek?", zegt de marinier, "ik heb al een boek!". Maar met deze uitgave zal hij blij zijn; hier voor me ligt geen saai en droog geschiedenisboek maar een rijk geïllustreerd document over de afgelopen 100 jaar van het Korps. Behalve met vele prachtige (kleuren-)foto's wordt de geschiedenis ook verluchtigd met kleine, persoonlijke verhalen. Het groot formaat boek, blauw met rode bies, begint in de eerste 175 bladzijden met de chronologische behandeling van de geschiedenis, verdeeld in duidelijke hoofdstukken: 1900-1940, WOII, Mariniersbrigade, Nieuw-Guinea, de West en Vredesoperaties.
In het tweede deel worden alle aspecten van het Korps op een thematische manier behandeld: bewapening, uniformen, dienstvakken, LPD Hr. Ms. Rotterdam, Marinierskapel, Mariniersmuseum en Korpsvaandel, een overzicht van commandanten en vlagofficieren van het Korps en van gebouwen en kazernes en het Contact Oud-Mariniers.
Het boek is daarmee niet alleen een aanwinst voor de "koffietafel" maar is ook een, ietwat volumineus, naslagwerk. Alle denkbare onderwerpen met betrekking tot het Korps Mariniers komen aan bod, weliswaar niet uitputtend, maar dat was ook niet de opzet van dit boek.

Wil Zaagman jr.

BELANGRIJK BERICHT!! SLA DIT NIET OVER!!

91.1% van onze leden heeft de contributie over dit jaar al voldaan! Behoort u daartoe? Dan hoeft u dit kader verder niet te lezen.

Behoort u daarentegen tot de 8.9% die nog openstaat? Dan zie ik uw betaling graag zo snel mogelijk op één van de rekeningen van de vereniging binnenkomen. U wilt toch ook graag dat u na dit nummer nog twee exemplaren (waaronder het lustrumnummer!) van *Mars et Historia* ontvangt?
Het klinkt misschien kinderachtig, maar de kans is groot dat de verzending wordt opgeschort als de contributie dan nog niet is betaald.

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen dat zijn overleden de heren:
W.A.H.C. Boellaard, Oude Bunnikseweg 8, 3732 GP De Bilt
C.P. Philipse, Magnolialaan 5, 3442 HL Woerden

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie sinds 11 januari 2001:
Wijzigingen in naam- en/of adresgegevens:
dr. Ph.M. Bosscher, Sumatrastraat 11, 1782 CM Den Helder, tel. 0223 - 68 40 26;
A.C. Guijs, Violierstraat 34, 4261 DA Wijk en Aalburg;
P. Peereboom, Dorpsplein 82, 3769 VD Soesterberg, tel. 0346 – 35 39 33;
R.G.C. Sitters, Kerketiend 8, 4731 GG Oudenbosch;
Stichting Dienstvakverzameling Militaire Administratie, MPC 55 C,
Postbus 382, 1400 AJ Bussum en
A. Wessels, Sternstraat 3, 1771 AN Wieringerwerf.

Helaas heeft het bestuur moeten besluiten op basis van artikel 6 van de statuten per 1 januari 2001 het lidmaatschap te beëindigen van:
W. Bak jr., Hoogstraat 3d, 1441 BA Purmerend;
P. Burema, Mauvekant 16, 8072 JN Nunspeet;
B. Hartkamp, Zuiderkruis 255, 3902 WH Veenendaal;
Instructiegroep FV-ILMO, Postbus 90104, 4800 RA Breda;
G.G. Otten, Rozenlaan 139b, 3051 LP Rotterdam;
D. Rensen, Borrostraat 24, 7203 GV Zutphen en
W. Schoppen h/o La Grande Armée, Postbus 4345, 6202 VA Maastricht.

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

(1) a. "Krijgsgeschiedenis, korpsgeschiedenis"
olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224,
2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955.
b. "Middeleeuwen" olv dr R.P. de Graaf,
Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780.

(2) "Tradities en ceremonieel" olv P. van der Burg,
Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen,
0343-517588.

(3) "Uniformkunde" olv F.A.Th. Smits jr,
Wilgendraaf 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961.
M.Talens, Salomonszegel 115,
7322 ET Apeldoorn, 055-3661706.

(4) "Ridderorden en onderscheidingen"
olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray,
0478-582992,
en B.W. Wagenaar,
Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43,
1906 CJ Limmen, 072-5053896.

(5) "Militaire emblemen" olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72,
1403 JR Bussum, 035-6913563.
ing R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29,
4834 PB Breda, 076-5655159.

(6) "Wapens en munitie" olv G.D. Klein Baltink,
Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld,
0575-529156.

(7) "Militaire muziek" olv mr R.A. Schimmel,
Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's-Gravenhage,
070-3246568.

(8) "Vestingwerken" olv J.P.C.M. van Hoof,
zie bij (1).

(9) "Maritieme geschiedenis" olv dr S.J. de Groot,
Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid,
023-5370769.

(10) "Napoleontica" olv drs M. van der Hoeven,
Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501.

(11) "Tweede wereldoorlog" olv E.H. Brongers,
Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade,
045-5242962.

(12) "Militaire en civiele miniatuurfiguren"
olv E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14,
1399 GD Muiderberg, 0294-261168.

(13) "Vaandels en standaarden" olv W.L. Plink,
Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138.

(14) "Eerste wereldoorlog" olv dr F. Snapper,
Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage.

(15) "Koninklijke Marine" olv T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft, 015-2612663.

(16) "Militaire genealogie" vacant.

(17) "Militaire folklore" vacant.

(18) "Militaire voertuigen en tanks" olv M.C. var
Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage
070-3634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10,
2105 XG Heemstede, 023-5291324.
W. den Dunnen, Jaagpad 61,
2288 CH Rijswijk ZH, 015-2129900.

(19) "Koninklijke Luchtmacht" olv J. van den Be
Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-5342
dr P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Berger
0164-230851.

(20) "KNIL" olv C.A. Heshusius,
Van Alkemadelaan 350, flat 316,
2697 AS 's-Gravenhage, 070-3248495.
T. Broos, Zuid-Oostsingel 23,
4611 BB Bergen op Zoom, 0164-242097.

(21) "Militaire bibliografie en tijdschriften"
olv drs M.J. Lohnstein, Arnhemsestraatweg
6881 NH Velp, 026-3615484.

(22) "Militaire gedenktekens en monumenten"
olv drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandev
2242 JB Wassenaar, 070-5118624.

(23) "Korps Mariniers" olv B.E. Stuit,
Postbus 191, 3500 AD Utrecht

(24) "Gewapende burgers" olv A. Kok, Balistraat
2585 XW 's-Gravenhage, 070-3466135.

DE DONDERBU

Inkoop - Verkoop - I

Antieke wapens, Orden, Milit
Uniformen, Uitrustingsstukk
Documentatie Eerste en Twe
Wereldoorlog, Aankopen v
gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21
zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
Telefoon privé: 0186-6023

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 2001 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

1 juli
23 september
11 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
"De nieuwe Sporthal", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers ƒ 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
Jacques Retel
Piet Heinstraat 125
2518 CG 's-Gravenhage
Tel. 070-3648276
na 18.00 uur 070-3540176